

Rapport 2008:15 R

En högskola i världen
– internationalisering för kvalitet

Högskoleverket • Luntmakargatan 13 • Box 7851, 103 99 Stockholm
tfn 08-563 085 00 • fax 08-563 085 50 • e-post hsv@hsv.se • www.hsv.se

En högskola i världen – internationalisering för kvalitet

Utgiven av Högskoleverket 2008

Högskoleverkets rapportserie 2008:15 R

ISSN 1400-948X

Innehåll: Högskoleverket, utredningsavdelningen, **Gunnar Enequist**

Formgivning: Högskoleverkets informationsavdelning

Tryck: Högskoleverkets kontorsservice, Stockholm, april 2008

Tryckt på miljömärkt papper

Innehåll

Förord	5
Sammanfattning	7
Inledning	11
Utvecklingen i vår omvärld	15
Styrning	21
Sammanfattning av kapitlet	21
Om styrning i granskningen 2004	21
Trender och tendenser i styrningen 2007	22
Diskussion och slutsatser	28
Språk och språkpolitik	33
Sammanfattning av kapitlet	33
Om språk och språkpolitik i granskningen 2004	33
Trender och tendenser i språk och språkpolitik 2007	33
Diskussion och slutsatser	37
Samarbete med utländska lärosäten	41
Sammanfattning av kapitlet	41
Om samarbete med utländska lärosäten i granskningen 2004	41
Trender och tendenser i samarbetet 2007	42
Diskussion och slutsatser	46
Mobilitet	51
Sammanfattning av kapitlet	51
Om mobilitet i granskningen 2004	51
Trender och tendenser i mobiliteten 2007	52
Diskussion och slutsatser	59
Internationalisering på hemmaplan (IaH)	63
Sammanfattning av kapitlet	63
Om IaH i granskningen 2004	63
Trender och tendenser inom IaH 2007	63
Diskussion och slutsatser	68
Information och erfarenhetsutbyte	71
Sammanfattning av kapitlet	71
Om information och erfarenhetsutbyte i granskningen 2004	71
Trender och tendenser inom information och erfarenhetsutbyte 2007	72
Diskussion och slutsatser	76
Internationalisering för forskarstuderande	79
Sammanfattning av kapitlet	79
Om internationalisering för forskarstuderande i granskningen 2004	79
Trender och tendenser i forskarutbildningens internationalisering 2007	79
Diskussion och slutsatser	83

Jämställdhet, mångfald och studentinflytande	87
Sammanfattning av kapitlet	87
Om jämställdhet, mångfald och studentinflytande i granskningen 2004	87
Trender och tendenser i jämställdhet, mångfald och studentinflytande 2007	87
Diskussion och slutsatser	91
Resultat av lärosätenas arbete 2004–2007	93
Sammanfattning av kapitlet	93
Det bedömaregruppen frågade om	93
Kategorisering av redovisade resultat	93
Redovisning av lärosätenas svar om resultaten	94
Diskussion och slutsatser	97
Lärosätenas prioriterade insatser för de närmaste åren	99
Sammanfattning av kapitlet	99
Det bedömaregruppen frågade om	99
Kategorisering av prioriterade åtgärder	99
Redovisning av lärosätenas svar om insatser de närmaste åren	100
Diskussion och slutsatser	103
Lärosäten med den starkaste utvecklingen	105
Sammanfattning av kapitlet	105
Om bedömningen 2004	105
Den nya bedömningen	105
Avslutande reflektioner	109
Samlade rekommendationer och förslag	113
Rekommendationer till lärosätena	113
Förslag till regeringen	114
Bilaga 1: Frågeunderlag	117
Uppföljning av kvalitetsgranskning: Internationalisering av grund- och forskarutbildning	117
Frågor om internationalisering av grund- och forskarutbildning	119
Frågor	120

Förord

Det råder ingen tvekan om att språket har en helt central roll i utbildningen och dess internationalisering. Därför går diskussionens vågor höga i språkfrågor just nu. Jag för min del har uttryckt åsikter om engelskans roll inom universitet och högskolor och också fått mothugg. Och det är bra, för oavsett vilka uppfattningar vi har så måste diskussionen föras. På språkområdet finns nämligen en rad dilemman. Jag menar bl.a. att studenterna säkerligen lär sig bäst på sitt modersmål, men det ska ställas mot möjligheten att välja land och lärosäte för sina studier. Kanske är en lite större utmaning i lärandet acceptabel om du kan få en utbildning av extra hög kvalitet via ett annat språk. Man kan t.ex. undra om den italienska gastronomin låter sig tolkas fullt ut på svenska eller engelska?

Den viktigaste kraften i internationalisering står lärarna för. Det lyfter den här rapporten fram. Därför är det angeläget att på olika sätt ge lärarna stöd, inte minst för att de under perioder ska kunna tjänstgöra utomlands. På så sätt skaffar de sig egna erfarenheter så att de kan diskutera med och påverka studenterna till att delta i utbyten och annan mobilitet.

Utvecklingen går nu mot att svenska lärosäten ger allt fler kurser och program på engelska. De svenska lärosätena håller därigenom på att utveckla en konkurrensfördel genom lärarnas goda kunskap i det språket. Med rätt stöd från lärosätena kan detta skapa en säkerhet hos lärarna som i sin tur kan utnyttjas för att öka deras deltagande i utbyten. Mitt bidrag är idén att använda den konkurrensfördelen genom att skicka ut kvalificerade lärare – dvs. med både ämneskunskaper som ligger i framkant och goda kunskaper i att undervisa på engelska – som subventionerade gästlektorer i andra länder. Kan vi göra bättre reklam för svensk högre utbildning?

Språkpolitik och lärarmobilitet är två viktiga områden i denna rapport. Rapporten innehåller emellertid mycket mer och visar att internationaliseringen är ett mycket dynamiskt område. Utvecklingen går snabbt och det behövs om våra universitet och högskolor ska kunna stå sig i konkurrensen. Även Högskoleverket har en roll att spela på detta område, nämligen som stöd till lärosätena i arbetet med den fortsatta utvecklingen. Den rollen och det ansvar den för med sig ska vi ta på stort allvar.

Anders Flodström
Universitetskansler

Sammanfattning

Högskoleverket gjorde år 2004 en kvalitetsgranskning av arbetet med internationalisering av grund- och forskarutbildningen i den svenska högskolan¹. Granskningen har nu följts upp och resultatet redovisas här.

I slutet av rapporten (sid 113) sammanfattas de rekommendationer och förslag som lämnas.

Uppdraget var att beskriva utvecklingen sedan 2004

Uppdraget från universitetskanslern har varit att beskriva hur arbetet med internationalisering har utvecklats mellan åren 2004 och 2007, samt att utse de lärosäten som har utvecklat sitt arbete starkast under denna period. Uppdraget har utförts av en bedömargrupp och underlaget har bestått av skriftliga redovisningar från lärosätena.

Stora insatser har gjorts av lärosätena

Det allmänna intrycket är att de flesta lärosätena har gjort stora insatser och utvecklat sitt arbete positivt. Till trenderna hör att internationaliseringen har blivit mer integrerad i utbildningen. Det gäller såväl styrdokument och kvalitetssäkring som undervisning. Internationaliseringen har också fått en mer strategisk roll.

Styrdokumentet har uppdaterats och utvecklats, men bedömargruppen anser att lärosätena i större utsträckning skulle behöva göra egna utredningar och analyser som grund för sin styrning. Också kvalitetssäkringen behöver utvecklas och anpassas till internationaliseringens roll och krav.

Arbetet med internationalisering har förändrats organisatoriskt. Det har blivit bättre förankrat i lärosätenas högsta ledning och fakulteter och institutioner har fått ett större ansvar.

Flera lärosäten utvecklar sin egen språkpolitik

Flera lärosäten har arbetat fram en egen språkpolitik, något som bedömargruppen anser att alla lärosäten bör göra. I detta arbete är det viktigt att lyfta fram språkliga dilemman. Ett sådant är konsekvenserna av att kurser inom grundutbildningen erbjuds enbart på engelska.

Också språkstödet till lärare och annan personal har utvecklats. Det handlar både om utbildning i att undervisa på engelska och kurser i att undervisa i mångkulturella grupper. Det ökade språkstödet är en effekt av den starka utvecklingen av kurser och program på engelska.

1. En gränslös högskola? Om internationalisering av grund- och forskarutbildning, Högskoleverkets rapportserie 2005:1 R

Strategiska allianser en allt viktigare samarbetsform

Avtal om studentutbyte fortsätter att dominera samarbetet med utländska lärosäten. Många lärosäten har gjort större översyner av dessa avtal. Det är också vanligt att lärosätena har utvecklat sina rutiner för avtalsarbetet.

Utvecklingen av utbildningsprogram sker allt oftare med partner utomlands. I flera fall görs det inom nätverk, men också det strategiska samarbetet ökar. Sådana samarbeten utvecklas redan vid flera lärosäten och andra lyfter fram detta som ett prioriterat område för de närmaste åren.

Utvecklingen av arbetet med gemensamma program gör frågan om gemensamma examina (joint degrees) ännu mer angelägen än tidigare. Sverige tillhör nu det fåtal länder i Europa där lärosätena inte kan utfärda sådana tillsammans med utländska lärosäten.

Lärarmobiliteten är fortfarande ett problem

Statistiken visar att antalet utresande studenter minskar medan antalet inresande ökar. Samtidigt finns ett ökande intresse från lärosätena för samarbete och utbyte med andra länder än de traditionella.

För att öka antalet svenska studenter som deltar i utbyten är det viktigt att också lärarna deltar i vistelser utomlands. Här kan tyvärr ingen positiv utveckling spåras. Regeringen bör därför pröva olika former av incitament för att öka lärarmobiliteten. Lärarnas roll är viktig också i att ge utbytesvistelser ett högre ämnesmässigt värde. Idag är det akademiska värdet inte tillräckligt tydligt. En majoritet av studenterna ser andra sidor av utbytet som viktigare, t.ex. språkutveckling och möten med nya kulturer.

Trots att antalet utresande studenter minskar hör insatser för ökad studentmobilitet till det som många lärosäten framhåller som det viktigaste resultatet av arbetet med internationalisering. Till andra resultat hör förbättrad styrning. Även när det gäller prioriterade insatser under de närmaste åren lyfts mobiliteten fram. För framtiden har dock åtgärder för att öka lärarnas mobilitet något högre prioritet än för studenter. Liksom ifråga om resultat är förbättrad styrning ett prioriterat område.

Fortsatt utveckling av internationalisering på hemmaplan

Arbetet med internationalisering på hemmaplan (IaH) utvecklas allt mer och integreras nu också bättre i utbildningen. Vidare har flera lärosäten utvecklat utbildningsprogram och kurser med internationell inriktning. Konkreta mål för IaH saknas dock ofta. Det är också osäkert hur väl utlandserfarenheter som lärare och studenter har utnyttjas i undervisningen. Bedömaregruppen anser att möjligheter och hinder för IaH bör inventeras och särskilda strategier utvecklas för denna verksamhet.

Information på engelska sker ofta via webben

I stort sett alla lärosäten har reviderat sin information om internationalisering på webben. Det gäller information på såväl svenska som engelska. Lärosäte-

nas hemsidor har också i stor utsträckning målgruppsanpassats så att man kan välja ingång och information.

Vid sidan av elektronisk information utvecklas också både tryckt och muntlig information. Flera lärosäten pekar på behovet av studenternas direkta möte med lärare eller med andra studenter som deltagit i vistelser utomlands för att locka till mobilitet.

Också för att öka lärarmobiliteten behövs mer information. Bland annat behöver spridningen av erfarenheter utvecklas bättre. Vidareutveckling behövs även när det gäller de internationella studenternas utbildning i svenska språket och om den svenska kulturen. Detta är angeläget för att studenterna ska kunna fungera som ambassadörer när de återvänder hem.

Forskarutbildningens internationalisering släpar efter

Lärosätenas rapporter visar att forskarutbildningen nu syns mer i de styrdokument som gäller internationalisering. Likaså finns det tecken på att forskarutbildningens internationalisering tydligare ingår i kvalitetsarbetet, åtminstone på vissa lärosäten. Internationaliseringen i sig verkar dock ha utvecklats i blygsam omfattning. Det gäller bland annat utlandsvistelser och internationaliseringen på hemmaplan.

Jämställdhet, mångfald och studentinflytande behöver utvecklas

Såväl arbetet med jämställdhet och mångfald som med studentinflytande är i stort sett oförändrat sedan granskningen 2004. De flesta lärosäten hänvisar till sitt generella arbete. Det är enligt bedömargruppen inte tillräckligt eftersom internationaliseringen ställer sina egna, speciella, krav. Exempel på det som behöver förbättras är informationen till internationella studenter om likabehandling och studentinflytande.

De starkast utvecklade lärosätena

I bedömargruppens uppdrag ingick att lyfta fram det eller de lärosäten som hade utvecklat sitt arbete med internationalisering starkast sedan 2004. Resultatet blev att fyra lärosäten ansågs ha utvecklats särskilt bra. Dessa är Göteborgs universitet, Karolinska institutet (KI), Kungl. Tekniska högskolan (KTH) samt Linköpings universitet. Alla fyra lärosätena har arbetat systematiskt med såväl styrning som praktiskt arbete. De har dock utvecklats från olika positioner. Göteborgs universitet och Linköpings universitet var inte så långt komna 2004 medan både KI och KTH redan då var framstående.

Inledning

Högskoleverket beskrev i en rapport 2005 internationaliseringen av högre utbildning i Sverige. Bland annat belystes hur arbetet var organiserat, vilka metoder man använde och hur styrningen såg ut. Föreliggande rapport avser att beskriva den vidareutveckling som har skett under de senaste åren, men också att peka ut områden där utvecklingsarbetet måste förstärkas.

Uppdrag

År 2004 gjordes en tematisk kvalitetsgranskning av samtliga lärosätens arbete med internationalisering av den högre utbildningen. Resultatet presenterades året därefter i Högskoleverkets rapport *En gränslös högskola?*² I rapporten angavs att en uppföljning skulle ske efter tre år. Det är denna som nu är slutförd.

Uppföljningen har genomförts av en bedömargrupp med följande medlemmar:

- Ida Borg, representant för Sveriges förenade studentkårer (SFS),
- Gunnar Enequist, Högskoleverket (projektledare),
- Ulf Lie, Academic Cooperation Association (ACA), och
- Mari-Anne Roslund, Stiftelsen för internationalisering av högre utbildning och forskning (STINT).

Lena Lisell, Högskoleverket, har svarat för administrativt stöd till projektet. Av gruppens medlemmar deltog alla utom Ida Borg i 2004 års kvalitetsgranskning.

Universitetskanslerns uppdrag till bedömargruppen har varit dels att redovisa en bild av hur arbetet med internationalisering har utvecklats, dels att utse det lärosäte som har utvecklat sitt arbete starkast. Detta avviker något från vad som annonserats tidigare, nämligen att resultaten skulle vara i centrum för uppföljningen. Inriktningen på resultat diskuterades med lärosätena inför starten av uppföljningen. I november 2006 anordnade Högskoleverket en konferens tillsammans med Göteborgs universitet. Lärosätena var då tämligen eniga om att det var just förändringarna sedan 2004 som borde ges störst plats i uppföljningen. Dessutom framfördes krav på att redovisningen av resultat inte skulle göras utifrån någon standardiserad mall. I stället skulle den utgå från vad som var relevant för varje enskilt lärosäte och relateras till deras egna mål. Bedömargruppen och Högskoleverket beslutade att följa denna uppmaning. Uppdraget att bedöma lärosätena har därför kommit att avse vilket lärosäte som har utvecklat sitt arbete – bland annat metoder, planer, rutiner och orga-

2. En gränslös högskola? Om internationalisering av grund- och forskarutbildning, Högskoleverkets rapportserie 2005:1 R

nisation – starkast. Vilket lärosäte som nu arbetar bäst med internationalisering tar bedömargruppen dock inte ställning till.

Det bör påpekas att liksom vid kvalitetsgranskningen 2004 avser denna rapport den högre utbildningen, däremot inte forskningen. I internationell rankning av universitet och högskolor ges ofta utbildningen en mycket liten vikt jämfört med forskningen och i politiska diskussioner har forskningen varit mycket uppmärksam, även om det just nu finns en tendens till att utbildningen tilldrar sig ökat intresse. Mot bakgrund av den stora roll som forskningen alltså spelar och den koppling som finns till utbildningen är bedömargruppen angelägen om att framhålla att endast den ena sidan behandlas här, nämligen utbildningen. Dock ingår forskarutbildningen.

Uppföljningen – tillvägagångssätt

Bedömargruppens arbete inleddes med ovan nämnda konferens i Göteborg hösten 2006. Utifrån de diskussioner som då fördes konstruerades ett antal frågor (se bilaga) som skulle ge underlag för gruppens beskrivningar och bedömningar. Frågeunderlaget skickades till lärosätena i början av mars 2007. Svaren begärdes in i slutet av maj. Därefter har bedömargruppen läst svaren och sammanställt denna rapport. Till skillnad från vid kvalitetsgranskningen 2004, då bedömargruppen träffade företrädare för samtliga lärosäten, har inga ytterligare kontakter tagits denna gång.

Högskoleverkets frågor till lärosätena har varit strikt avgränsade till de förändringar som hade skett sedan kvalitetsgranskningen våren 2004. Det betyder, vilket några lärosäten också påpekat i sina svar till oss, att den bild bedömargruppen nu kan ge av internationaliseringen har vissa begränsningar. Till dessa hör också att de frågor som ställdes i uppföljningen inte täcker in alla de områden som behandlades i kvalitetsgranskningen 2004. Det beror på att gruppen har valt att koncentrera sitt arbete på de områden där de största förändringsbehoven fanns.

I svaren från vissa lärosäten framgår det inte alltid tydligt vad som hänt sedan 2004. Några lärosäten har själva deklarerat att de velat ge mer av en helhetsbild, medan svaren i andra fall varit svåra att tolka, dvs. avgöra vad som är nytt. I ett mindre antal fall har gruppen då jämfört de aktuella svaren med uppgifter från 2004. Vidare har gruppen kompletterat svaren med relevanta delar av informationen i årsredovisningarna för 2006. Det har gjorts när lärosätena själva har refererat till dessa.

I frågeunderlagets följebrev uppmanades lärosätena att involvera studentkårerna när frågorna skulle besvaras. På några lärosäten har kårerna lämnat egna synpunkter och i några andra fall framgår det av svaren att studenternas synpunkter har vävts in, men totalt sett är det ett fåtal fall. Det betyder troligen att studenternas synpunkter är svagt representerade. Utifrån att frågan om tillgodoräknande är särskilt viktig för studenterna har bedömargruppen gjort ytterligare ansträngningar att få del av studenternas synpunkter, mer om detta finns under avsnittet om mobilitet.

Lärarhögskolan i Stockholm lades samman med Stockholms universitet den 1 januari 2008. Eftersom frågorna i uppföljningen i sin helhet avser en tidigare period, då Lärarhögskolan i Stockholm var ett självständigt lärosäte, har bedömaregruppen valt att behandla dess svar på samma sätt som för övriga lärosäten.

Några begränsningar

De lärosäten som är starkt specialiserade baserar i hög grad sin internationalisering på personliga kontakter. Det gäller i viss utsträckning fackhögskolor, men framför allt de konstnärliga högskolorna. Detta ger internationaliseringen, inklusive mobiliteten, en särskild och annorlunda innebörd än vid ett lärosäte med brett utbildningsutbud. För de konstnärliga skolornas del, men också för t.ex. Karolinska institutet, gäller speciella förutsättningar genom att många lärare är anställda på deltid och har en andra anställning hos annan arbetsgivare. Det skapar begränsningar för delar av internationaliseringen, främst lärarnas mobilitet. För de konstnärliga skolornas del är också beroendet av – och styrkan i att tillhöra – breda nätverk tydligt. Även detta skapar delvis annorlunda förutsättningar för internationaliseringen. Trots detta har bedömaregruppen valt att inte särbehandla de konstnärliga högskolorna.

Det finns anledning att påpeka en begränsning som gruppen har haft. Utgångspunkterna har varit gruppens egen aktuella kunskap och den undersökning som gjorts. De slutsatser som dras och de rekommendationer som ges kan därmed inte göra anspråk på att i alla delar vara giltiga för alla lärosäten. Eftersom dessa har kommit olika långt i sin utveckling och har olika mål måste varje lärosäte staka ut sin egen väg.

I den slutliga bedömningen av vilka lärosäten som har utvecklat sitt arbete med internationalisering bäst har en av bedömaregruppens medlemmar avstått från medverkan. Det är studeranderepresentanten Ida Borg som på grund av att hon under arbetets gång fått anställning vid Kungl. Tekniska högskolan har valt att inte delta i slutarbetet med bedömningen.

Om rapportens innehåll

Rapporten inleds med en utblick mot omvärlden. Detta kapitel baseras i stor utsträckning på underlag från Ulf Lie. Därefter följer åtta kapitel som behandlar trender och tendenser i arbetet med internationalisering. De resultat av arbetet som lärosätena valt att lyfta fram samt vilka åtgärder man prioriterar för de närmaste åren tas sedan upp i var sitt kapitel. Slutligen ges en redovisning av vilka lärosäten som gruppen anser har svarat för den starkaste utvecklingen sedan 2004, några avslutande reflektioner och en samlad bild av bedömaregruppens rekommendationer

Alla kapitel inleds med en kort sammanfattning. I kapitlen om trender och tendenser ges därefter en kort tillbakablick på vad dåvarande bedömaregrupp framförde 2004. Huvuddelen av kapitlen ägnas åt redovisning av vad lärosätena framför i sina svar till 2007 års bedömaregrupp. Dessa avsnitt baseras på

en rad exempel från lärosätena. I slutet av varje kapitel för bedömargruppen en diskussion och drar vissa slutsatser om åtgärder som behöver vidtas.

I rapporten används några förkortningar mer flitigt än andra. Det gäller följande lärosäten: Karolinska institutet benämns KI, Kungl. Tekniska högskolan KTH och Sveriges lantbruksuniversitet SLU.

Begreppet internationalisering på hemmaplan omnämns i rapporten genomgående med den engelska förkortningen IaH (Internationalisation at Home). Freemovers är ett annat engelskt begrepp som används. Det avser studerande som vistas i ett annat land än hemlandet för att studera och gör det utanför utbytesprogram och andra liknande arrangemang.

Utvecklingen i vår omvärld

Sammanfattning av kapitlet

I många länder satsar man masterprogram som ges på engelska, liksom utbyggd forskarutbildning och i Europa ökar intresset starkt för joint degrees. Rekryteringen av studenter sker nu till länder som tidigare enbart har varit exportörer av studenter. Flera prognoser talar om att studentmobiliteten kommer att fortsätta växa. I dessa och andra sammanhang blir det uppenbart att engelskans ställning befästs alltmer och att lärosätena blir alltmer mångkulturella. Det senare ställer nya typer av krav. Till andra trender hör förändringar i hur lärosätena styrs – autonomifrågan diskuteras alltmer.

Stark ökning av master- och doktorandprogram

I Europa, men också i övriga världen, sker en avsevärd satsning på ett- och tvååriga masterprogram som ges på engelska och där rekryteringen är internationell. Särskilt stark har utvecklingen varit inom de ekonomiska ämnena. Man kan också se en tydlig trend mot att forskarutbildningen erbjuds i mer organiserade former, t.ex. som forskarskolor. Det finns anledning att anta att tydligare kopplingar mellan masterprogram och forskarutbildning kommer att utvecklas och att internationella studenter kommer att erbjudas enklare övergångar mellan dessa nivåer.

Också efterfrågan på forskarutbildning ökar. Några av orsakerna till detta finns i den förkortning som utbildningsprogrammen på grundnivå har genomgått i flera länder baserat på de nationella Bolognaprocesserna och i den utveckling mot massutbildning som universiteten har genomgått. Den senare har inneburit att värdet av grundläggande examina har förändrats. Också studenter i andra länder och världsdelar, t.ex. i Afrika, efterfrågar i ökad utsträckning utbildning på de högre nivåerna. Ett sätt att möta en ökande efterfrågan på forskarutbildning är som nämnts ovan att erbjuda kopplingar mellan master- och doktorandnivåerna. Det kan ske genom att utvalda masterstudenter erbjuds att gå över till forskarutbildning efter det första året av ett tvåårigt masterprogram. Exempel på sådana lösningar finns i omvärlden, t.ex. i Norge. Resultaten anses ha varit lyckade och tidsbesparande för studenterna.

Flera exempel på satsningar som gäller forskarutbildning kan ges. I Kanada har man t.ex. i den nationella budgeten för 2008³ avsatt medel för flera satsningar på detta område, bland annat ett program riktat till särskilt lovande forskarstudenter, också från andra länder. Även Europarådet har agerat på området genom att lyfta fram det man kallar ”den femte friheten”, dvs. frihet för förflyttning av kunskap⁴. Det innebär en uppmaning till medlemsstaterna

3. www.hrsdc.ge.ca/en/learning/budget_2008/index.shtml

4. www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/Docs/pressData/en/ec/99410

att undanröja hinder för ett fritt utbyte av kunskap. Det innebär också en viljetrytning för att prioritera arbetet med bland annat forskarutbildning och att främja Lissabondeklarationen.

För Europa blir det nu allt viktigare att få ytterligare fart på arbetet med att bygga ut den organiserade forskarutbildningen. Med det successivt ökande utbudet av masterprogram på engelska blir det rimligen också angeläget att göra övergången till forskarutbildningen så enkel som möjligt.

Internationell rekrytering till nya länder

En annan tendens i europeisk högre utbildning, och i flera länder utanför Europa, är organiserad rekrytering av utländska studenter. Australien, Storbritannien och USA har länge haft en väl utbyggd apparat för sådan rekrytering. Under senare år har andra länder gjort liknande satsningar, bland andra Nya Zeeland. För detta senare land, liksom Australien och USA, är inte bara utbildningsmyndigheterna involverade i rekryteringen utan också de som ansvarar för utrikesfrågor, handelsförbindelser och teknisk utveckling. Många internationella organisationer är också engagerade, exempelvis Unesco, OECD och Världsbanken. Högre utbildningar har helt enkelt blivit ett globalt affärsområde. Detta vittnar också de över 50 världsomspännande och börsnoterade företag om, som arbetar inom vad som brukar kallas transnational education (TNE), dvs. utbildning som erbjuds i ett annat land än det där utbildningsanordnaren har sin hemvist.

Flera länder är idag direkt beroende av inflyttad arbetskraft med högre utbildning. Det gäller inte minst USA: "... the proportion of foreign born faculty with US doctoral degrees at US universities has gone up sharply during the past three decades to 20.4 percent in 1999. For engineering it rose from 18.6 percent to 34.7 percent in the same period..."⁵.

Ett tämligen nytt fenomen när det gäller rekrytering är att det inte bara gäller från länder som har svagt utvecklad egen utbildning. Länder som Kina, Indien och Malaysia investerar numera själva i rekrytering, såväl direkt som genom avtal. Flera av de länder i Europa – inte bara Storbritannien, Holland, Tyskland och Frankrike – som har byggt upp rekryteringsorganisationer ändrar samtidigt sin lagstiftning. Man gör det enklare för dem som utexamineras att stanna i landet för att arbeta, åtminstone för en period. Detta kan visa sig klokt, eftersom en undersökning⁶ från Academic Cooperation Association (ACA) visar att Europa relativt sett inte är det mest attraktiva målet för internationella studenter, och att de enskilda länderna i Europa är ganska okända i omvärlden.

Ett land som Kanada prioriterar invandring av personer med akademiska examina och de som avser att genomgå högre utbildning. Man kallar det "att modernisera invandringen". Australien har för sin del tagit bort studieavgiften

5. Gnanaraj Chellaraj et al, University of Colorado, 2005

6. European Commission, Perceptions of European Higher Education in Third Countries, Luxembourg: Office for Official publications of the European Communities 2006.

inom vissa utbildningsområden för utländska studenter. Med tanke på den växande medelklassen i flera utvecklingsländer kan man också fråga sig om studieavgifter kommer att vara en begränsande faktor. Med referens till Korea och Japan säger OECD i *Education at a Glance 2007* att ”This pattern highlights that tuition costs do not necessarily discourage prospective international students as long as the quality of education provided and its likely returns for individuals make the investment worthwhile.”⁷

Till ovanstående ska läggas att begreppet rekrytering inte längre har den negativa klang det hade för bara några år sedan, då det ofta förknippades med kommersiell verksamhet. Numera är begreppet rekrytering tämligen odramatiskt och de flesta länder ser inte heller någon konflikt mellan rekrytering och samarbete. I Storbritannien har regeringen sålunda helt nyligen uppmanat lärosätena att med tanke på framtiden öka sitt internationella samarbete vid sidan av direkt rekrytering. Möjligen är det att dra väl långtgående slutsatser, men det kan visa sig att lärosätenas vilja till samarbete är en konkurrensfördel för Europa.

Joint degrees eftersträvas av många

I de flesta europeiska länder – liksom i många andra delar av världen – är frågan om joint degrees mycket aktuell. Begreppet avser en examen som utfärdas gemensamt av två eller flera lärosäten. EU har för sin del uppmanat medlemsländer att avlägsna hinder, framförallt lagmässiga sådana, för denna typ av examina. Emellertid är begreppet joint degrees inte helt entydigt. En examen med gemensamt betyg och underskrifter från alla deltagande lärosäten är t.ex. direkt ovanligt. Då är dubbla examina (double degrees) betydligt vanligare, alltså ”parallella” examina från två lärosäten (för det är sällan mer än två inblandade). Det som kallas Joint degree är ofta ett examensbevis med underskrifter åtföljt av ett inofficiellt dokument som anger att examen är ett resultat av ett samarbete mellan lärosäten. I flera fall finns för övrigt ingenting som dokumenterar samarbetet, framförallt inte hur omfattande det har varit. Ett intressant undantag utgör Erasmus Mundus. Där handlar det på ett tydligt sätt om gemensamma insatser.

Till det viktigaste i utbildningen hör dess kvalitet, och det gäller naturligtvis också för utbildning som ges gemensamt av flera lärosäten. European University Association (EUA) gjorde år 2002 en studie om bland annat joint degrees⁸. Den följdes upp år 2004. Ett av resultaten av uppföljningen är tiogyllene regler för Joint masters programmes⁹, vilka i många fall leder till en Joint degree. Reglerna ger en slags definition av företeelsen och är väl värda att studera. Om dessa regler följs är en konsekvens att ett lärosäte inte kan ha

7. Sid. 306

8. Christina Tauch and Andrejs Rauhvargers, ”Survey on Master Degrees and Joint Degrees in Europe” (2002)

9. David Crosier and Kate Geddie, ”Developing Joint Masters Programmes for Europe”, (2004)

många samarbeten av denna typ, inte minst för att de kräver rätt omfattande resurser för att kunna genomföras.

Avslutningsvis kan det vara skäl att citera EU-kommissionens representant Peter van der Hijden som på ett av ACA:s seminarier nyligen¹⁰ blev uppmanad att peka ut vad han såg som den viktigaste utvecklingen inom högre utbildning i Europa. Han svarade med ett ord: "Konsortier!".

Språk är en viktig faktor vid val av studieland

Det är uppenbart att språk är en faktor att räkna med vid internationalisering, inte minst vid rekrytering av studenter från andra länder. I OECD:s *Education at a Glance 2007* framhöll man t.ex. att "The language spoken and used in instruction is critical for selecting a foreign country in which to study. Therefore, countries whose language of instruction is widely spoken and read (e.g. English, French, German and Russian) dominate the destinations of foreign students, be it in absolute or relative terms."¹¹

Att man måste behärska engelska på en rimligt hög nivå är väl idag en självklarhet för människor i många delar av världen, inte minst i Nordeuropa, Asien, Oceanien och Nordamerika. I delar av Sydeuropa orienterar man sig mer mot Latinamerika, medan man i stora delar av Västafrika vänder sig mot Frankrike. Intressant är att trots dessa skillnader ges idag hälften av Frankrikes utbud av kurser på främmande språk på engelska och i Tyskland är motsvarande andel över 90 procent. Hur den språkliga utvecklingen kommer att se ut i Östeuropa och Ryssland är i dagsläget osäkert, men det finns tecken på att engelska kommer att få ett stort inflytande också i dessa områden.

Det är rimligt att anta att behov av språkkunskaper är särskilt uttalade i små länder, i synnerhet om dessa samarbetar intensivt med länder där man talar andra språk än engelska. I de nordiska länderna är av naturliga skäl detta en aktuell fråga och om våra studenter behärskade fler främmande språk än engelska vore detta otvivelaktigt av stort värde. Vartefter utbudet av program på engelska och rekryteringen av utländska studenter ökar i Europa är det angeläget både att kunskaperna i engelska blir bättre och att andra främmande språk får en högre status. Samtidigt ökar behovet av kurser i värdländernas språk och om deras kultur.

Fortsatt stark tillväxt i mobiliteten

Trots att arbete med internationalisering på hemmaplan (IaH) ökar är mobilitet den fortsatt viktigaste aspekten av internationalisering och det är s.k. fremovers som står för den helt övervägande delen av världens studentmobilitet. Det senare gäller trots att utbytesprogram av olika slag får den större delen av uppmärksamheten och marknadsföringen. Statistik från OECD¹² visar att

10. "What's new in Brussels 2008: Recent developments in European policies and programmes". Bryssel, 1 februari 2008

11. sid. 306

12. Education at a Glance 2007

antalet mobila studenter i världen år 2005 var 2,73 miljoner. Det var en ökning med hela fem procent från året innan så det är rimligt att anta att motsvarande uppgifter för 2008 ligger väsentligt högre. Som jämförelse kan nämnas att år 1976 var antalet 0,6 miljoner.

För framtiden finns flera prognoser om hur utvecklingen kommer att se ut. En av de mer kända kommer från australiensiska myndigheter och pekar på en ökning av mobiliteten med sju procent per år. Med tanke på de aktuella ekonomiska problemen i västvärldens ekonomier kan detta visa sig vara väl optimistiskt, men med all sannolikhet kommer antalet att stiga också fortsättningsvis.

I Västeuropa går mobiliteten inom Erasmusprogrammet ned. Om några år, när de nya medlemsländerna i öst har kommit i kapp övriga länder ifråga om mobilitet kommer troligen denna nedåtgående trend att bli synlig för Europa som helhet även om den inte är det idag. Man kan misstänka att en orsak är att Erasmusprogrammet i sin nuvarande form inte har tillräcklig ekonomisk och akademisk attraktivitet för att nå den önskade mobilitetsvolymen.

Det finns troligen ingen tillförlitlig statistik över hur många av de internationella studenterna med högre utbildning som stannar kvar i utbildningslandet efter sin examen. Flera industrialiserade länder har emellertid vidtagit åtgärder – t.ex. EU:s Blue Card – för att behålla studenterna. Därmed kommer troligen både antalet och andelen att öka, och det i snabbare takt än tidigare. En reservation måste dock göras för den nedgång i västvärldens ekonomier som vi nu ser. Om den slår till med full kraft kommer arbetsmarknadssituationen också för akademiker från andra länder att bli svårare.

En ytterligare utveckling som kan skönjas är kraven på ett kvalificerat akademiskt utbyte av också de kortare utlandsvistelserna. Etableringen av tätare samarbeten mellan lärosätena stöder detta. I denna situation blir lärarmobiliteten ännu viktigare för att etablera och upprätthålla de internationella kontakter som behövs för studenternas behov. Lärarmobiliteten inom Erasmus har enligt statistiken ökat, men den är sannolikt bara en mindre del av den verkliga mobiliteten, dvs. den som skulle kunna redovisas om även kortare vistelser räknades in. Bilden av lärarmobiliteten skulle behöva nyanseras.

Lärosätenas organisation håller på att förändras

Den högre utbildningen i Europa och sannolikt även i övriga världen har genomgått en mängd omorganisationer under senare år. I många länder beror detta på ändrad lagstiftning och utvecklingen har varit snabb under de senaste 10–20 åren. En hel del av förändringarna kan röra formalia som inte nödvändigtvis fått genomslag i verksamheten, men om man frågar de anställda kommer de sannolikt att bekräfta den stora mängden förändringar. Deras inställning till utvecklingen skulle säkerligen variera, men att ett resultat har blivit merarbete för lärarna samt mer kontakt med och tätare uppföljning av studenterna, t.ex. genom skriftliga uppgifter, är nog de flesta överens om.

En viktig del i organisationen är hur den styrs. I Nordeuropa har styrningen av den högre utbildningen och lärosätena varit ett hett ämne i diskussionen under senare år. I flera länder har diskussionen särskilt gällt professionell styrning, vilket inte alltid betytt akademisk sådan utan en mer ekonomiskt inriktad styrning. Även om detta inte har haft någon större påverkan på den högsta ledningen så har det påverkat sammansättningen av lärosätenas styrelser och säkerligen också av den administrativa personalen. Det finns dock inga siffror för att belägga detta.

Mycket talar för att ett ökat deltagande av externa personer i styrelserna är ett generellt fenomen. Med massutbildningen i högre utbildning och den tillhörande ökningen i offentliga utgifter för detta område har frågor om forskning och innovationer för internationell konkurrens blivit allt viktigare för ländernas regeringar. Likaså har frågor om uppföljning och kontroll av lärosätena och deras resultat fått en mer central roll. Detta förvånar nog ingen, men kan komma i konflikt med önskemålen om ökad autonomi för lärosätena. Även detta framhålls nämligen av många regeringar. Osäkerheten om huruvida autonomi är en förutsättning för utveckling är avsevärd. Alternativet till autonomi – detaljerad statlig styrning och därtill kopplad kontroll – förefaller emellertid att vara behäftad med åtskilligt större problem. Eftersom internationaliseringen är en så viktig aspekt av utvecklingen inom den högre utbildningen kommer den dock att ha väsentlig inverkan på lärosätena, oavsett styrformerna.

Multikulturella lärosäten ställer nya krav

Avslutningsvis ska den multikulturella effekten av internationalisering och mobilitet nämnas. Under de senaste tio åren har det skett en snabb ökning av globaliseringen inom högre utbildning. Som nämnts ovan har samarbete, utbyte och mobilitet mellan kontinenterna ökat kraftigt. Europeiska lärosäten har mycket påtagligt ökat sitt intresse för Asien och de har också fått upp ögonen för Latinamerika, särskilt Brasilien och Mexiko. Vissa av länderna i Europa har under lång tid haft immigration från avlägsna delar av världen och de har haft tid att anpassa sig efter det, även om det skett med växlande framgång. Men ökningen de senaste åren håller i flera länder på att förändra den högre utbildningens landskap och den kräver justeringar i riktning mot ett mer multikulturellt lärosäte. När ett lärosäte får en hög andel utländska studenter och de flesta av dem kommer från främmande kulturer krävs andra insatser än tidigare. Ett exempel är universitetet i Maastricht som nu har ca 50 procent internationella studenter från ett flertal vitt skilda kulturer. Denna kulturella blandning leder fram till ett närmast slagordsmässigt konstaterande, att ”en utländsk student är inte en utländsk student”. Innebörden är att det kommer att krävas ytterligare omfattande utveckling av arbetet med mottagning och integration av internationella studenter så att det passar för studenter från andra kulturer än de västliga.

Styrning

Sammanfattning av kapitlet

Internationalisering börjar allt mer ses som integrerad med övrig verksamhet. Organisationen av det interna arbetet med internationalisering varierar dock fortfarande stort. De flesta lärosäten har reviderat sina styrdokument för internationalisering, men många saknar fortfarande mätbara mål för sin verksamhet. Det är därmed svårt att avgöra om målen har uppfyllts.

Mer än hälften av lärosätena har förbättrat förankringen av såväl internationalisering som kvalitetssäkring av denna i den högsta ledningen. Bedömargruppen konstaterar också att ledningens engagemang för internationalisering numera verkar vara högt vid de flesta lärosätena.

Arbetet med kvalitetssäkring av internationalisering har sedan 2004 i många fall integrerats i lärosätets övergripande system för kvalitetssäkring och fått en tydligare struktur.

Till bedömargruppens rekommendationer hör att internationaliseringen ska göras mer synlig i lärosätenas övergripande styrdokument, att dessa i större utsträckning än idag ska baseras på undersökningar inom det egna lärosätet, att lärosätena ska utarbeta riktlinjer för uppföljning och kvalitetssäkring som passar för internationalisering och som en del i detta utvecklar riktlinjer för och uppföljning av kontakterna mellan hemmavarande lärare och utbytesstudenter.

Bedömargruppen anser också att Högskoleverket bör föreslå regeringen att ge verket i uppdrag att följa upp den fortsatta utvecklingen inom ett urval av de områden som behandlas i rapporten och att stimulera lärosätena att öka sin samverkan omkring internationalisering.

Om styrning i granskningen 2004

Enligt den tematiska kvalitetsgranskningen 2004 var det många lärosäten som behövde bearbeta sina styrmedel, speciellt när det gäller att göra målen realistiska, väl kända och tydligt utformade. Ett viktigt område var intern kommunikation av bl.a. strategier, mål och goda exempel.

Det var få lärosäten som hade uppnått sina mål för internationaliseringsarbetet. En orsak ansåg bedömargruppen vara brister i den analys som behöver göras innan man fastställer sina mål. Gruppen föreslog att ambitionerna för utresande studenter skulle knytas till lärosätenas överordnade mål och strategier. Lärosätena behövde också göra tydligare prioriteringar mellan olika insatser för internationalisering. Även grunden för prioriteringar – uppföljning och utvärdering av internationaliseringsarbetet – förekom alltför sällan.

I rapporten analyserades sambanden mellan mål för utbyte och hur väl dessa mål hade uppfyllts. De som hade lyckats väl hade uttryckt sina ambitioner tyd-

ligt i visioner och strategier, målen hade prioriterats i lärosätets övergripande mål och strategi och de hade formulerats kort och tydligt.

Också i kvalitetssäkringen av internationaliseringen var det stora skillnader. Det fanns goda exempel på kvalitetsarbete när det gäller mottagandet av internationella studenter vid svenska lärosäten. Det fattades dock en hel del när det gällde kvalitetskontroll av den utbildning som studenterna erbjöds på värduniversiteten. Viss kontroll sköttes av lärarna, men någon egentlig systematik verkade inte finnas.

Gruppen konstaterade att många av lärosätenas mål- och strategidokument var föråldrade. De behövde uppdateras, strategierna för internationalisering utvecklas och prioriteringar göras. Lärosätena behövde också systematisera sin omvärldsanalys.

Trender och tendenser i styrningen 2007

I bedömargruppens frågeunderlag till lärosätena 2007 ingick flera frågor med koppling till styrning av arbetet med internationalisering. De gällde eventuella förändringar i målen för internationalisering, i styrdokument, i organisationen och i arbetet med kvalitetssäkring. Det senare behandlades främst genom frågor om arbetets förankring i ledningen och om rollen för det internationella kontoret. På basis av svaren är detta avsnitt uppdelat i tre delar. Först behandlas styrdokument, sedan organisatoriska frågor och sist kvalitetssäkring.

Internationaliseringen har blivit mer integrerad

Efter den tematiska granskningen år 2004 har de flesta lärosäten reviderat de styrdokument – vision, mål, strategi och/eller handlingsplan – som avser internationalisering. Det rör sig enligt bedömargruppens uppskattning om närmare 90 procent, om man inkluderar de lärosäten som tidigare inte hade något sådant styrdokument alls. Att utvecklingen har haft en sådan omfattning är glädjande eftersom internationaliseringen förändras snabbt. Just den snabba förändringstakten ställer dock stora krav på fortsatta insatser. Lärosätena kommer att behöva planera för och genomföra återkommande revisioner av styrdokument.

En utveckling som många lärosäten rapporterat om är att internationalisering allt mer ses som integrerad med övrig verksamhet. Det tar sig bland annat uttryck i att internationella aspekter nu är mer synliga i lärosätenas övergripande strategier än de var 2004. Denna typ av förändring kan exemplifieras med Mälardalens högskola som anger att "... nu identifieras internationalisering som ett verktyg för att nå högskolans övergripande mål som kvalitet och konkurrenskraft".

Tydliga och mätbara mål saknas ofta

En viktig del i dessa dokument är målen. Svaren från lärosätena visar att många fortfarande saknar mätbara mål, framförallt sådana där utvecklings-

takten preciseras. De mål som finns – vid sidan av övergripande och visionära sådana – anger ofta att en företeelse ska öka, t.ex. student- eller lärarmobiliteten. Sådana mål medger i och för sig att man kan avgöra om målen uppnåtts eller ej, men det ger också möjlighet att acceptera mycket små förbättringar som måluppfyllelse. Att inte fler kvantitativa mål används är förvånande, särskilt som mobilitet bland studenter och lärare är en så viktig ingrediens i internationaliseringen och har goda förutsättningar för att formuleras i tydliga och mätbara mål.

Ett exempel på hur man arbetar med mål kan hämtas från Stockholms universitet. Där anges som ett övergripande mål att ”studenternas beredskap för den internationella studie- och arbetsmarknaden ska stärkas”. Detta bryts sedan ned i ett antal tydliga delmål av typen ”ska öka”. Vissa lärosäten har mer detaljerade mål, bland andra Malmö högskola. Där har man satt upp kvantitativa mål för utbyte vid var och en av fakulteterna. Detta har gjorts med utgångspunkt i ämnenas skilda förutsättningar.

Många särskilda styrdokument för internationalisering

Parallellt med att internationalisering blir en integrerad del av utbildningen kan man notera att antalet lärosäten som har antagit särskilda styrdokument för internationalisering har ökat. Styrdokumentet finns särskilt i form av handlingsplaner och avser i flera fall fakultets- eller institutionsnivån. Sådana ”decentraliserade” styrdokument fanns i några fall även 2004, men antalet har alltså ökat. Vid flera lärosäten, t.ex. universiteten i Göteborg, Lund, Umeå, och högskolorna i Malmö och Jönköping, har enbart rapporterna alla eller flertalet fakulteter eller enheter egna styrdokument. Ett motiv för detta är att en stor del av både ansvar för och arbete med internationaliseringen läggs ut på institutionerna. Vid vissa lärosäten gäller det allt från administration av utbyten till rådgivning om vilka kurser de ska läsa och vid vilket lärosäte. I andra fall har man valt att behålla administrationen centralt och lagt ut ansvaret för den mer akademiska sidan av utbytena på fakulteter och institutioner. Intressant är att några som prövat decentralisering nu ser behov av enhetliga rutiner för att studenter och lärare ska känna igen sig, oberoende av vilket ämnesområde det gäller. Exempel på detta är Linköpings universitet.

Även de internationella strategier som finns är i flera fall mycket generella. De behöver bli avsevärt mycket tydligare. Det finns dock exempel på motsatsen, lärosäten där man lagt ned ett stort arbete på att skapa konkretion. Ett tydligt exempel på detta är KI. Bedömargruppen konstaterar också att det vid flera lärosäten pågår arbete med utveckling av handlingsplaner. Och detta – processen att utveckla dokumenten – är nog som i så många andra sammanhang minst lika viktig som det färdiga dokumentet. Processen handlar då i första hand inte om att styra arbetet, utan att mobilisera personalen och att skapa acceptans för dokumentens innehåll.

Strategierna saknar ofta analys som underlag

En viktig grund för lärosätets arbete med strategifrågor är analys av sådant som de egna starka och svaga sidorna liksom av den egna, specifika, omvärlden. Svaren till bedömargruppen pekar på att systematisk analys av detta slag saknas i många fall och att grunden för lärosätets strategi därmed är osäker. Flera strategidokument ger därför intryck av att mest vara avsikter och viljeyttringar.

Å andra sidan finns det exempel på lärosäten som har baserat sina strategier på ett mer handfast underlag. Till exemplen hör KTH som har gjort egna undersökningar av hur de utländska studenterna har fått information om lärosätet och Växjö universitet som dels har kartlagt forskarutbildningens internationalisering, dels har avsatt särskilda medel för en utredning av lärarutbildningens internationalisering. Vidare har Lärarhögskolan i Stockholm gjort en enkät bland studenter som inte deltagit i utbyte och Gymnastik- och idrottshögskolan har undersökt vilken information om internationalisering som förstaårsstudenter tagit del av. I det senare fallet var resultatet nedslående och åtgärder diskuteras.

Ett tillfälle när de internationella aspekterna kan få stor strategisk betydelse är när nya utbildningar inrättas. Flera lärosäten rapporterar att man har infört regler eller rutiner för sådana situationer. Några exempel på detta är Lunds universitet som slår fast att det internationella perspektivet ska integreras från början i nya projekt och program. Växjö universitet har internationalisering som ett kriterium att bedöma vid inrättande av nya utbildningar och det har även Högskolan i Skövde.

Få lärosäten har strategi för rekrytering utomlands

En av frågorna till lärosätena var om man har någon särskild strategi när det gäller rekrytering av studenter från andra länder. Svaren visar att det bara finns ett fåtal uttalade strategier på detta område. Några lärosäten har valt att prioritera vissa regioner. Det gäller t.ex. Stockholms universitet som rapporterar att diskussioner om prioritering av vissa länder pågår, Blekinge tekniska högskola som i sin strategi anger att vid rekrytering från andra länder ska EES-området ägnas särskild uppmärksamhet och slutligen KTH som valt prioritera tillväxtekonomier i Asien, främst Kina. Några lärosäten, bland andra Lunds universitet och Mälardalens högskola, anger att man håller på att utarbeta planer och policyer när det gäller rekrytering.

Internationaliseringen är bättre förankrad i ledningen

Grundläggande för varje organisation måste vara att den är så organiserad att den har nödvändiga verktyg för att uppnå de mål man har ställt upp. Det gäller naturligtvis också universitet och högskolor. Om detta är orsaken till att lärosätena har förändrat sin organisation för internationalisering kan bedömargruppen inte avgöra, men man kan konstatera att ungefär hälften av dem har förändrat sin organisation sedan kvalitetsgranskningen 2004. För-

ändringarna har gällt hela vägen från vem som har ansvar för internationalisering, via utförare som exempelvis ett internationellt kontor, till arbetet med kvalitetssäkring.

Mer än hälften av lärosätena har förbättrat förankringen av såväl internationalisering som kvalitetssäkring av denna i den högsta ledningen. Det har i flera fall skett genom att nya tjänster som pro- eller vicerektor har tillkommit, eller att personer i högsta ledningen givits ett tydligare ansvar för internationalisering. Det gäller t.ex. Högskolan Kristianstad som sedan 2007 har en vicerektor med särskilt ansvar för området och detsamma gäller Örebro universitet. Chalmers tekniska högskola har för sin del infört en ny ledningsstruktur där rektorns rådgivare har ett uttalat ansvar för internationaliseringsstrategi, Lunds universitet har en vicerektor med ansvar för forskning och internationalisering och Kungl. Konsthögskolan har ökat anställningsgraden för sin internationella koordinator.

En annan tendens är att flera lärosäten har valt att lägga ansvaret för internationalisering som en del i ordinarie arbete, t.ex. på utbildningsnämnder. Det gäller bland annat Göteborgs universitet, där huvudansvaret för internationalisering överförts från prorektor till särskilda beredningsorgan som ansvarar för utbildningen i sin helhet.

Internationaliseringsråden har fått en mer strategisk roll

Vid granskningen 2004 var det några lärosäten som redovisade att man hade rådgivande organ för olika typer av frågor med anknytning till internationalisering. Sedan dess har denna förankring i ledningen utvecklats ytterligare, dels genom att fler lärosäten inrättat sådana organ, dels genom att de har fått förändrade uppgifter. Tidigare var rådets uppgift ofta samordning av lärosätets praktiska arbete med mobilitet. Denna roll finns kvar, men nya – mer rådgivande roller – har tillkommit. De nya rollerna handlar vid flera lärosäten om strategiska frågor. Dessa roller är i sin tur kopplade till att ansvaret för internationalisering tydligare än förr vilar på lärosätetsledning. Ett tydligt exempel på uppdelningen i strategi och praktik ger Linköpings universitet. Där har man inrättat en strategigrupp bestående av ordföranden i internationaliseringsgruppen på varje fakultet samt en grupp som arbetar bland annat med avtalsfrågor. Dessutom finns ”tvärgrupper” för in- respektive utresande. I dessa grupper finns representanter från varje fakultetskansli.

Exempel på lärosäten som inrättat organ som är rådgivande i strategiska frågor är SLU, där ett internationellt sekretariat inrättats inom ledningskansliet. Ett annat exempel är KI som har inrättat en internationell strategigrupp direkt under rektor med ansvar för samordning av internationaliseringen mellan de tre styrelserna för utbildning, forskarutbildning och forskning.

Ändrad ansvarsfördelning mellan internationellt kontor och fakulteter

Flera lärosäten har etablerat administrativa tjänster och/eller uppgifter ute i organisationen, t.ex. på fakulteter eller institutioner. Dit hör Karlstads universitet som samtidigt lagt ner sitt gemensamma internationella kontor.

År 2004 var gruppens intryck att ledningen vid några lärosäten var relativt sett ganska ointresserade. Nu verkar engagemanget vara högt vid de flesta lärosätena, kanske beroende på det större tryck som har utvecklats när det gäller internationalisering i allmänhet. Om de nämnda organisatoriska förändringarna har bidragit till det ökade engagemanget eller är en effekt av detsamma är svårt att avgöra.

Eftersom det finns stora skillnader i förutsättningarna för lärosätenas verksamhet var också variationen i hur det interna arbetet med internationalisering organiserades stor år 2004. Vissa hade ett särskilt internationellt kontor, andra hade det inte. Några hade detta kontor direkt under rektor, andra hade det inom en avdelning för studentstöd osv. Svaren från lärosätena i uppföljningen visar att sättet att organisera verksamheten fortfarande varierar stort. Förändringen sedan 2004 är heller inte enhetlig. Några lärosäten har lagt ned sina internationella kontor (eller motsvarande), något som för övrigt verkar vara en trend också i andra delar av Europa. Ett exempel är Luleå tekniska universitet. Några har flyttat ut personalen från centrala funktioner till institutionerna och några har en ganska oförändrad verksamhet. På vissa lärosäten har man ökat bemanningen på det internationella kontoret, bland andra på Växjö universitet.

Det internationella kontoret på KI är exempel på kontor som fått tydligare service- och rådgivningsuppgifter gentemot fakulteter och institutioner, medan motsvarande kontor på KTH har fått utökat ansvar som stöd vid ansökan till och administration av internationella projekt. Vid Linköpings universitet har man centraliserat det administrativa arbetet kring utresande studenter. Syftet är att avlasta de lärare som fungerar som internationella koordinatörer så att dessa kan fokusera mer på information om utlandsstudier och på studenternas val av kurser utomlands.

Internationalisering en del i den övergripande kvalitetssäkringen

Med en ökande autonomi och decentralisering av en verksamhet ökar i allmänhet också kvalitetskontrollen. Eftersom autonomi i högre utbildning internationellt sett ökar, kommer därmed kontrollen av kvalitet och resultat troligen att fortsätta att växa. Det gäller såväl krav från den nationella nivån (departement och myndigheter) som från det enskilda lärosätets ledning. Det innebär i sin tur risk för ökad administration. De möjligheter som finns för akademi och administration att integreras eller närma sig varandra bör därför utnyttjas. I svaren från lärosätena syns en tendens till sådant närmande, dvs. att administrationen av internationaliseringen sker helt eller delvis vid fakulteter och institutioner.

Liksom inom många andra områden pågår en intensiv utveckling av arbetet med kvalitetssäkring. Lärosätena har oftast egna övergripande system för detta, där det t.ex. anges vem som har ansvar för olika åtgärden. Bedömargruppens intryck är att de flesta lärosätena verkar ha integrerat kvalitetssäkringen av internationaliseringen i detta generella system. För att internationaliseringen även fortsatt ska finnas med som en viktig aspekt – att den inte försvinner eller hamnar i periferin har några lärosäten löst detta genom att till sitt kvalitetsråd (eller motsvarande) knyta ett särskilt utskott för internationalisering. Det har bland andra Högskolan i Borås gjort.

Trots den nämnda integrationen verkar ett generellt drag vara att det är otydligt vad kvalitetssäkringen betyder och/eller innehåller. Man kan som i så många andra liknande sammanhang fråga sig om personalen vet och förstår vilka krav som ligger till grund för de uppgifter om internationaliseringen som ledningen eller nationella organ ber att få. Linköpings universitet har tagit tag i denna fråga genom att rektor har skickat ut en kortversion av lärosätets strategi för internationalisering till samtliga anställda.

Variationer och ibland för lite innehåll i kvalitetssäkringen

Innehållet i kvalitetssäkringen varierar alltså. På frågan om hur kvalitetssäkringen utvecklats sedan 2004 hänvisar t.ex. flera lärosäten främst till att man använder STARS¹³. Användningen av detta verktyg ger både underlag för kommande studenters val av lärosäte för sin utlandsvistelse och visst underlag för utvärdering av lärosätets insatser på området. Så har t.ex. Högskolan i Borås sammanställt studenternas svar i STARS och utifrån dessa dragit slutsatser om hur förberedelser för studenternas utlandsvistelser behöver förändras. Lunds universitet har använt resultat från STARS för att förbättra och förstärka den ämnesmässiga relevansen i utlandsstudierna. Även Växjö universitet har sammanställt svaren från STARS i en särskild rapport. Dessa exempel är utmärkta, men några lärosäten har angivit användningen av STARS som den huvudsakliga kvalitetssäkringen av internationaliseringen – inte bara för mobilitet – och det är naturligtvis långt ifrån tillräckligt.

Ett led i kvalitetssäkringen av mobilitet, som några lärosäten redovisar, är att intervjua eller regelbundet samla de utländska studenter som finns vid lärosätet – eller representanter för dem – till en uppföljning. Detta gör bland andra Högskolan i Borås och Högskolan på Gotland. Det ger vissa möjligheter att rätta till felaktigheter i tid och studenterna känner sig troligen uppmärksammade på ett positivt sätt. Regelrätta enkäter till studenter – utöver kursvärderingar – används också av flera lärosäten. Till dessa hör KTH som sedan år 2004 gör undersökningar bland sina utländska magisterstudenter. Där ställs frågor bland annat om varför man valt lärosätet, om programmets kvalitet samt lärarnas kompetens. Under 2006 ställdes också frågor till ca 1 200 studenter som deltagit i engelskspråkiga program sedan 1996. Högskolan i Jön-

13. STARS är ett system för att samla in rapporter från studenter som deltagit i utbyten i andra länder. Se vidare www.stars.liu.se/outbound/index.html

köping gör årliga enkätundersökningar bland sina studenter, där bland annat frågor om internationalisering ingår.

Hemmavarande lärare är en del i kvalitetssäkringen av utbytet

När det gäller mobilitetens kvalitet för de utresande studenterna anger de flesta lärosäten att hemmavarande lärare ska hålla kontakt med studenterna och vice versa. Frågan är hur detta hanteras i praktiken och hur aktiva lärarna är. Något enstaka lärosäte redovisar fastställda rutiner för detta, men det verkar många gånger vara en fråga för respektive institution eller t.o.m. för den enskilde läraren. Något som kan ses som ett led i kvalitetssäkringen är decentraliseringen av ansvaret för det akademiska innehållet i utbytena, vilket nämnts ovan i samband med organisatoriska förändringar. Det har tidigare riktats kritik mot främst Erasmusprogrammet, för att det skulle ha fungerat som en resebyrå snarare än som en del i en akademisk utbildning. På senare tid har även företrädare för Europeiska kommissionen tagit upp frågan¹⁴ om hur Erasmusprogrammet ska kunna utvecklas mot ett ökat akademiskt engagemang.

Några lärosäten har gjort särskilda insatser av utredande natur som grund för organisationen av arbetet med internationalisering. Hit hör universiteten i Luleå, Stockholm och Örebro samt Lärarhögskolan i Stockholm som har gjort ambitiösa utredningar om arbetet med internationalisering som helhet. Chalmers tekniska högskola, Högskolan i Halmstad och Linköpings universitet har alla har kartlagt de arbetsprocesser som är kopplade till studenters mobilitet. Universiteten i Göteborg och Lund har tillsammans anordnat seminarier om internationaliseringens roll för utbildningens kvalitet och hur redovisning av internationaliseringens effekt kan ske

Också med hjälp av IT-stöd av olika slag kan kvalitetssäkring ske. Exempel på detta är KI som rapporterar att man har infört ett system där de inresande studenterna ansöker om plats via webben. I systemet finns en funktion som automatiskt genererar ett undervisningsavtal (Learning Agreement) vilket innebär en förbättrad kvalitetssäkring av studieperioderna.

Diskussion och slutsatser

Ska internationalisering behandlas integrerat, som en av flera viktiga aspekter på utbildningen, eller ska den särbehandlas? Frågan är motiverad när man läser lärosätenas svar på bedömargruppens frågor. Förmodligen är svaret – som i så många andra sammanhang – ”både och”. För en integration talar bland annat den ökade vikt som internationalisering tillmätts för lärosätenas framtida konkurrenskraft. Den gör att all personal måste vara engagerad. Internationalisering får inte ses som ett ansvar för en särskild funktion eller några få utvalda personer. För en särbehandling talar att det är många olika aspekter som ska

14. Alan Smith i intervju publicerad av norska SIU, www.siu.no/no/konferanser_og_publicasjoner/nyhetsarkiv/2007/erasmus_mer_enn_en_mobilitetsmaskin

slås om uppmärksamheten. Bedömaregruppen menar att om inte internationaliseringen ska riskera att komma i skymundan behöver den synas i strategier, handlingsplaner m.m. – alltså i lärosätets styrdokument. Huruvida det ska ske genom separata dokument eller integrerat i de dokument som gäller övergripande för lärosätet är en smakfråga, eller åtminstone en fråga för det enskilda lärosätet. Särskilt viktigt i detta sammanhang är arbetet med strategi.

Att utveckla sina strategier blir allt viktigare eftersom lärosätena behöver profilera sig, söka sina rätta internationella samarbetspartner och prioritera bland möjliga insatser för de begränsade medel man har tillgängliga. Dessutom är enligt bedömaregruppens mening kvalitetssäkring med tyngdpunkt i riktlinjer och policyer generellt sett att föredra framför kontroll i efterhand. Därför kan man se med tillfredsställelse på det omfattande arbete som lärosätena lägger ned på sina styrdokument.

Bättre underlag behövs för styrdokument

I arbetet med styrdokumentet är personalens engagemang viktigt, inte minst för att prioriteringen av insatser ska bli den som passar det enskilda lärosätet bäst. Det är nödvändigt att detta arbete baseras på fakta. Flera lärosäten har också tagit fram fakta, i form av t.ex. egna undersökningar – enkäter och liknande – men många fler skulle med relativt enkla medel kunna skaffa sig sådan kunskap. Ett exempel är via frågor till de egna studenterna, t.ex. i form av omnibussundersökningar där frågor inom flera olika ämnesområden samsas. Högskolan i Jönköping har i sin årliga enkät lagt till några frågor som motsvarar de som finns i Högskoleverkets Studentspegel. Det ger också möjlighet till jämförelse mellan egna resultat och dem som gäller riket i sin helhet.

Bedömaregruppen anser att styrdokumentet i större utsträckning än idag måste baseras på undersökningar inom det egna lärosätet och att verktyg för resultatmätningar måste utvecklas. I det senare fallet behöver lärosätena stöd i sitt arbete, något som Högskoleverket bör kunna ge.

Internationalisering kräver egna verktyg för kvalitetssäkring

Engagemang och medvetenhet bland personalen kan också skapas genom uppföljning och annan kvalitetssäkring. Att arbetet med kvalitetssäkring av internationalisering då integreras med lärosätets övriga kvalitetsarbete är bra. Man måste dock uppmärksamma att internationaliseringen ställer vissa särskilda krav på kvalitetssäkringen. Till dessa hör att säkerställa utlandsvistelsernas akademiska kvalitet. Genom att lärarna – via institutioner och fakulteter – tar ett större ansvar för utbytet kommer den akademiska kvaliteten troligen att på sikt kunna höjas. Hur detta konkret ska ta sig uttryck är svårare att säga. Dock anser bedömaregruppen att varje lärosäte bör utarbeta egna riktlinjer för hur kvalitetssäkringen av utbytesvistelserna ska genomföras.

En viktig del av kvalitetssäkringen av utlandsvistelser kommer sannolikt att utgöras av kontakter mellan lärare på hemlärosätet och studenten under pågående vistelse. Dessa kontakter behöver utvecklas generellt sett. De är dessutom

alldeles för viktiga för att helt bygga på initiativ från respektive institution eller lärare. Bedömargruppen anser att någon form av lärosätessgemensamma anvisningar för och uppföljning av kontakterna mellan hemmavarande lärare och utbytesstudenter ska finnas.

Strategiska allianser ger nya möjligheter för kvalitetssäkring

En kommentar i detta sammanhang är att strategiska allianser kan komma att bli viktiga framtida instrument i kvalitetssäkring av utlandsvistelserna. Genom att lärosätena lär känna varandra och samarbetar på flera olika områden, och på flera plan, kommer också kunskapen på hemlärosätet att öka om vilka problem utresande studenterna kan komma att stöta på. Därmed bör kontakter mellan hemmavarande lärare och utresande student förenklas och rutiner kan bli lättare att motivera. Till fördelarna med utbyte via strategiskt samarbete hör också att man kan få ett bättre grepp om vilka förkunskaper de inresande studenterna har, inte minst ifråga om engelska, och därmed skapa bättre stabilitet när det gäller utbytet. Bedömargruppen menar att ett fördjupat samarbete med några få partner med stor sannolikhet blir ett framtida val för många lärosäten. Detta syns redan och kommer allt mer att synas i lärosätenas styrdokument och i kvalitetsarbetet.

De många omorganisationerna har paralleller i övriga Europa

Hur lärosätena väljer att organisera sitt arbete avslöjar en del om vilken strategi som man valt för sitt arbete, vilka mål man satt upp och vilka prioriteringar man gör. När man betraktar lärosätena som kollektiv och tar hänsyn till den omfattande omorganisation som har skett under de senaste – där det för övrigt finns tydliga paralleller till utveckling i övriga Europa, se omvärldskapitlet – finns det anledning att vara mer än nöjd med den position som internationaliseringen har fått.

Huvuddelen av lärosätena har inte bara utvecklat nya strategier och konkreta handlingsplaner, i flera fall även för fakulteter och institutioner, utan också givit lärare och annan personal väsentligt ändrade uppdrag. Förstärkningen av fakulteternas ansvar kan vara ett sätt att förbättra mobilitet såväl som internationellt samarbete. Därutöver kan det öka lärandet och kunskapen om internationalisering bland lärare och övrig personal. Decentraliseringen kan dock medföra en risk för ökad administrativ börda för lärarna. Utflyttningen av ansvaret måste därför åtföljas av administrativt stöd till lärarna om reformen ska bli till verklig nytta.

Bedömargruppen menar att flera lärosäten verkar ha förändrat sin inställning till internationaliseringsarbetet. Internationaliseringen har blivit integrerad i de överordnade strategierna och administrationen är i många fall bättre integrerad i den akademiska verksamheten. Vidare har ledningen vid lärosätena tagit ett tydligare ansvar för internationaliseringen än tidigare.

Trots den avsevärda förbättring som bedömargruppen konstaterat finns det utrymme för ytterligare förbättringar. Hit hör fortsatt utveckling av styrdokument

kumenten. Dessa är inte alltid uppdaterade i förhållande till den pågående utvecklingen, och målen för lärosätena behöver bli mer konkreta och precisa. Även om det, som bedömagruppen påpekat, har skett förbättringar när det gäller kvalitetssäkring av de egna studenternas utlandsvistelser återstår också här arbete. Systemen för tillgodoräknande av studier utomlands behöver t.ex. förbättras vid vissa lärosäten.

Fortsatt fokus på internationalisering nödvändigt

Inom flera av de områden som kan inrymmas under begreppet styrning görs ett omfattande utvecklingsarbete. Det gäller också inom flera andra av de områden som behandlas i följande kapitel. Detta utvecklingsarbete skulle kunna göras betydligt effektivare genom erfarenhetsutbyte och samarbete mellan lärosätena. I rapporten från kvalitetsgranskningen 2004 uppmanade den dåvarande bedömagruppen till sådan samverkan. Behovet av samverkan mellan lärosätena har knappast minskat sedan dess. Därför uppmanar även denna bedömagrupp till samverkan, men går nu ett steg längre. Gruppen föreslår regeringen att ge Högskoleverket i uppdrag att dels stimulera till ökad samverkan mellan lärosätena, dels följa upp den fortsatta utvecklingen av internationaliseringen av den högre utbildningen.

Språk och språkpolitik

Sammanfattning av kapitlet

Flera lärosäten har arbetat fram en egen språkpolitik, något som bedömargruppen anser att alla lärosäten bör göra. I detta arbete är det viktigt att lyfta fram språkliga dilemman. Ett sådant är konsekvenserna av att kurser inom grundutbildningen erbjuds enbart på engelska.

Lärosätenas rapporter visar att språkstödet till lärare och annan personal har utvecklats. Det handlar både om utbildning i att undervisa på engelska och kurser i att undervisa i mångkulturella grupper. Det ökade språkstödet är en effekt av den starka utvecklingen av kurser och program på engelska.

Till bedömargruppens rekommendationer hör att lärosätena ska utveckla en egen språkpolitik.

Om språk och språkpolitik i granskningen 2004

I svaren till dåvarande bedömargruppen angav flera lärosäten att en av deras svaga sidor i arbetet med internationalisering var ett alltför dåligt utbud av kurser och program på engelska. Också andra aspekter på användning av engelska lyftes fram som svaga sidor, bland annat svårigheter att få lärare att undervisa på engelska samt brist på information till studenter och lärare på engelska. Det gällde särskilt mindre högskolor med professionsutbildningar.

Allt fler lärosäten hade under de senaste åren minskat eller helt lagt ned flera av de språkkurser och språkämnen som ges inom humaniora. Det allmer begränsade utbudet av språkutbildning och koncentrationen till engelska riskerade att lämna många utbytesplatser i icke engelsktalande länder tomma och Sverige ansågs så småningom kunna få stora problem i såväl näringsliv som offentlig sektor. Bedömargruppen framförde att utbildningen i svenska måste utvecklas så att internationella studenter hade reella möjligheter att stanna kvar i landet efter studierna.

Trender och tendenser i språk och språkpolitik 2007

Den fråga som bedömargruppen ställde specifikt om språk gällde stöd till lärarnas språkutbildning. Sammantaget lämnade lärosätena dock i sina svar på andra frågor så pass mycket information om olika aspekter på språk att gruppen anser det befogat att behandla området i ett eget kapitel. Först behandlas arbetet med språkpolitik, vilket gruppen återkommer särskilt till i den avslutande diskussionen eftersom frågan blir allt mer aktuell. Därefter beskrivs några aspekter på utbildning i språk samt utbildning på engelska. På det

senare området finns aktuella utredningar – såväl svenska som europeiska – av intresse. Även dessa kommenteras i diskussionsavsnittet.

Lärosäten utvecklar egen språkpolitik

Av svaren på vår enkät framgår att flera lärosäten arbetar med att ta fram en egen språkpolitik, även om det bara är Göteborgs universitet som rapporterar om en fastställd sådan politik. Resultatet från Göteborg har emellertid blivit ett i bedömargruppens tycke mycket bra dokument för fortsatt arbete med språkfrågor inom lärosätet. Universitetet går nu vidare med att utveckla en handlingsplan kopplad till den antagna språkpolitiken. Till andra lärosäten som också är på god väg hör Handelshögskolan i Stockholm, Karlstads universitet och Kungl. Konsthögskolan som alla rapporterar att de ska anta en språkpolicy inom kort. Ytterligare några, bland andra Södertörns högskola och Kungl. Musikhögskolan, anger att de arbetar med att utveckla en egen språkpolicy och Konstfack ska prioritera detta arbete för de närmaste åren. Växjö universitet beskriver att man har anordnat seminarier om språkpolicy och fortsätter med interna diskussioner.

I en medveten språkpolitik kan bland annat ingå åtgärder för att utbyteslärare, gästlärare och lärare med andra modersmål än svenska ska kunna delta i institutionernas inre liv, t.ex. i administrativa möten. Exempel på att detta redan sker finns i svaren från ett par lärosäten. De meddelar att viktiga administrativa möten numera hålls på engelska så att alla kan delta i dem. Handelshögskolan i Stockholm har under perioden genomfört detta i stor skala.

Språkpolitik kan också innehålla delar inriktade på att lärare, forskare och annan personal ska utvidga sina språkkunskaper för undervisningssituationen, men också språk för administrativa sammanhang. Just denna del av utbildningen har flera lärosäten tagit tag i. Många skickar sin personal på språkkurs i andra länder eller erbjuder kompetensutveckling i främmande språk på hemmaplan.

Flera andra, men varierande, språkinitiativ har tagits

Av övriga initiativ på området kan nämnas att Stockholms universitet håller på att inrätta ett centrum för akademisk engelska och att Lunds universitet utvecklar en webbplats som resurs för ”undervisning och lärande på engelska”. KTH rapporterar att man aktivt arbetar med s.k. Tandem Language Learning. Denna modell bygger på att en inresande student kopplas ihop med en svensk student med intresse för den inresande studentens språk. De fungerar sedan som språkstöd till varandra. Vid Växjö universitet har den s.k. textverkstaden utökat sin verksamhet och ger nu stöd till studenter som skriver på engelska i form av bland annat handledning, rådgivning och introduktionsföreläsningar. Studentkåren vid universitetet framhåller i en kommentar att det finns problem i samband med uppsatsskrivande för utländska studenter och att mer stöd behövs till dessa.

Att utbudet av kurser i främmande språk är en väsentlig del i internationaliseringen är uppenbart. När intresset från studenterna har minskat har flera lärosäten därför vidtagit åtgärder. Några har valt lösningar för att även fortsättningsvis kunna erbjuda studenterna att studera språk. I Västsverige finns t.ex. ett samarbete mellan flera lärosäten och i Växjö har universitet valt att satsa på särskilt språkstöd i form av extra resurstilldelning för undervisningen i franska, spanska och tyska. Några andra lärosäten, bland annat KTH, har valt att erbjuda språk som en del i program med teknisk huvudinriktning.

Språkstödet till lärare ökar

Svaren på vår fråga om stöd till lärarnas språkutbildning visar att många lärosäten arbetar med detta. Det gjorde man också 2004, men utvecklingen har fortsatt så att fler lärosäten nu erbjuder kurser för såväl lärare som annan personal och många lärosäten rapporterar att de har avsatt särskilda medel för lärarnas utbildning i engelska. Det gäller emellertid inte alla lärosäten. Vid några av de mindre högskolorna har man identifierat ett stort behov, men insatserna är än så länge begränsade. Vid vissa pågår planering för insatser på området, men inte på alla ställen.

De flesta lärosäten erbjuder kurser i engelska, men några lärosäten redovisar också insatser på andra språk. Konstfack hör till dessa och har anordnat utbildning i franska för både personal och studenter. Högskolan i Jönköping beskriver sitt arbete med utveckling av vad man kallar en gemensam språkplattform för tyska, franska och spanska. Den ska ha särskild personal och kunna erbjuda fackspråkkurser i de tre språken. Högskolan på Gotland konstaterar att man i sina strategier prioriterar kontakter med lärosäten runt Östersjön och dess närområde. Det som då behövs är kunskaper i ryska och tyska.

Flera lärosäten anordnar språkutbildningen i egen regi och i form av kurser man själva utvecklat. Dessa ges i flera fall av lärosätets eget universitetspedagogiska centrum, vilket bland annat är fallet vid Umeå universitet. På några lärosäten ges kurserna av språkinstitutioner medan andra lärosäten samarbetar med externa utbildningsanordnare. Det senare gäller t.ex. SLU som köper tjänster av Folkuniversitetet. Mälardalens högskola har skickat personal på mer avancerade kurser till England.

Utbildningen i engelska har varierande uppläggnings. Umeå universitet beskriver en kurs som anordnas av Universitetspedagogiskt centrum och institutionen för moderna språk. De erbjuder språkstöd i form av individuell handledning, auskultationer och egen undervisning. Karlstads universitet rapporterar om en kurs i engelska med ett brett syfte. Den ska utöver den vanliga undervisningen också förbereda för konferenspresentationer, individuella kontakter med studenter och för internationella kontakter.

Engelska också för andra personalgrupper

Även andra insatser än kurser för lärare har gjorts. Exempelvis har Göteborgs universitet utvecklat modeller för vad man kallar co-teaching. Det innebär att

svenska och utländska lärare gemensamt ansvarar för undervisning på engelska. Chalmers tekniska högskola har satsat på att utveckla särskilt undervisningsmaterial på engelska.

Flera lärosäten har gjort insatser för andra än lärare. Linköpings universitet har anordnat språkutbildning för administrativ personal, bland annat studievägledare. Ett av syftena är att stimulera till mobilitet för den administrativa personalen. De ska sedan i sin tur hjälpa till att stimulera studenternas mobilitet. Även Högskolan i Skövde har ordnat undervisning i engelska för administrativ personal, främst med inriktning på dem som arbetar med studieadministrativa och studiesociala frågor. Malmö högskola rapporterar om en kurs i engelska särskilt riktad till informatörer och webbansvariga.

Kraftig ökning av kursutbudet på engelska

Genom implementeringen av Bologna-processen förändrades examensstrukturen till en uppdelning i grundnivå, avancerad nivå och forskarnivå. Enligt den svenska modellen ges nu på avancerad nivå såväl magister- som masterutbildningar. De tvååriga masterutbildningarna har i stor utsträckning en internationell dimension och riktar sig inte sällan till både svenska och utländska studenter. Tydligt är också att en stor del av lärosätenas masterprogram är helt på engelska. Det framgår av svaren från lärosätena, men också i den utredning om masterprogram på engelska¹⁵ som Högskoleverket nyligen publicerat. En genomgång av samtliga ca 680 masterprogram som erbjöds hösten 2007 visar att 480 av dem (75 procent) gavs på engelska. Många masterprogram ges för övrigt i samarbete med ett eller fler lärosäten i Sverige eller andra länder. Viktigt att notera i sammanhanget är också att många lärosäten lyfter fram kurser och program som ges på engelska som det kanske viktigaste inslaget i internationalisering på hemmaplan (IaH).

Förutom utvecklingen av hela masterprogram på engelska har också utbudet av kurser på engelska ökat väsentligt de senaste åren. Umeå universitet rapporterar exempelvis att vid den samhällsvetenskapliga fakulteten innehåller fr.o.m. hösten 2007 vart och ett av de cirka 50 program som ges där minst en kurs på engelska. Vid Lunds universitet gjordes under 2006 en medveten satsning på en internationalisering av civilingenjörsprogrammet i ekosystemteknik. Den modell som nu tillämpas innebär att hälften av utbildningen sker på engelska redan från första året. Det medför att utbytesstudenter och svenska studenter kan integreras under hela studietiden eftersom svenska och engelska varvas.

Flera dilemman omkring språk i högre utbildning

Några lärosäten nämner att man ger kurser och program antingen på engelska eller svenska, inte på båda språken. Exempel på detta är Mälardalens högskola. På Chalmers tekniska högskola bedrivs fr.o.m. hösten 2007 all undervisning

15. Utländska studenter i Sverige, Högskoleverkets rapportserie 2008:7 R

på masternivå på engelska. Det är ett led i arbetet med att öka masterprogrammets attraktivitet.

Ett par lärosäten tar upp problem med användning av engelska som undervisningsspråk. Malmö högskola påpekar att undervisningen då ges på ett för stora invandrargrupper tredje språk. Även Södertörns högskola pekar på vissa problem i detta sammanhang. De flesta av de kurser som där ges på engelska är fristående kurser och ges parallellt på svenska. De svenska studenterna väljer i allmänhet att läsa kursen på svenska. Detta minskar integrationen och möjligheterna för de två studentgrupperna att mötas.

Diskussion och slutsatser

För att ett lärosäte ska kunna attrahera utländska studenter krävs att utbildning erbjuds på främmande språk. Den enkätundersökning som Högskoleverket och Svenska institutet nyligen gjorde bland utländska studenter¹⁶ visar detta tydligt – undervisning på engelska var en förutsättning för deras val av Sverige som studiedestination. När det sedan visar sig att 97 procent av alla masterprogram som erbjuds på ett främmande språk i Europa ges på engelska¹⁷, är det ganska naturligt att många sätter likhetstecken mellan utbud av kurser på främmande språk och utbud på engelska.

Alla lärosäten bör utveckla sin egen språkpolitik

Utbudet av utbildning på engelska i svenska högskolor har vuxit snabbt de senaste åren. Det är idag bland de största i europeiska länder där engelska inte är modersmål. Skillnaderna i utbud mellan lärosäten och mellan ämnesområden är dock stora. Det finns t.ex. svenska lärosäten som ännu inte erbjuder någon enda kurs eller något program på engelska.

Det totalt sett stora utbudet avspeglar sig i att de nya svenska masterprogrammen, alltså både de på svenska och på engelska, tillsammans har över 50 procent utländska studenter. Kraven på engelskspråkig utbildning understryker behovet av att lärosätena har en språkpolitik. Bedömggruppen anser att detta behov ökar snabbt. Varje lärosäte bör utveckla en egen sådan politik snarast möjligt. Vad den ska innehålla är inte självklart utan måste avgöras av lärosätets förutsättningar, mål och prioriteringar.

Språkliga dilemman behöver diskuteras

Ett exempel på innehåll kan vara att vissa program ges enbart på främmande språk, medan andra ges enbart på svenska. Att – vilket varit ganska allmänt tidigare – genomgående erbjuda kurser parallellt på svenska och engelska ses av vissa lärosäten som tveksamt. Samtidigt finns det motiv som talar för sådana

16. Free Movers i Sverige 2007 (rapport för Högskoleverket och Svenska institutet, se www.hsv.se/download/18.6df71dcd1157e4305158000550/Rapport_Svenska_Institutet_20070822.pdf)

17. English-taught programmes in European higher education, the picture in 2007, ACA Papers on International Cooperation in Education, Bonn 2008.

erbjudanden. Ett är att studenter som avser att efter examen arbeta huvudsakligen i Sverige behöver skaffa sig en fackterminologi på såväl svenska som engelska. Ett annat är, som relaterats ovan, situationen för de av lärosätets egna studenter som har annat modersmål än svenska. Bedömaregruppen menar att de dilemman som uppenbarligen finns på detta område förtjänar att diskuteras öppet.

Nya antagningsreglerna kan komma att öka språkkunskaperna

De traditionella skolspråken franska och tyska har förlorat mark under senare år. Det gäller såväl i barn- och ungdomsskolan som inom den högre utbildningen. När det gäller spanska har intresset har istället ökat under flera år, men motsvarande omfördelning av resurser har inte skett på lärosätena. Vid Högskoleverkets kvalitetsgranskning av språkämnen¹⁸ för ett par år sedan efterlyste den dåvarande bedömaregruppen en nationell språkpolitik. Man menade att incitament behövs för att få fler elever att välja krävande språkstudier i gymnasiet. Ett sätt som gruppen föreslog var att ge betygen i språk en större vikt vid urval till högskolestudier. Detta har regeringen tagit fasta på och beslutat om ett nytt system med s.k. meritkurser vid antagning till universitet och högskolor. En sökande kommer att kunna få högst 2,5 extra poäng genom att läsa matematik, språk och vissa specifika områdeskurser. Maximal extra poäng kan bara uppnås via studier i främmande språk, vilket förhoppningsvis ska vara en tydlig markering av språkstudiernas värde.

Oavsett vilken effekt de nya antagningsreglerna kommer att ge kan en del i lärosätenas språkpolitik handla om utbildning i främmande språk. Exempel på innehåll är om det överhuvudtaget ska erbjudas språkundervisning i annat än engelska, eller om det ska erbjudas inom ramen för program med annan huvudinriktning än språk. Problemen med det svaga intresset för studier i tyska och franska är för övrigt inte specifikt svenskt. En omfattande undersökning om kompetens i främmande språk i näringslivet har nyligen genomförts i Norge¹⁹. Den konstaterade bland annat en akut brist på kunskap, både ifråga om främmande språk och ifråga om andra kulturer. Till effekterna hör att viktiga kontrakt har förlorats och urvalet av företagens samarbetspartner och andra utländska kontakter har blivit för ensidigt.

En fråga som många lärosäten – och framförallt lärare – måste hantera är att inresande studenter har olika kunskaper i engelska, något som lärosäten i övriga Europa också upplever. Ett närliggande exempel på hur de inresande studenternas kunskaper kan hanteras finns i Danmark där man nu slutit ett avtal på nationell nivå med Kina. Ett av syftena är att de kinesiska studenter

18. Utvärdering av grund- och forskarutbildning i romanska språk vid svenska universitet och högskolor, Del II: spanska, Högskoleverkets skriftserie 2005:3 R, Utvärdering av grund- och forskarutbildning i romanska språk vid svenska universitet och högskolor, Del III: franska, Högskoleverkets rapportserie 2005:3 R, Utvärdering av grund- och forskarutbildning i tyska vid svenska universitet och högskolor, Högskoleverkets rapportserie 2005:13 R,

19. Glenn Ole Hellekjær, Fremmedspråk I Næringslivet: Engelsk er ikke nok! Fokus på språk, nr.3, September 2007.

som rekryteras till Danmark ska ha viss lägsta nivå när det gäller kunskaper i engelska. På lärosätetsnivå kan strategiska allianser bli ett medel att på motsvarande sätt försäkra sig om studenternas förkunskaper. Det bör för övrigt påpekas att bristande kunskaper i engelska kan vara ett problem även bland de egna studenterna, t.ex. de som invandrat i mogen ålder.

Med möjlighet att stanna efter examen blir svenskan viktigare

Bristande kunskaper i språk kan bli ett problem även för såväl utländska studenter som det svenska samhället. Bakgrunden är att allt fler utländska studenter studerar lång tid i Sverige. Ändå kan de inte tala svenska efter utbildningens slut, eftersom de inte får parallell undervisning i vårt språk. Om dessutom reglerna för att stanna kvar efter examen och arbeta i Sverige ändras – vilket förhoppningsvis blir följden när regeringen kommer med förslag baserade på utredningen om arbetskraftsinvandringen till Sverige²⁰ – kommer antalet att öka ytterligare. På detta område behöver insatser göras. Liksom inom de flesta andra områden är detta i mångt och mycket en fråga där varje lärosäte måste finna sin egen väg. Bedömargruppen anser dock att oavsett hur frågan tacklas är det angeläget att lärosätena uppmärksammar den. Men den bör också uppmärksammas på nationell nivå, vilket gruppen återkommer till.

20. Arbetskraftsinvandring till Sverige – förslag och konsekvenser, SOU 2006:87

Samarbete med utländska lärosäten

Sammanfattning av kapitlet

Avtal om studentutbyte fortsätter att dominera samarbetet med utländska lärosäten. Många lärosäten har gjort större översyner av dessa avtal. Det är också vanligt att lärosätena har utvecklat sina rutiner för avtalsarbetet.

Utvecklingen av utbildningsprogram sker allt oftare med partner utomlands. I flera fall görs det inom nätverk, men också det strategiska samarbetet ökar. Sådana samarbeten utvecklas redan vid flera lärosäten och andra lyfter fram detta som ett prioriterat område för de närmaste åren.

Utvecklingen av arbetet med gemensamma program gör frågan om gemensamma examina (joint degrees) ännu mer angelägen än tidigare. Sverige tillhör nu det fåtal länder i Europa där lärosätena inte kan utfärda sådana tillsammans med utländska lärosäten.

Till bedömargruppens rekommendationer hör att lärosätena ska planera för hur de strategiska avtalen ska samverka med och/eller komplettera utbytesavtalen, att lärosätena ska arbeta för att skapa överblick över såväl sina avtal som andra former för samarbete samt att lärosätena ska utveckla kvalitetskriterier och tydliga hanteringsordningar för sina avtal samt förbättrar uppföljningen av dessa.

Bedömargruppen anser också att Högskoleverket bör påtala till regeringen behovet av snabba åtgärder när det gäller s.k. joint degrees.

Om samarbete med utländska lärosäten i granskningen 2004

Bedömargruppens slutsats i granskningen 2004 var att svensk högre utbildning var på väg från en internationalisering med tonvikt på kvantitativ och fri studentmobilitet, till strategiskt högskolesamarbete. Att utbildningssamarbete om hela examina blev allt vanligare noterades. Det fanns dock fortfarande hinder för gemensamma examina, men enligt de uppgifter som då fanns var den nationella lagstiftningen på väg att ändras.

Gruppen bedömde att i och med övergången till tätare partnerskap skulle stagnationen i antalet utresande studenter från Sverige kunna vara ett övergående fenomen. I samarbeten om program eller kurser bidrar varje lärosäte med sin ämnesmässiga styrka och den akademiska sidan av utlandsvistelserna blir viktigare. Detta kan studenterna dra nytta av bl.a. genom att de kan planera utlandsvistelser långt i förväg. Det kan i sin tur öka antalet utresande studenter.

I rapporten konstaterades att lärarmobiliteten i Erasmusprogrammet ökade, vid den tiden mer än studentutbytet. Samtidigt skulle lärarnas och forskarnas

direkta engagemang i utbytet troligen behöva öka och, menade gruppen, då skulle också organisationen av det internationella arbetet behöva förändras.

Lärosätena hade enligt rapporterna rensat, eller höll på att rensa, bland sina avtal. En viss ökning av arbetet med kvalitetssäkring av avtalen kunde också noteras. Det allmänna intrycket var dock att alltför många av de då gällande avtalen vare sig hade tidsbegränsning eller annan inbyggd kvalitetssäkring.

Trender och tendenser i samarbetet 2007

Bedömargruppen ställde två frågor om samarbete mellan svenska lärosäten och deras partner utomlands, dels om strategiska samarbeten, dels om arbetet med avtal i allmänhet. Svaren visar att det förekommer en stor mängd samarbeten med utländska partner och att dessa samarbeten är av flera olika slag. Gruppen identifierar i huvudsak fyra sådana, nämligen traditionella utbytesavtal, andra begränsade samarbeten, samarbeten i nätverk samt strategiska samarbeten.

Hälften av lärosätena har sett över sina avtal

I stort sett alla lärosäten har traditionella utbytesavtal på olika nivåer. Svaren på bedömargruppens frågor visar att sedan 2004 har ett flertal lärosätena – minst hälften – gjort en grundlig genomgång av dessa avtal. Det har resulterat i att en rad inaktiva eller mindre väl fungerande avtal har avslutats. Det förekommer dock att man medvetet behåller avtal trots inaktivitet. Ett exempel på detta är Luleå tekniska universitet som med tanke på det totalt sett minskande intresset för utbyte valt att behålla sådana avtal för att inte minska studenternas valmöjligheter. Tanken är att inte genom färre valmöjligheter ytterligare minska intresset för att delta i utbyte.

De översyner av avtal som gjorts hanteras i allmänhet på lärosätetsnivå. Vid större lärosäten som t.ex. Stockholms universitet sker arbetet dock ofta på fakultetsnivå. Att översynerna görs är positivt och pekar på en ökande medvetenhet om behovet av kvalitetssäkring av avtalen, även om sådana översyner i sig inte är någon garanti för att avtalsarbetet är tillräckligt framåtriktat.

En orsak till inaktivitet i vissa avtal är enligt vissa lärosäten att det är svårt att hitta svenska studenter till utbyte med vissa länder. På några lärosäten har man därför som underlag för sin genomgång av avtalen genomfört enkäter bland studenterna om vilka länder de är intresserade av. Svaren visar att engelskspråkiga länder då är avgjort mest efterfrågade, eller andra länder där undervisning ges på engelska.

Även andra former av utlandsvistelser än regelrätt kursdeltagande förekommer som del av avtal. Exempel på detta redovisar Uppsala universitet där utbytesverksamheten inom den medicinska fakulteten domineras av examensarbeten.

Rutinerna för avtalsarbetet har stramats upp

Vid sidan av allmänna avtalsöversyner sker också en hel del utvecklingsarbete. Flera lärosäten har exempelvis stramat upp sina rutiner för arbetet med avtal. Det har bland annat skett genom att man har utarbetat kriterier för val av samarbetspartner. Det har lärosäten som KI, SLU och Mälardalens högskola gjort. Flera lärosäten har fastställt mallar för hur avtalen ska skrivas. Sådana finns bland annat vid Chalmers tekniska högskola, Blekinge tekniska högskola och Göteborgs universitet. Det sistnämnda har i sina mallar lagt in klausuler om jämställdhet och jämlikhet, upprättat rutiner för hur avtalsförslagen ska granskas samt infört regler för vem som ska underteckna avtalen.

Medvetenheten om att man kontinuerligt måste se över och ha kontroll över sina avtal har också ökat. Det märks bl.a. genom att flera lärosäten satsar på databaser som ger överblick över avtalen. Vidare är det flera lärosäten som särskilt nämner regler för uppföljning av avtalen. Exempel på vad som följs upp ger Linköpings universitet som kontrollerar balansen mellan in- och utresande, studieresultat och tillgodoräknande. Avtalen behöver också utvecklas och vårdas, det tar bland andra Lärarhögskolan i Stockholm upp. Man konstaterar att det tidigare funnits brister i detta arbete och att man därför förlorat flera attraktiva avtal. Ett sätt att behålla avtalen aktiva kan vara det som Umeå universitet utvecklar. Man arbetar tillsammans med utländska partner för att skapa mer flexibla utbyten. Utbyten ska kunna ske mellan olika kategorier – t.ex. studenter mot doktorander – och under tidsperioder som inte nödvändigtvis sammanfaller.

Programutveckling med utländska partner allt vanligare

Utöver avtal om mer eller mindre traditionellt utbyte finns avtal där andra typer av samarbeten mellan forskare och lärare ingår. Ett vanligt område att samarbeta omkring är joint programmes, dvs. program som ges i samarbete med lärosäten i andra länder. Många lärosäten rapporterar om sådana samarbeten, bland andra Lunds universitet där samtliga områden och fakulteter har eller håller på att starta detta. Ett exempel kan hämtas från detta lärosäte. Den tekniska högskolan vid Lunds universitet rapporterar att man hösten 2007 startar ett civilingenjörsprogram i samarbete med ett kinesiskt universitet. De svenska studenterna läser de två första åren i Sverige för att sedan läsa femte terminen i Kina. Förberedelserna sker genom att kurser i kinesiska och kinesisk kultur integreras i det ordinarie kursutbudet. Den femte terminen, i Kina, läser de svenska studenterna mer kinesiska och kinesisk kultur på halvtid. Dessutom läser de två obligatoriska kurser med teknisk inriktning som ges av svenska lärare, på engelska, tillsammans med kinesiska studenter.

EU-programmen en inkörsport till djupare samarbete

Samarbete inom ramen för programmet Erasmus Mundus redovisas av flera lärosäten, bland andra KI. Där ger man tillsammans med sju andra europeiska partner och fyra från tredje land ett masterprogram i internationell hälsa.

Samtidigt är denna grupp en del av ett nätverk med totalt 29 deltagare som ger liknande utbildningar. Erasmus Mundus nämns också, tillsammans med Linnaeus-Palme, Leonardo da Vinci och andra program, som startpunkt för mer utvecklade samarbeten. Även utveckling i motsatt riktning nämns, dvs. där ett bilateralt samarbete har utvecklats till en gemensam ansökan till exempelvis Erasmus Mundus.

I olika delar av landet finns också geografiskt baserade samarbeten. Exempel är Karlstads universitet som rapporterar om ett ökande samarbete med norska lärosäten omkring masterprogram, lärosäten i Norrland som beskriver flera samarbeten i Barentsregionen, lärosäten i Öresundsregionen som samarbetar med danska motsvarigheter och flera lärosäten vid Östersjökusten som är inriktade på samarbeten med Östersjöstater. En del av dessa samarbeten betecknas av lärosätena själva som nätverk.

Mycket samarbete sker i nätverksform

Som framgår ovan beskriver ett flertal lärosäten samarbeten i olika nätverk. Huruvida dessa regleras via avtal framgår inte alltid, men det förekommer åtminstone i vissa fall. Att gränsen mellan nätverk och andra samsarbetsformer är svår att dra visar ett exempel från Umeå universitet. Det är Barents Education Network, som bygger på ett Erasmus Mundus-projekt och bland annat arbetar med internationalisering och Bologna-processen. Totalt ingår 13 universitet från Sverige, Norge, Finland och Ryssland. Ett annat exempel är Linköpings universitet där man inom sjuksköterskeutbildningen strävar efter att sluta avtal med för dem pedagogiskt intressanta lärosäten, närmast sådana där man arbetar med problembaserat lärande. Vägen går här via nätverket ENNE – European Network for Nurses in Higher Education.

Syftet med nätverken varierar. Göteborgs universitet rapporterar t.ex. att man deltar i ett nätverk med totalt fem lärosäten som arbetar med verksamhetsjämförelser (bench marking). Vid rapporteringstillfället hade två teman genomförts; ett om Research Funding and Management och ett om International Master programmes. Nästa tema på tur var forskarutbildningen.

Också SLU rapporterar om vad man kallar ett nätverk – Euroleague for Life Sciences (ELLS) – som omfattar sex lärosäten i Europa. Arbetet bedrivs bland annat i arbetsgrupper för kvalitetssäkring respektive administration av gemensamma masterprogram och ett studentnätverk för information till studenter. Liksom i flera andra nätverk avsätter varje lärosäte medel till verksamheten. I detta fall avsätter SLU årligen 200 tkr och de samlade medlen utlyses för ansökan som bedöms gemensamt av de ingående lärosätena.

KTH beskriver ett samarbete som har sin bas i nätverk. Inom ramen för Athens-nätverket arrangerar deltagande lärosäten två gånger per år korta intensivkurser. Marknadsföring av kurserna och antagning av studenterna sker gemensamt.

Många andra nätverk nämns också i rapporterna till bedömargruppen. Exempel på de mer kända är Coimbra-, Santander- och Utrechtnätverken.

Nätverken särskilt viktiga för de konstnärliga högskolorna

Flera av de konstnärliga högskolorna arbetar aktivt i nätverk eller nätverksliknande samarbeten. Dessa skolor är små och skulle enligt egen utsago inte själva kunna arbeta med utveckling eller tillvarata sina intressen på det sätt som nätverken kan göra. Exempel på samarbeten finns i form av KUNO – samarbetet för alla nordiska konstskolor – som har sitt ursprung i Nordiska ministerrådets program Nordplus. Ett liknande samarbete finns för de nordiska operautbildningarna och alla de europeiska musikhögskolorna samlas i Polifonia-nätverket. Danshögskolan nämner för sin del ett nystartat samarbete med europeiska institutioner som bedriver konstnärligt utvecklingsarbete.

Trenden mot strategiska samarbeten allt starkare

På bedömargruppens fråga om förändringar när det gäller strategiska samarbeten lämnade lärosätena varierande svar. Bland annat framgår det tydligt att begreppet strategiskt samarbete kan tolkas på många olika sätt. Gruppen har därför diskuterat ett förslag till kriterier för sådana samarbeten och återkommer senare till detta. Att byggande av strategiska samarbeten (även kallade strategiska allianser) är en trend som blivit avsevärt mycket tydligare sedan undersökningen 2004 står dock helt klart.

Trots variationen i svaren finns det flera gemensamma drag i dem. Det stora flertalet av lärosätena tar upp utveckling av program och kurser tillsammans med lärosäten utomlands. Många lärosäten har redan etablerat samarbeten i sådana frågor och om de som har ambitionen att göra det inkluderas så berörs nästan alla lärosäten, oavsett storlek och inriktning. I det fall samarbetet gäller hela program ingår det också ofta att studenterna ska få dubbla examina (double degrees). Flera lärosäten tar också upp önskemålet att kunna utfärda examina tillsammans med lärosäten i andra länder (joint degrees).

Det är tydligt att ett strategiskt samarbete i många fall är ganska komplext. Svaren från lärosätena pekar på att ett lärosäte därför inte kan ha många strategiska partner. Luleå tekniska universitet har träffat strategiska avtal med tre partner sedan år 2004 och arbetar nu med ytterligare några. Malmö högskola talar för sin del om fyra till fem fördjupade samarbeten som sin vision.

Olika motiv för val av strategiska partner

Komplexiteten gör valet av partner till en central fråga. Även här syns skillnader. Högskolan i Borås anger t.ex. att man i första hand söker efter partner som är professionsuniversitet och Linköpings universitet prioriterar ”innovativa universitet”. Flera av de lärosäten som har omfattande forskning använder denna som utgångspunkt för val av partner också för strategiska samarbeten. Exempel är Stockholms universitet som väljer partner baserat på ”excellens-kriterier” samt KI och KTH som tar sina utgångspunkter i internationella forskningsprogram.

Vid sidan av en bas i gemensamma kurser och program samt student- och lärarutbyten nämner lärosätena också andra inslag. Till dessa hör att perso-

nal anställs gemensamt eller återkommande undervisar på partnerlärosäten. Det senare förekommer i och för sig även vid sidan av regelrätta strategiska samarbeten, t.ex. vid Högskolan i Halmstad där lärare från partnerhögskolor är kursansvariga för vissa kurser. En annan trolig ingrediens i framtiden är gemensamma forskarskolor. Luleå tekniska universitet har tillsammans med partnerna startat internationella forskarskolor. De bygger på att doktorander och handledare ska vistas sex respektive två månader vid partneruniversiteten.

Mycket talar för att ett lärosäte helst vill etablera ett strategiskt samarbete med en partner som har ett minst lika gott rykte och hunnit minst lika långt som man själv i utvecklingen inom, för det egna lärosätet, centrala områden. En sådan inriktning har Stockholms universitet som allt mer inriktar sitt internationella samarbete mot starka forskningsinstitutioner. Ett annat kriterium för Stockholms universitet är resultat på internationella rankingslistor.

Ett exempel på ett etablerat strategiskt samarbete är Uppsala universitet som redan 2004 hade påbörjat ett samarbete med universitetet i holländska Groningen. Det nuvarande läget beskrivs på följande sätt:

Samarbetet, som främst bedrivs på fakultets- och institutionsnivå, har mognat med samverkan såväl inom forskning och forskarutbildning, bl.a. med ett antal specialdestinerade doktorandtjänster, som inom utbildningsprogram, i synnerhet på avancerad nivå. Uppsala universitet och Groningen medverkar tillsammans med ytterligare några universitet även i två Erasmus Mundus Master Courses. Ett antal gemensamma program, som syftar mot dubbla examina, är under utveckling (ett avtal slöts t ex i april 2007 om masterutbildning i företagsekonomi). Vissa mindre motiverade komponenter har utmönstrats under de gångna fyra åren. Ett antal institutioner har avtal om såväl doktorandutbyte som forskningssamarbete i övrigt. Samarbetet bedöms nu ligga på en realistisk och hållbar nivå.

Diskussion och slutsatser

Det arbete som svaren till bedömargruppen avspeglar i fråga om samarbete med lärosäten i andra länder visar på en imponerande aktivitet. De flesta lärosäten arbetar aktivt med översyner av sina avtal, skapar kvalitetskriterier för val av lärosäten och rutiner för hur avtal ska ingås och hanteras, bygger databaser för öppenhet och överblick osv. Vissa av dessa aktiviteter kan delvis vara en effekt av den uppmärksamhet som kvalitetsgranskningen 2004 gav till frågan. När det gäller uppföljning och utvärdering av avtalen, som också togs upp av dåvarande bedömargrupp, är dock resultaten inte lika imponerande.

Till aktiviteterna hör också arbete för att vidga kretsen av samarbetspartner till för lärosätet nya länder och världsdelar. Särskilt tydligt är intresset att inleda eller utvidga redan befintliga samarbeten med lärosäten i Kina. Det finns både vid lärosäten med omfattande forskning som t.ex. KTH och nyare högskolor, bland andra Högskolan i Kalmar. En lite speciell notering i detta

sammanhang gör SLU. Man upplever ett omvänt och stort intresse. Det är kinesiska universitet och högskolor som vill få till stånd avtal med just SLU. Andra lärosäten har inte givit motsvarande signaler.

Många bud om vad ett strategiskt samarbete är

Många lärosäten redovisar som nämnts ovan att man arbetar aktivt för att skapa strategiska samarbeten med lärosäten i andra länder. På flera andra ställen i rapporten kommenterar bedömargruppen också detta fenomen och dess stora potentiella inverkan på såväl arbetet med internationalisering som på utbildning och forskning i övrigt. Begreppet strategiskt samarbete används dock på olika sätt i lärosätenas rapporter. För att om möjligt förenkla den fortsatta diskussionen – där samarbeten av mer komplex natur sannolikt kommer att spela en allt viktigare roll – har bedömargruppen analyserat det utifrån några olika aspekter.

Ifråga om vilka aktörer som ingår i ett strategiskt samarbete är det centrala att mer än en kategori ingår. Internt inom lärosätet kan t.ex. forskare, lärare, studenter och administrativ personal ingå, men även externa aktörer kan vara aktuella. Det kan t.ex. vara kommuner, företag och/eller organisationer.

Innehållet i ett strategiskt samarbete bör omfatta mer än det sedvanliga utbytet för studenter och lärare. Bedömargruppen menar att för att konstituera den strategiska dimensionen behöver någon eller några ingredienser såsom forskning, gemensamt utvecklingsarbete och återkommande gemensamma kurser och program också ingå. Andra inslag som kan bli vanliga i strategiska samarbeten är att personal anställs gemensamt eller återkommande undervisar på partnerlärosäten.

Bedömargruppen anser att strategiska avtal troligen medför direkta ekonomiska förpliktelser. Av denna och andra anledningar måste sådana avtal sannolikt undertecknas av lärosätenas ledning. Det kan diskuteras om enheter inom ett universitet kan ingå strategiska allianser. Bedömargruppens uppfattning är att det viktiga är att den ämnesmässiga bredden är tillräcklig och att enheten innefattar såväl utbildning som andra verksamheter på flera nivåer. I detta sammanhang väcks också frågan om vilken fullmakt man måste ha när man går in i ett strategiskt samarbete. Den som ingår avtalet måste rimligen ha ett övergripande ansvar – och kunna ta på sig kostnader.

Förslag till kriterier för strategiskt samarbete

Bedömargruppen menar att det övergripande syftet med ett strategiskt samarbete inom högskolevärlden bör vara att de deltagande lärosätena ska utveckla sina olika specialiteter och kompetenser och bidra med dessa till gemensam såväl breddning som fördjupning. Utbildningen ska därigenom utvecklas till gagn för studenterna. Utifrån detta syfte föreslår gruppen att följande kriterier används för att identifiera strategiska samarbeten:

- Två eller flera lärosäten har skriftligt avtal om samarbete.
- Samarbetet omfattar flera ämnen

- Samarbetet omfattar flera olika kategorier av aktörer
- Samarbetet omfattar flera dimensioner, bland annat utveckling av gemensamma kurser, program eller examina
- Alla inblandade parter deltar i finansieringen av samarbetet.

För att ett samarbete ska betecknas som strategiskt behöver mer än ett, men kanske inte alla, av kriterierna vara uppfyllda. Mycket talar dock enligt bedömargruppen för att åtminstone de fyra första kriterierna behöver vara uppfyllda och det sista kriteriet är troligen avgörande för att avtalen ska vara levande. Utöver de nämnda kriterierna är frågan om kvalitetssäkring, främst hur revideringar av avtalen ska gå till, enligt bedömargruppens mening också av stor betydelse för att samarbetet ska kunna bli framgångsrikt.

Utbytesavtalen är fortsatt viktiga

Samtidigt som utvecklingen av strategiska samarbeten tar fart är det tydligt att utbytesavtalen och andra bilaterala avtal fortfarande är stommen i internationaliseringen. Gruppen menar att de traditionella utbytesavtalen kommer att ha en fortsatt stor betydelse, parallellt med de strategiska avtalen. Det beror inte minst på att strategiska avtal tar lång tid att bygga upp, men också på att samarbete om forskning och forskarutbildning av naturliga skäl inte alltid kan knytas till det lärosäte som man valt ut som sin strategiska partner. Dessutom kan konstateras att även ifråga om utbytesavtalen sker en utveckling av former och innehåll.

Den ökade inriktningen på strategiska samarbeten kommer så småningom att få stor betydelse också för den del av studentmobiliteten som sker inom ramen för avtal. Det sker inte minst genom att man lär känna sina partner bättre och därmed kan skapa ett utbyte på stabilare akademiska grunder. En liknande utveckling, dvs. att det akademiska värdet får en större tyngd, är enligt bedömargruppens mening angelägen även när det gäller regelrätt studentutbyte. En väg att uppnå detta är via bland annat reglering av sådana frågor i avtalen, samt den ökade uppföljning och utvärdering av dessa som enligt bedömargruppens mening nu bör komma till stånd.

De översyner som sker av avtalen är alltså mycket positiva. För att de ska ge full effekt behöver lärosätena ha en strategi också för detta arbete, vilket verkar saknas på många håll. Bedömargruppen anser att när de strategiska avtalen nu ökar i antal behöver lärosätena tänka igenom hur dessa ska samverka med eller komplettera utbytesavtalen. Om gruppens uppfattning, att strategisk samverkan på sikt kan skapa ökad mobilitet, stämmer med verkligheten så blir de nämnda strategierna än viktigare.

En utveckling som kan skönjas är att samarbete via program som Linnaeus-Palme och Erasmus Mundus samt i nätverk av olika slag blir ingångar till fördjupade samarbeten. Det skulle kunna utvidga kretsen av möjliga samarbetspartner även till utvecklingsländer. Det vore i så fall välkommet. En konsekvens av att lärosätena främst letar partner bland dem som är minst lika

utvecklade är nämligen att det i första hand kommer att handla om lärosäten i andra industriländer. Risken finns att lärosäten i utvecklingsländer blir intressanta först om finansiering via Sida-projekt eller liknande erbjuds. Det betyder i så fall att utvecklingsländerna även i detta sammanhang skulle komma i stryckklass. Sådana samarbeten, där finansieringen bara kommer från ett av länderna, kan enligt bedömargruppen inte heller karaktäriseras som strategiska enligt de föreslagna kriterierna.

När det gäller nätverken drar bedömargruppen slutsatsen att de har en särskilt stor betydelse för de konstnärligt inriktade högskolornas samarbete med lärosäten i andra länder.

Regeringen behöver ge möjlighet till gemensamma examina

När det gäller EU:s program Erasmus Mundus har det under den allra senaste tiden kommit signaler om att svenska lärosäten kan få problem. I den nya omgången av detta program ska samarbeten som syftar till gemensamma examina (joint degrees) prioriteras. Möjlighet att utfärda sådana examina finns i de flesta andra europeiska länder men inte i Sverige. Därför riskerar intresset för att inbjuda svenska lärosäten som partner att minska. Tyvärr har denna fråga inte fått någon lösning, trots att det diskuterats under lång tid. Mot denna bakgrund, och den allmänna utvecklingen mot strategiska samarbeten, anser bedömargruppen att det finns all anledning för regeringen att skyndsamt åtgärda denna brist i lagstiftningen. Att Högskoleverket har framfört detta till regeringen är enligt bedömargruppen mycket positivt.²¹ Att åtgärderna brådskar bör dock understrykas ytterligare.

Viktigt att kvalitetssäkringen av avtal vidareutvecklas

Av de åtgärder som vidtagits är databaserna för hantering och redovisning av avtalen troligen av särskilt stort värde. Enligt bedömargruppens mening bör fler lärosäten bygga upp sådana databaser. Genomgången visar också den centrala roll för samarbetet mellan svenska och utländska lärosäten som nätverken spelar. Mycket talar enligt gruppen för att en motsvarande öppen och lätt tillgänglig redovisning av nätverk skulle vara till stor nytta som information till studenter och anställda och därmed för vidareutveckling av samarbetet.

Avslutningsvis är det angeläget att påpeka att vilka avtal ett lärosäte ska ha, dvs. hur blandningen av strategiska samarbeten och utbytesavtal av olika slag ska se ut samt hur avtalen ska utformas och hanteras i övrigt, är en fråga för varje lärosäte utifrån deras respektive behov och förutsättningar. Det hindrar inte att arbetet med avtalen behöver utvecklas. Detta är angeläget eftersom avtalen om samarbete med lärosäten i andra länder får en allt viktigare roll, inte minst för möjligheterna att hävda sig på såväl den internationella som den nationella arenan. Bedömargruppen anser att alla lärosäten bör ha kvali-

21. Se skrivelse 2008-04-04 till högskole- och forskningsministern: www.hsv.se/download/18.3c1b9686119162e52038000214/Uppvaktning_080404.pdf

tetskriterier och tydliga hanteringsordningar för sina avtal, liksom betydligt bättre uppföljning än idag.

Mobilitet

Sammanfattning av kapitlet

Statistiken visar att antalet utresande studenter minskar medan antalet inresande ökar. Samtidigt finns ett ökande intresse från lärosätenas för samarbete och utbyte med andra länder än de traditionella. En viktig del i arbetet för att öka studentmobiliteten är att lärarna själva deltar i vistelser utomlands. Här kan tyvärr ingen positiv utveckling spåras. Ett sätt att stimulera lärares mobilitet är att ge denna högre meritvärde.

Också för studenternas del behöver utbytesvistelser ges högre status. Idag är det akademiska värdet inte tydligt – en majoritet av studenterna ser andra sidor av utbytet som viktigare, t.ex. språkutveckling och möten med nya kulturer.

Till bedömargruppens rekommendationer hör att lärosätena ska inventera möjligheter och hinder för lärarnas mobilitet, att meritvärdet av lärarnas arbete med internationalisering och deras egen mobilitet ska lyftas fram och ges genomslag i samband med anställning, befordran och lönesättning samt att lärosätena ska förbättra sina rutiner för rapportering av lärarnas utbytesvistelser. Lärosätena bör också ge det akademiska värdet av de egna studenternas utbyten ökad uppmärksamhet, bland annat genom medverkan av hemmavarande lärare samt bättre uppföljning och utvärdering. Ifråga om tillgodoräknande av studier utomlands rekommenderar bedömargruppen att lärosätena utvecklar riktlinjer för tillgodoräknande av studier utomlands och att lärosätena intensifierar sin information till studenterna om hur tillgodoräknandet fungerar.

Bedömargruppen anser också att Högskoleverket bör föreslå regeringen att överväga hur incitament för en ökad mobilitet bland lärare ska kunna skapas.

Om mobilitet i granskningen 2004

Granskningen 2004 visade att många lärosäten hade kraftigt ökat och andra kraftigt minskat utresandet under samma tid. En analys visade att det enskilda lärosätets mål, prioriteringar och strategier och hur de genomförs kunde vara en viktig förklaring till skillnaderna. En annan – mer generell – förklaring till den stagnation som skett ifråga om antalet utresande kunde vara att lärosätena inte når ut till studenterna med information.

En annan variant av mobilitet uppmärksammades, nämligen deltagande i kurser och program som arrangeras av svenska lärosäten tillsammans med utländska partner. Sådana är ett vanligt inslag i fördjupade strategiska samarbeten mellan svenska och utländska lärosäten.

I rapporten kommenterades den nedåtgående trenden ifråga om svenska lärares längre utlandsvistelser. Också annan personals vistelser utomlands i

tjänsten var mycket begränsad. Som en viktig åtgärd för lärosätena framhölls att undanröja inre hinder, t.ex. problem att hitta ersättare, dåliga ekonomiska villkor och ett ”berg” av undervisning som väntar vid hemkomsten.

Systemet för mottagning av studenter var genomgående mycket bra. Aktiviteterna i samband med antagning, inför terminsstart och vid ankomst var omfattande och fungerade väl. Ett utmärkande drag var studentkårernas engagemang. Också förberedelser för de svenska studenter som ska resa ut görs vid de flesta lärosäten. I fråga om lärarutbyte verkade mottagandet inte vara lika välorganiserat.

Trender och tendenser i mobiliteten 2007

Bedömargruppen ställde ingen direkt fråga om studenters mobilitet, men väl om åtgärder för att öka mobilitet bland lärare. Genom svaren som helhet, bland annat på frågor om information till studenter i Sverige och utomlands, integration av inresande studenter och tillgodoräknande av studier utomlands finns emellertid totalt sett så mycket underlag att gruppen valt att behandla både student- och lärarmobilitet. Dessutom behandlas introduktion och integration av inresande studenter samt tillgodoräknande.

Antal utresande studenter minskar

Utvecklingen av mobiliteten till respektive från Sverige har följt olika trender. Antalet inresande studenter har allt sedan mitten av 90-talet ökat för varje år. Läsåret 2005/06 var det ca 26 000 utländska studenter som studerade i grundläggande högskoleutbildning²². Antalet svenska studenter som studerar utomlands har emellertid minskat under de senaste åren. Efter en nedgång från närmare 29 000 studenter toppåret 2002/03, var antalet läsåret 2005/06 ca 26 000, dvs. lika många som de inresande. Utvecklingen framgår av följande diagram.

22. Universitet & högskolor, Högskoleverkets årsrapport 2007, Högskoleverkets rapportserie 2007:33 R.

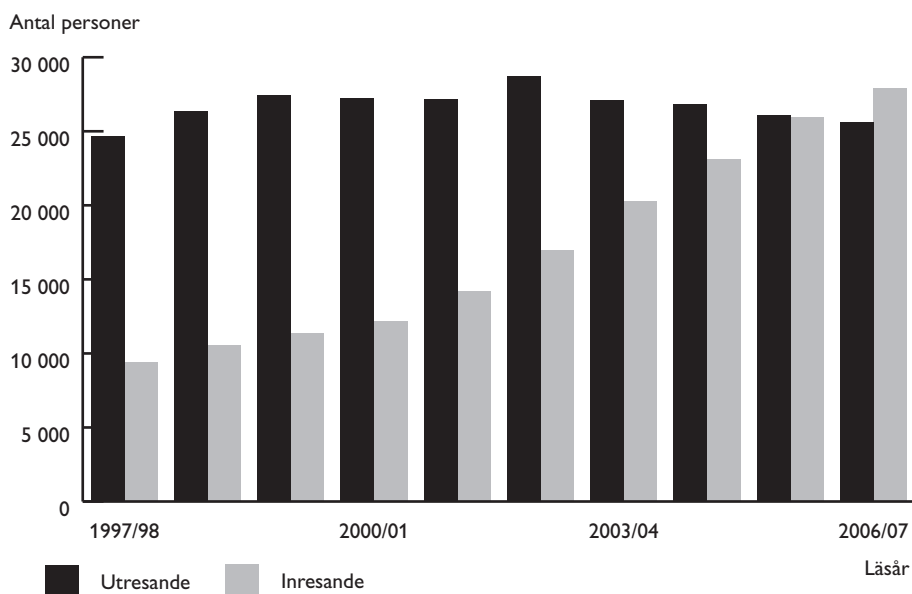

Diagram 1: Totala antalet ut- och inresande studenter från och till Sverige läs-åren 1997/98–2005/06. Källa: Höskoleverket och SCB

En genomgång av de inskickade styrdokumenterna visar att målen för studentutbyte inte längre har samma dominerande roll på lärosätena. Det kan delvis hänga samman med att styrdokumenterna har utvecklats generellt sett och att andra typer av internationaliseringsmål har blivit mer vanligt förekommande. Trots att mobilitetsmålen alltså förefaller att inte ha samma roll finns det lärosäten som har ökat antalet utresande. Högskolan i Jönköping är ett sådant exempel. Där har man fortsatt att utveckla sin redan tidigare mycket höga mobilitet. Likaså har Malmö högskola successivt ökat antalet utresande studenter. Detta är dock undantag och vid de flesta lärosäten har antalet antingen stagnerat eller minskat.

Ökande intresse för utbyte med icke-traditionella länder

Nedgången i antal utresande kan inte kopplas till färre avtal eller att lärosätena lägger mindre vikt vid att etablera och underhålla kontakter med lärosäten i andra länder. Tvärtom arbetar man målmedvetet på att knyta avtal med en bredare skara länder än tidigare. Svaren till bedömargruppen visar att det inom svensk högre utbildning idag sker en utveckling mot samarbete med lärosäten utanför Europa. Flera lärosäten beskriver hur man arbetar med utveckling av avtal med partner i Asien, kanske speciellt Kina, samt Latinamerika, Australien och Afrika.

Att lärosäten tecknar avtal med partner i ”nya” delar av världen, inklusive oss närliggande Östeuropa, motiveras av några lärosäten med att man vill ha bättre geografisk balans i avtal och utbyten. Studentutbytet inom Erasmus i Nord- och Västeuropa är också på tillbakagång, vilket till en del kompenseras genom att EU har utökats med nya länder. Samtidigt finns det fortfarande ett tryck från studenterna att skapa utbytesplatser i engelsktalande länder.

Det hänger troligen samman med den allmänna nedgången i språkkunskaper utöver engelska. Man måste också vara medveten om att strömningarna till engelsktalande akademier utanför Europas gränser hänger samman med den ensidiga inriktningen på engelska som ett lingua franca – eller kanske man ska tala om ett lingua academica – utgör.

En särskild aspekt på det ökade antalet studenter från länder utanför Europa är att fler vill få en svensk examen. Växjö universitet berättar att detta särskilt gäller studenter från en del nya samarbetsländer såsom Kina, Sydkorea, Taiwan, Turkiet och Sydafrika. Önskemålen har inneburit en ökande arbetsmängd, bland annat ifråga om kontroll av förkunskaper och val av kurser så att de uppfyller examensfordringarna.

En tendens som tas upp av några lärosäten är inriktningen på att öka det akademiska värdet av mobiliteten, särskilt i samband med utbyten. Det nämner t.ex. Högskolan i Halmstad som menar att deras arbete med avtal har blivit mer ”akademiskt kopplade” än tidigare.

När det gäller svenska studenters mobilitet nämner några lärosäten att man satsar på kurser i interkulturell kompetens. Ett exempel är Umeå universitet som erbjuder en kurs i interkulturell kompetens för svenska studenter, särskilt de som ska studera eller praktisera utomlands.

Introduktion och integration allt bättre

Introduktionen och integrationen är viktiga komponenter i mobilitet. Vid kvalitetsgranskningen 2004 konstaterade bedömargruppen att dessa verksamheter höll hög kvalitet på de flesta lärosäten. Sedan dess har den utvecklats ytterligare och förefaller nu vara mer genomtänkt och heltäckande. Samarbetet mellan institutioner, avdelningar för studentservice, internationella kanslier och studentkårer verkar också ha utvecklats ytterligare. Ett exempel är Uppsala universitet som berättar om introduktion av utländska masterstudenter till utbildningen och till det svenska samhället. Man använder de utländska studenter som läst sitt första år på masterprogrammet aktivt vid introduktionen av nästa års nybörjare. Blekinge tekniska högskola har valt att utveckla en webbkurs om hur högskolestudier fungerar i Sverige. Denna erbjuds till nyantagna internationella studenter som förberedelse inför ankomsten till Sverige.

Också fadderverksamheten för internationella studenter, främst för utbytesstudenter, verkar ha vidareutvecklats de senaste åren. Arbetet bedrivs liksom tidigare ofta tillsammans med studentkårerna. Vid Umeå universitet finns t.ex. ett program som sedan starten 2004 har utvecklats och fått en tydligare struktur. Syftet är att öka kontakterna mellan svenska och utländska studenter och ge praktiskt stöd till de inresande studenterna. Programmet innebär att utbytesstudenter paras ihop med svenska studenter. Ofta sker matchningen utifrån ömsesidiga intressen, exempelvis att lära sig varandras språk. Liknande program förekommer bland annat vid KTH. Ett annat exempel på individuell

introduktion finns vid KI som erbjuder sina forskarstuderande externa mentorer via sitt alumnregister.

Fler kulturkurser ordnas för inresande studenter

Ett led i såväl introduktionen som integrationen av utländska studenter är att öka kunskapen om den svenska kulturen. Bedömargruppen ser också i svaren att kurser för inresande studenter i svenska språket och om svensk kultur – även den akademiska – ökar i antal. Ett antal lärosäten har sommarkurser som introducerar utländska studenter till Sverige och den svenska högskolan. Ett exempel är Malmö högskola, men sådana sommarkurser förekommer även på andra ställen. Blekinge tekniska högskola har gjort stora satsningar tillsammans med det lokala näringslivet och kommunen för att integrera internationella studenter. Det har skett genom ett stort antal sociala och kulturella aktiviteter riktade till både svenska och internationella studenter.

Linköpings universitet erbjuder kulturkurser för inresande studenter. Det finns också lärosäten som har engagerat både sin egen och kommunens infrastruktur i detta arbete, t.ex. Högskolan i Skövde och Högskolan på Gotland. Med tanke på de stora skillnader som finns mellan olika länder när det gäller den enskildes relation till sociala myndigheter, polis och statsmakten är sådana kurser mycket angelägna. Studiebesök arrangeras i flera fall tillsammans med kommunen och välkomstceremonier hålls i stadshuset. Det förekommer också att man gemensamt finansierar en bostadssamordnare för utbytesstudenter. På vissa orter, bland annat Borås, omfattas nu också freemovers av kommunens bostadsgaranti.

Mälardalens högskola beskriver ett aktivt samarbete med regionen. Samarbete med näringslivet för introduktion av utländska studenter är dock generellt sett ovanligt. Att få ut inresande studenter i praktik är mycket svårt och arbetslivet blir därmed direkt frånvarande för dessa studenter. Ett undantag utgör lärarutbildningen vid Linköpings universitet där inresande studenter erbjuds göra engelskspråkig verksamhetsförlagd utbildning i lokala skolor.

Bättre integration också på campus

För universitet och högskolor är fenomenen som plagiat och fusk viktiga frågor att hantera. Det är viktigt att gästande studenter får information om lärosätens egna regler på detta område. På flera håll har information om detta införts i någon form, bland annat vid Växjö universitet, där föreläsningar om etik hålls av prorektor för att markera frågornas vikt. Dock hinner man inte med allt på en kort kurs och än mindre är det möjligt för studenterna att komma ihåg allt. En väg att gå är via webbkurser av den typ som Blekinge tekniska högskola har introducerat.

Också arbetet med integrering mellan svenska och utländska studenter har förstärkts. Många lärosäten beskriver att de nu arbetar mer aktivt med att blanda studenterna vid grupp- och projektarbeten än tidigare. Vidare har flera lärosäten satsat på vidareutbildning av administrativ personal i frågor som på

olika sätt rör internationalisering. Ett exempel är Linköpings universitet där den administrativa personalen – handläggare, bibliotekarier och studievägledare – uppmuntrats och fått möjligheter till internationellt utbyte. På så sätt får de användbara erfarenheter och kompetens som kan tillämpas i det vardagliga arbetet. Riktade kurser och konferenser har ordnats för att utveckla kunskaperna i engelska.

Blekinge tekniska högskola har i sin internationaliseringsplan redovisat ett antal prioriterade åtgärder för integration. Till dessa hör aktiva insatser för att motverka kulturella motsättningar och utbildning för personalen för att ”underlätta bemötandet av studenter som befinner sig i ett nytt kulturellt sammanhang”.

Rutinerna för tillgodoräknande har utvecklats

En faktor som enligt studentrepresentanter²³ kan avskräcka studenter från att delta i utbyte är problem med tillgodoräknande av de kurser man läst utomlands. Enligt lärosätenas svar fungerar detta arbete dock väl. Flera lärosäten har också förändrat sina rutiner för tillgodoräkandet, bland annat genom att fastställa interna regler för detta arbete. Det har t.ex. Högskolan Dalarna och Växjö universitet gjort.

Trots vad lärosätena rapporterar finns det vissa signaler om problem i tillgodoräkandet. Göteborgs universitet nämner att tillgodoräkandet dels fungerar bättre för dem som läser program än för dem som läser fristående kurser, dels fungerar bättre för utbytesstudenter än för freemovers.

Ett sätt att hantera frågorna om tillgodoräknande är via s.k. learning agreements (undervisningsavtal), alltså skriftliga överenskommelser mellan hemlärosätet, mottagande lärosäte och studenten. I svaren från lärosätena är det tydligt att fler än tidigare använder sådana överenskommelser. KI har t.ex. byggt in en rutin för automatisk generering av underlag för undervisningsavtal i sitt webbsystem för ansökan om utbyte.

När det gäller de konstnärligt inriktade högskolorna verkar problemen med tillgodoräknande vara mycket små. Det hänger samman med att lärarna på hemlärosätet ofta känner läraren på det mottagande lärosätet. Det är heller inte ovanligt att studenten har blivit rekommenderad av sin lärare att söka sig till just den aktuella läraren baserat på den egna konststartens inriktning. I sådana fall blir kurserna alltid tillgodoräknade.

Osäkert om lärarmobiliteten har ökat eller ej

Enligt Högskoleverkets officiella statistik har lärarmobiliteten i form av utresande som deltar i utbyte utvecklats positivt sedan 2004, se tabell 1. Åren närmast dessförinnan skedde dock en nedgång. När det gäller inresande har antalet varit i stort sett stabilt.

23. Framfört vid Svenska Bolognaexpertgruppens seminarium ”Den avancerade nivån ur ett nationellt och internationellt perspektiv”, 29–30 januari 2008 på Karolinska institutet.

Mobilitet	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Inresande	675	576	570	499	667	582	843	615
Utresande	320	361	277	289	248	274	558	515

Tabell 1: Antal in- och utresande lärare under perioden 1999–2006.

Källa: Högskoleverkets NU-databas

Enligt flera lärosäten är den officiella statistiken över utresande inte rättvisande och en orsak kan vara att den egna inrapporteringen har brister. Det kan i sin tur kopplas till att det inte finns incitament för att rapportera lärares utlandsvistelser – inte ens utbyten – på samma sätt som ifråga om studenter. För lärare vid forskningsintensiva lärosäten genomförs dessutom vistelser utomlands ofta som kombinerade forsknings- och läraruppdrag. Dessa redovisas ofta inte som lärarmobilitet. Att dra slutsatser per lärosäte av statistiken är av ovanstående skäl inte lämpligt. Några lärosäten lyfter dock själva i sina rapporter fram positiva exempel. Ett av dem är Växjö universitet som rapporterar att man sedan 2004 har fördubblat antalet egna lärare som deltar i Erasmusprogrammet.

Lärares mobilitet stimuleras på olika sätt

Ett flertal lärosäten rapporterar insatser för att öka mobiliteten bland lärare. Sådana insatser har t.ex. gjorts vid Högskolan i Halmstad där man vidareutvecklat sin modell med länderseminarier, Umeå universitet som under tre år ska erbjuda sammanlagt 100 lärare kortare vistelser utomlands, Växjö universitet som har infört regeln att kortare utlandsvistelser ska räknas in i tjänsten och Blekinge tekniska högskola som har beslutat att varje sektion i de årliga verksamhetsplanerna ska sätta upp mål för lärarmobiliteten. Högskolan i Borås arbetar för sin del med att ta fram en strategi för akademisk mobilitet. En insats av mycket konkret natur gör Högskolan Väst som har beslutat att lärare ska kunna resa ut två och två, bland annat för att stödja dem som är osäkra inför utbyten. Liknande diskussioner har förts vid Lärarhögskolan i Stockholm.

Flera lärosäten har infört ekonomiskt stöd till lärares mobilitet. Exempel på detta är Karlstads universitet som ger extra stöd till lärare för i första hand kortare utlandsvistelser, Örebro universitet som under två år har avsatt särskilda medel för ett gästforskar- och lärarutbytesprogram, Kungl. Musikhögskolan som skjuter till egna medel för att finansiera de merkostnader som uppstår, Malmö högskola som har infört stipendium för utresande lärarutbyte där medel kan ges för resa, uppehälle samt vikariekostnader och KTH som har beslutat att tilldela institutioner mellan 75 000 och 100 000 kronor för varje lärare som genomför en lärarinsats i ett utvecklingsland, inom ramen för Linnaeus Palme-programmet.

Att insatser av ekonomisk natur inte alltid ger det tänkta utfallet beskriver Uppsala universitetet. Där gjordes ett försök för att öka lärarmobiliteten inom Erasmusprogrammet. Ekonomiskt stöd – en fördubbling i förhållande

till det stöd som Erasmus ger – erbjuds för i princip varje utresande lärare. Ingen ökning av antalet utresande lärare kom dock till stånd. Universitetet drar slutsatsen att bristande tid och svårigheter med schemaläggning är det enskilt största hindret för ökad lärarmobilitet.

Till åtgärder för att stimulera lärares mobilitet hör erfarenhetsutbyte. Mittuniversitetet anordnar därför återkommande seminarier för erfarenhetsutbyte mellan lärare omkring mobilitet. På den årliga dagen Absolute Global håller gästande lärare och egna lärare med utländsk bakgrund miniseminarier om kulturella skillnader och likheter mellan sina hemländer och Sverige. Vid Mälardalens högskola hålls regelbundna frukostmöten omkring lärarutbyten och erfarenheter av sådana. Bland andra Högskolan Väst har anordnat International Days då lärare från partneruniversitetet bjöds in till diskussioner om strategi för att öka den gemensamma mobiliteten. Högskolan i Gävle framför att det personliga mötet är ett mycket viktigt inslag för att rekrytera lärare till mobilitet. Därför är också intensivprogram och internationella projekt av olika slag viktiga för att öka lärarmobiliteten.

Goda exempel på kartläggning av hinder för lärarmobilitet

En trend som bedömargruppen noterar är att flera lärosäten på ett eller annat sätt har inventerat hinder för lärares deltagande i mobilitet. Till dem som gjort detta hör Växjö universitet och Södertörns högskola. Göteborgs universitet har som en del i sitt arbete med Bolognaprocessen haft en arbetsgrupp omkring ökad rörlighet som anvisat vägar för att undanröja hinder.

Ett exempel på hinder som fördes fram i kvalitetsgranskningen 2004 var att arbete med internationalisering inte är meriterande vare sig i lönesammanhang eller vid ansökan till högre tjänst. Flera lärosäten anger att man vill ändra på detta. Blekinge tekniska högskola anger t.ex. att lärarutbyte ska betraktas som en merit i karriärstegen. Vare sig från detta eller andra lärosäten rapporteras dock några konkreta resultat av dessa diskussioner.

Ytterligare en typ av hinder gäller möjligheterna att förbereda sig för vistelse utomlands. Vid Högskolan i Skövde har man tagit sig an denna fråga genom att lärarens tid under ett lärarutbyte numera klassificeras i tre delar: undervisningstid, tid för kompetensutveckling och tid för utveckling av enhetens/institutionens internationalisering. Det ska ge lärarna tid att inom ramen för tjänsten förbereda sig för ett utbyte – det behöver inte ske på fritiden.

För de konstnärliga högskolorna erbjuder det stora antalet deltidsanställda lärare ett särskilt problem för mobiliteten. De har ofta en andra anställning och från denna kan det vara svårt att få ledigt. Detsamma gäller den medicinska utbildningen. Ett annat problem rapporterar Kungl. Konsthögskolan om. I praktiska ämnen behöver lärarna ha kunskaper om den avdelning där man ska undervisa, bland annat vilken utrustning som finns och vilka förkunskaper de studerande har. Det ställer krav på särskilda förberedelser för de berörda lärarna.

Diskussion och slutsatser

Högskoleverket har under den senaste tiden beskrivit studenters mobilitet i ett par rapporter. Dessa har bland annat visat att av de 26 000 utresande läsåret 2005/06 var det ca 6 000 som deltog i utbytesprogram av olika slag och ca 20 000 som själva organiserade sina studier, dvs. de var s.k. freemovers. Av dem som deltog i utbytesprogram var det ungefär hälften som gjorde det inom ramen för EU:s Erasmusprogram. Till bilden hör också att antalet inresande studenter på utbytesprogram var ca 70 procent större än antalet utresande svenska studenter.

13 procent har studerat utomlands

Våren 2007 presenterade Högskoleverket en statistisk analys av studenters mobilitet i Sverige²⁴. Där konstateras bland annat att av dem som examinerades läsåret 2004/05 var det i genomsnitt 13 procent som hade studerat utomlands. Andelen varierade dock beroende på bland annat utbildningens inriktning och studenternas ålder. Sålunda hade närmare hälften av de examinerade arkitekterna studerat utomlands medan motsvarande andel bland lärare och sjuksköterskor var mindre än fem procent. När det gäller ålder hade mer än var fjärde 26-åring studerat utomlands medan nästan ingen av dem över 34 år hade gjort det.

I en annan studie²⁵ har Högskoleverket nyligen redovisat en analys av preliminär statistik från höstterminen 2007 över program på den avancerade nivån, dvs. magister- och masterprogram. Analysen visar att andelen utländska studenter på sådana program var mycket hög. På magisterprogrammen var den ca 40 procent och på masterprogrammen ca 50 procent.

Också marknadsskäl talar för fortsatt internationalisering

Den statistiska bilden av studenters mobilitet till och från Sverige visar på en fortlöpande och snabb förändring. Från att antalet utresande har dominerat, har antalet inresande nu kommit ikapp och intresset för de nya magister- och masterprogrammen med undervisning på engelska har varit stort från studenter i andra länder. Förändringarna är ännu tydligare om man anlägger ett globalt perspektiv. Bedömargruppen har samtalat med några personer som har en sådan överblick²⁶. De ger en bild där en snabbt växande medelklass i flera utvecklingsländer kan betala för barnens utbildning, även om de inte kan betala för platser på elituniversiteten i Storbritannien eller USA. Det betyder i sin tur att marknaden i form av internationella studenter sannolikt ökar, troligen också i Sverige.

24. Studentmobilitet – högskolestuderandes internationella rörlighet, Högskoleverkets rapportserie 2007:9 R

25. Statistisk analys 2007/9, Högskoleverket 2007-11-27.

26. Bland andra dr. Robert Coelen vid Leiden University i Nederländerna och dr. Neil Kemp, tidigare vid British Council.

En annan bild²⁷ som beskriver ett snabbt ökande antal studieplatser i flera asiatiska länder, bland annat Kina, nämndes i omvärldskapitlet. Vissa bedömare menar att inom loppet av tio år kommer landet att vara självförsörjande med studieplatser. Kina och andra länder i regionen som Indonesien, Malaysia och Singapore håller också på att utveckla sin egen export av högre utbildning. Det betyder att antalet inresande studenter från dessa länder kan komma att minska drastiskt på relativt kort tid, eller åtminstone att konkurrensen för länder i västvärlden kommer att öka betydligt.

Båda de nämnda bilderna ska rimligen ses som argument för fortsatta satsningar på internationalisering i form av rekrytering av studenter till Sverige. Det handlar om allt från ökad kvalitet i information till presumtiva studenter och omhändertagande av inresande, till etablering av strategiska allianser som ett sätt att skapa stabilitet i såväl export som import av studenter.

Studentutbyten måste ges högre akademisk status

När det gäller utresande svenska studenter är frågan om det akademiska värdet av utlandsvistelser viktig. Med detta avses att utbytet ska vara en ämnesmässigt integrerad del i utbildningen och inte främst en fråga om individuella upplevelser eller tillfälle att utveckla den egna språkförmågan. Detta värde varierar troligen beroende på vilken typ av utlandsvistelse det gäller. Att värdet uppfattas som stort för freemovers, i synnerhet dem som studerar ett helt program utomlands, råder nog inget tvivel om. För utbyten kan det akademiska värdet däremot vara mindre tydligt. En antydning om detta finns i motiven för att delta i utbyte. En sammanställning av svar i rapporteringssystemet STARS²⁸ från studenter vid Lunds universitet visar att bland motiven kom hög kvalitet på den utländska utbildningen och att de kurser man ville ha inte fanns vid hemuniversitetet långt ned på listan²⁹. I stället var det önskemål om omväxling och nya upplevelser eller att de ville använda sin språkkompetens som var motiven. Detta får stöd av motsvarande sammanställning från Uppsala universitet³⁰. Bedömargruppen menar att en viktig insats för lärosätena är att öka fokus på det akademiska värdet av studentutbytet. En väg bör vara att öka den akademiska personalens ansvar för och delaktighet i arbetet med utbytena, något som vissa lärosäten redan har gjort. Utlandsvistelser bör bland annat i högre grad än idag planeras in som en del i den individuella studieplaneringen, snarare än att ses som ett avbrott i ordinarie studier.

27. OECD, Education at a Glance 2007. OECD Indicators, Paris 2007.

28. Study Abroad Report System, se www.stars.liu.se/outbound

29. Anders Jacobsson: Studenters erfarenheter av utlandsstudier, Rapport nr 2006:242, utvärderingsenheten, Lunds universitet, 2006.

30. Olof Ingesson: Uppsalastudenters erfarenheter av utlandsstudier inom Erasmusprogrammet 2004–2006, enheten för kvalitet och utvärdering, Uppsala universitet, 2007.

Studenterna behöver bättre information om tillgodoräknande

För de studenter som återvänder hem efter utlandsvistelser är tillgodoräknande av utlandsstudierna en central fråga. Från studenthåll framförs fortfarande vissa klagomål på detta, medan vissa lärosäten anser att en stor del av de problem som trots allt finns beror på studenterna. Man menar att studenterna ändrar sitt val av kurser när de kommit fram till det nya lärosätet. Stöd för detta finns bland annat i ovan nämnda rapport från Uppsala universitet. Detta skulle bland annat kunna bero på att de upptäcker nya och mer intressanta kurser än dem de valt i förväg och fått godkända av sitt hemlärosäte, eller på att de valda kurserna inte anordnas trots tidigare information. Oavsett vilka orsakerna är har bedömargruppen inte kunnat belägga att det finns några större problem, eftersom nästan inga studentkårer har hört av sig trots de uppmaningar som gjorts. Tilläggas kan, att enligt bedömargruppens mening antyder vissa lärosätessvar att man är lite för okritisk till sitt eget arbete med tillgodoräknande.

En annan aspekt på tillgodoräknande är vilken kommunikation som finns mellan student och ansvarig lärare under studentens utlandsvistelse. Även på detta område saknas det enligt bedömargruppens mening initiativ (se vidare kapitlet om information). Från studentrepresentanter har framförts att även om problemen med tillgodoräknande inte kan beläggas så lever föreställningen om dem vidare och fungerar avskräckande för vissa studenter. Bedömargruppen anser att lärosätena bör ta tag i frågan genom att informera studenterna om de verkliga förhållandena så att eventuella myter kan avskaffas.

Fler lärosäten behöver kartlägga hinder för lärares mobilitet

En central roll för studenternas mobilitet har lärarna, och deras egen mobilitet är i sin tur viktig för deras engagemang. Svaren från lärosätena uppvisar flera olika insatser på detta område, men förhållandevis få exempel på nytänkande. En orsak till den låga lärarmobiliteten kan vara att endast ett fåtal lärosäten aktivt tar vara på och sprider de erfarenheter som hemvändande lärare har med sig. Några goda exempel på åtgärder finns dock, t.ex. i form av inventeringar av hinder för mobilitet som gjorts. Förhoppningen måste nu vara att resultaten leder till att verk samma åtgärder kan vidtas. Bedömargruppen menar också att sådana kartläggningar bör göras på alla lärosäten. Vidare måste lärarnas insatser för att öka det akademiska värdet av utbytesvistelser öka. På vissa lärosäten är grunden lagd genom att lärarnas engagemang i arbetet med utbyten har ökat.

Ett problem som dåvarande bedömargruppen noterade 2004 var att kortare utlandsvistelser för lärare – t.ex. 14 dagar – inte registreras som mobilitet. Detta problem kvarstår och riskerar att ge en skev bild av lärarnas mobilitet. Ett exempel på detta är att i anslutning till att strategiska samarbeten byggs upp, kommer korta utlandsvistelser troligen att bli allt vanligare. Lärare kommer då att återkomma till samma miljö och träffa samma kollegor. Sådana vistelser kan sannolikt ge minst lika stort bidrag till internationaliseringen som

enstaka, men längre vistelser utomlands. De syns däremot inte i statistiken, vilket alltså vore önskvärt. Samtidigt är insamlingen av statistik om lärares utlandsvistelser i form av utbyten redan idag ett problem. Ett första steg är att uppgifter om denna mobilitet kvalitetssäkras. Bedömargruppen rekommenderar därför lärosätena att se över sina rutiner för rapportering av lärares utbytesvistelser.

Både lokala och nationella åtgärder krävs för att öka lärarmobiliteten

Till önskvärda åtgärder för att öka lärares mobilitet hör att meritvärdet av deras egen mobilitet lyfts fram. Vistelser utomlands måste få genomslag i samband med anställning, befordran och lönesättning. Detta ligger inom ramen för lärosätenas möjligheter, men det behövs troligen åtgärder även på den nationella nivån. Bedömargruppen vill därför fästa regeringens uppmärksamhet på den bristande mobiliteten bland svenska lärare. Även om underlaget för statistik på detta område kan ha en stor felmarginal, är lärarmobiliteten oroväckande låg. Internationaliseringen av våra lärosäten är helt beroende av lärarnas engagemang och kunskap, även om internationella förhållanden. Det gäller inte bara för deras egen ämneskunskap, status och konkurrenskraft. Också för att studenterna ska bli engagerade och kunniga behöver lärarnas mobilitet öka. Bedömargruppen föreslår regeringen att snarast ta tag i denna fråga och pröva olika lösningar, t.ex. ekonomiska och meritmässiga incitament.

Internationalisering på hemmaplan (IaH)

Sammanfattning av kapitlet

Arbetet med internationalisering på hemmaplan (IaH) utvecklas allt mer och integreras nu också bättre i utbildningen. Vidare har flera lärosäten utvecklat utbildningsprogram och kurser med internationell inriktning. Konkreta mål för IaH saknas dock ofta. Det är också osäkert hur väl utlandserfarenheter som lärare och studenter har utnyttjas i undervisningen.

Till bedömargruppens rekommendationer hör att lärosätena ska inventera möjligheter och hinder för IaH samt hur dessa kan utnyttjas respektive undanröjas.

Om IaH i granskningen 2004

I 2004 års granskning beskrevs lärosätenas ökande insatser för IaH och bedömargruppen efterlyste strategier för detta mångfacetterade arbete. Lärosätena konstaterade att endast ett fåtal lärosäten hade så många inresande att en större andel av de svenska studenterna kunde samarbeta med de utländska. Det talade enligt rapporten för att andra åtgärder inom IaH måste ges stor tyngd. Inte minst viktigt ansåg bedömargruppen det vara att internationella studenter liksom hemvändande studenter och personal utnyttjas för internationalisering på hemmaplan. Lärosätena rekommenderades därför att formulera en referensram och strategi för IaH.

Utländska gästlärare och gästföreläsare var enligt rapporten uppskattade inslag i utbildningen. Den internationella rekryteringen av fast anställda lärare var dock inte stor. Kopplat till ambitionen att öka den internationella rekryteringen till magisterprogram spådde bedömarna ett ökat intresse att rekrytera internationellt framstående professorer för att öka konkurrenskraften.

Trender och tendenser inom IaH 2007

I många sammanhang – både nu och tidigare – likställs internationalisering med mobilitet. Även om detta är en allt för snäv syn, är och kommer mobilitet att vara kärnan i internationaliseringen. Samtidigt har IaH under senare år fått en allt starkare ställning. Detta är rimligt eftersom endast en mindre del av studenterna studerar utomlands någon gång under sin studietid.

IaH kan omfatta en lång rad olika insatser. Hit hör att internationella studenter finns på campus och i kurserna, att gästande lärare ger föreläsningar, att studenter och lärare anordnar internationella festivaler, att jämförande studier och litteratur på främmande språk förs in i kursplanerna osv.

I frågeunderlaget till lärosätena behandlades IaH genom en direkt fråga om arbetet inom detta område. Dessutom tangerades området av andra frågor. I detta avsnitt belyser gruppen några aspekter på de svar som lämnats och identifierar några trender. Mottagning av internationella studenter och lärare kan i vissa sammanhang ses som en del av IaH, men behandlas på annan plats i denna rapport. Slutligen lämnar gruppen några kommentarer och några förslag till fortsatt arbete.

Konkreta mål saknas ofta för IaH

Strategier för arbetet med IaH har utarbetats och förtydligats hos flera lärosäten under de tre senaste åren. Dessa strategier ingår i allmänhet i lärosätets strategi för internationaliseringen som helhet. Trots förbättringar är det dock fortfarande ett stort antal lärosäten som saknar konkreta mål och handlingsplaner på området. Till undantagen hör – liksom vid 2004 års granskning – Malmö högskola som i sin övergripande handlingsplan för internationalisering har infört tidsbestämda mål för IaH, bland annat för personalens kompetensutveckling och för internationella projekt. De innehållsmässiga målen sätts däremot på respektive fakultet. Man har också genomfört en intervjustudie om IaH bland personalen, där attityder var ett frågeområde. Några ytterligare lärosäten har gjort olika typer av studier om det egna arbetet med IaH. Dit hör Högskolan i Halmstad som har kartlagt förutsättningarna för arbetet med IaH vid lärosätet samt lagt fram förslag till åtgärder. Som nämnts tidigare har flera andra lärosäten gjort breda utredningar av internationalisering där IaH har varit en av flera delar.

Osäkert hur systematiskt lärarnas erfarenheter utnyttjas

Utbyte av kunskap om internationalisering och tillvaratagande av internationella erfarenheter både inom och utanför lärosätet är en viktig del av IaH. Det sker ofta genom reserapporter, nyhetsbrev och seminarier. Flera lärosäten ställer krav på att lärare lämnar sådana rapporter efter en utlandsvistelse. Dock framgår det inte av svaren till bedömargruppen hur generella dessa krav är och om rapporteringen sker systematiskt. I svaren finns t.ex. inte några belegg för att rapporteringen dokumenteras och samlas så att den är lätt åtkomlig för kollegorna. Visserligen publicerar några lärosäten reserapporter från både lärare och studenter, men det verkar inte ske samlat och lätt tillgängligt.

Många kurser för studenter om andra kulturer

Flera lärosäten satsar på att utveckla kunskap om och förändra attityder till internationella frågor via kurser på hemmaplan för studenterna. Sådana kurser omkring bland annat kulturmöten (som också ges för utländska studenter om svenska förhållanden) har ökat sedan vår undersökning 2004. Till exemplet hör kursen ”Global studies” på Lunds universitet. Den riktar sig både till svenska och utländska studenter och bidrar på så sätt också till kunskapsutbyte. För att stärka förståelsen för omvärlden har Lärarhögskolan i Stockholm

startat en kurs på svenska i omvärldsanalys och en kurs om globaliseringens effekter. Lärosätet rapporterar också att man har inventerat inslag av internationalisering i alla kurser. Högskolan Dalarna utvecklar en kurs om internationalisering vars moduler ska kunna integreras i olika program. Vid Göteborgs universitet ges sedan några år kursen Världen i vården. Universitetet skriver att ”centrala frågeställningar i denna kurs utgörs av etnicitet, genusaspekter och global hälsa”. KI rapporterar om flera kurser med inriktning på transkulturella frågor, bland annat en programöverskridande kurs med mångkulturellt perspektiv.

IaH integreras allt mer i undervisningen

Svaren till bedömargruppen visar tydligt att under den gångna treårsperioden har den internationella dimensionen i utbildningar på grundnivå stärkts. Det har skett med många olika åtgärder, varav en del är närmast klassiska. Till dessa hör utländska gästföreläsare. Flera lärosäten redovisar att dessa i högre grad än tidigare engageras för att ge seminarier i den ordinarie undervisningen. Föreläsningar med inresande gästlärare schemaläggs också i större utsträckning. Det sker t.ex. vid Växjö universitet. Det medför att kursens internationella inslag inte bara blir ett frivilligt komplement, utan en naturlig del av undervisningen. Ytterligare ett exempel är Dramatiska institutet som regelbundet anordnar workshopar om film, radio och tv i andra länder, ofta under ledning av internationella lärare.

Flera lärosäten beskriver åtgärder för att skapa en så internationell miljö som möjligt i själva undervisningssituationen. En väg till detta går via att blanda internationella studenter med de svenska vid grupparbeten och liknande. Det gör t.ex. Lunds universitet och Chalmers tekniska högskola. Chalmers tekniska högskola lyfter samtidigt fram problem som kan uppstå vid blandning av studenter på detta sätt. Det finns inte alltid ”en positiv grundinställning” till sådana arrangemang skriver lärosätet. Därför, framhåller man, är bra förberedelser för såväl studenter som lärare en viktig del i IaH. Studentkåren i Malmö berättar också om diskussioner om svenska studenters motvilja mot att delta i kurser på engelska.

IaH i undervisningen kan också åstadkommas med tekniska hjälpmedel. Flera lärosäten redovisade redan 2004 att man arbetade med nätbaserat samarbete mellan egna studenter och studenter i andra länder. Detta har nu utvecklats ytterligare – även om långt ifrån alla lärosäten lyfter fram sådant samarbete. Bland exemplen finns Uppsala universitet som rapporterar att man ger en delvis nätbaserad masterutbildning i beräkningsvetenskap tillsammans med Stanford University, och Umeå universitet har ett liknande samarbete inom sjuksköterskeutbildningen med universitet i Slovenien och USA. KI erbjuder sina psykiatristudenter videokonferenser med universitet i Australien och USA för utbyte av erfarenheter och kunskap när det gäller transkulturella frågor.

Fler kurser och program med internationell inriktning

Program med särskild internationell inriktning är, som nämnts ovan, ett annat av många IaH-inslag. De når visserligen långt ifrån alla studenter, men de medverkar till den internationella miljön på lärosätet. Så har t.ex. Växjö universitet, som ett led i sitt arbete med internationalisering, infört ämnet freds- och utvecklingsstudier som huvudämne i grundexamen. Lunds universitet har inrättat nya civilekonomprogram med olika språkliga, och därmed geografiska och kulturella, inriktningar. Man erbjuder engelska, franska, tyska, spanska, italienska och kinesiska. KTH har sedan flera år en motsvarighet för civilingenjörer, där minst ett års studier i det aktuella landet ingår.

Flera lärosäten rapporterar om utveckling av kurser med internationell inriktning. Det gör bland andra Uppsala universitet som har kursen *The Classroom – A Social and Cultural Meetingplace*, med utländska gästlärare, som en del i lärarutbildningen. Ytterligare en modell beskrivs av Lunds universitet som anordnar poänggivande sommarkurser med internationella lärare, där studenter från olika länder blandas. Detta redovisar även SLU.

Den speciella situation som råder vid vissa institutioner med stark forskningsanknytning lyfts fram av Umeå universitet. Man påpekar att vid sådana institutioner finns ofta lärare som enbart kan undervisa på engelska. Det betyder att kravet på studenterna blir stort att kunna redovisa såväl skriftligt som muntligt på engelska. Det ger i sin tur en god förberedelse för arbete i internationella sammanhang.

Den centrala roll som masterprogram på engelska bedöms ha för IaH understryks bland annat av Högskolan Väst. Där ser man en risk för att bli marginaliserade eftersom lärosätet inte har rätt att ge masterutbildning. Risken är att det blir svårare för dem att bedriva internationalisering på hemmaplan om Bolognaprocessen skulle visa sig medföra att mobiliteten (och därmed inresandet) koncentreras till masternivån. Några tydliga tecken har inte presenterats för bedömargruppen, men oron finns alltså.

Uppföljningen av IaH-arbetet varierar

För att ge internationaliseringen genomslag på bredden, dvs. att den ska nå många studenter, är integrering av internationella perspektiv i kursplanerna ett bra medel. Det handlar om åtgärder som t.ex. val av kurslitteratur på andra språk, fallstudier från andra länder och moment där olika länders system jämförs. Några lärosäten tar upp detta särskilt, men det sker troligen vid de flesta lärosätena – även om förändringstakten skiljer sig åt. Samtidigt finns det en risk att ”skärpan” i internationaliseringen försvinner om den förs in som ett av många viktiga inslag. Den risken kan dock hanteras genom uppföljning. Några lärosäten redovisar att man följer upp hur internationalisering förs in i kurser och program. Det gör bland andra Lärarhögskolan i Stockholm och Växjö universitet. Ett annat exempel är Högskolan Väst som i sin verksamhetsplan anger att andelen obligatorisk litteratur på engelska ska följas upp inom varje utbildningsprogram.

Lärarnas roll i IaH är fortsatt den viktigaste

De egna lärarna är naturligtvis, liksom ifråga om all internationalisering, nyckelaktörer även för IaH. Deras insatser stöds på många lärosäten med personalutbildning i språk (till helt övervägande del i engelska) och på vissa lärosäten med kurser som har en mer pedagogisk inriktning. På ytterligare några lärosäten erbjuds personalen också kurser om interkulturell kommunikation. Som exempel på sina kurser för lärare redovisar KI Teaching in English at KI, Interactive teaching in a multicultural context och Pedagogic methods to promote a transcultural perspective. Samma lärosäte har via en enkät till lärare som deltagit i utbyte tagit reda på hur deras erfarenheter – och erfarenheter från studenter som deltagit i utbyte – har utnyttjats i undervisningen.

Också de utländska lärarna har en viktig roll inom IaH. På ett internationellt plan har det börjat förekomma att lärosäten anställer lärare där det redan från början sägs att de ska undervisa både på hemmaplan och vid ett eller flera allianslärosäten. Här hemma har bland andra Högskolan i Halmstad och Luleå tekniska universitet liknande lösningar, där utländska lärare återkommer i perioder varje år. Det ger troligen goda förutsättningar för IaH, särskilt om undervisningen är schemalagd – t.ex. i form av en återkommande kurs. Det förekommer också att läraren i sådana fall avlönas av båda lärosätena. Även direkt rekrytering av utländska lärare kan naturligtvis ses som en åtgärd inom ramen för IaH. Konstfack rapporterar att man har detta som en del i sin strategi för IaH.

Kungl. Konsthögskolan redovisar att man arbetar målmedvetet med att öka antalet utländska gästlärare och dessutom anstränger sig för att både rekrytera och adjungera professorer från andra länder. Ett liknande arbetssätt redovisar Danshögskolan och Kungl. Musikhögskolan som båda prioriterar engagemang av gästlärare i sitt arbete med IaH.

De egna lärarnas utlandsvistelser är en omvittnat viktig pusselbit när det gäller att skapa intresse hos studenterna för att delta i mobilitet. De tjänar helt enkelt som förebilder. Men också för fortsatt arbete med internationalisering av kurserna, t.ex. integration av jämförande studier, är lärarnas mobilitet naturligtvis av stort värde. Det betyder att en satsning på lärares mobilitet också ska ses som en del i arbetet för IaH.

Fortsatta satsningar på fortbildning i engelska för lärare

Den nya examensstrukturen och satsningen på masterprogram kan ge ökade förutsättningar för IaH. Om lärosätena kan erbjuda masterprogram som är attraktiva på den internationella marknaden kan antalet inresande studenter komma att öka, och därmed det internationella inslaget på campus. Det ställer samtidigt högre krav på språkkompetens hos lärare och övrig personal, på deras pedagogiska förmåga och på information till studenterna. Som nämnts ovan gör också lärosätena satsningar på dessa områden, inte minst på personalens utbildning. Högskolan i Borås beskriver t.ex. att den högskolepedagogiska utbildningen har förändrats de senaste åren i takt med att antalet internatio-

nella studenter har ökat, eftersom ökningen ställer nya och förändrade krav på lärarnas sätt att undervisa och planera undervisningen.

Diskussion och slutsatser

Grundläggande för arbetet med internationalisering i allmänhet och IaH i synnerhet är att det finns ett intresse och ett engagemang bland lärare och övrig personal. Detta har funnits under många år hos ett antal eldsjälar. Av lärosätenas svar – särskilt ifråga om resultat sedan 2004 – att döma har nu emellertid inställningen till internationalisering förändrats märkbart. Idag finns det på många håll en bred medvetenhet om betydelsen av ett internationellt perspektiv på utbildningen, oavsett om studenten väljer att förlägga en del av sin utbildning utomlands eller inte. IaH har fått en högre status, men arbetet är ändå inte enkelt.

Studentspegeln visar på varierande internationalisering

I Högskoleverkets undersökning Studentspegeln 2007³¹ ställdes frågor också om IaH. Svaren indikerar att närmare 60 procent av de svenska studenterna har upplevt att miljön inom utbildningen varit internationell och/eller inneburit internationella utblickar. Det är bra men inte tillräckligt, särskilt som resultaten varierar mellan olika ämnesområden. Omkring 70 procent av studenterna på civilingenjörsutbildningar och på utbildningar vid SLU har svarat att utbildningsmiljön varit internationell medan motsvarande andel på lärarutbildningar var ca 40 procent. Från undersökningen kan också noteras att ca 44 procent av de svarande anger att de har deltagit i någon kurs med undervisning på engelska. Det kan ses som en ganska hög andel, men även i detta fall är variationerna mycket stora. Sålunda svarar ungefär 80 procent av teknologerna att de har deltagit i sådana kurser, medan andelen på lärar- och vårdutbildningar (exkl. läkarutbildningen) endast var omkring 25 procent. Förhoppningsvis ska utvecklingen leda till att de positiva svaren är fler i nästa undersökning.

När Studentspegeln frågade studenterna om de har samarbetat med en utländsk student var de positiva svaren 17 procent. Detta kan verka nedslående, eftersom sådant nära samarbete av många betraktas som en av de mest verksamma delarna i internationalisering på hemmaplan. Ett räkneexempel i rapporten från 2004³² visade dock att de faktiska möjligheterna till samarbete är begränsade. Eftersom studiegrupperna inte kan göras alltför stora, skulle inresandet behöva öka avsevärt för att ett direkt samarbete med internationella studenter skulle bli möjligt för ett flertal av de svenska studenterna. Trots dessa begränsningar menar bedömargruppen att lärosätena bör arbeta mer systematiskt än idag med sådant samarbete.

31. Studentspegeln 2007, Högskoleverkets rapportserie 2007:20 R

32. En gränslös högskola? om internationalisering av grund- och forskarutbildning, Högskoleverkets rapportserie 2005:1 R

Möjligheter och hinder för IaH behöver inventeras

Svaren i Studentspeglarn 2006 pekar alltså på att inresande studenter är en viktig komponent i arbetet med IaH, men att mycket mer måste till för att de flesta studenter ska få del av internationaliseringen. Svaren i Studentspeglarn antyder också att de åtgärder som behöver vidtas varierar från lärosäte till lärosäte. Mot denna bakgrund anser bedömargruppen att fler lärosäten borde undersöka vilka möjligheter och hinder som finns för internationalisering vid det egna lärosätet.

Vid sidan om kartläggning av nämnda slag behövs på detta område, liksom på så många andra, mer uppföljning – eller åtminstone mer systematisk sådan. Några exempel på uppföljning av IaH har beskrivits, men de är allt för få. Bedömargruppen menar att uppföljning av IaH bör vara en integrerad del i det övergripande kvalitetsarbetet.

Mer systematik krävs i arbetet med IaH

Också inresande lärare är viktiga för IaH. Därför är det beklagligt att lärosätena inte har rapporterat mer av systematiskt användande av utländska lärare. Med det menas att gästlärare används för att ge internationella dimensioner till ordinarie undervisning, alltså utöver eventuella gästföreläsningar. De borde t.ex. kunna utnyttjas för diskussioner med lärosätets egna lärare i olika discipliner om hur deras hemländer kan användas för fallstudier och jämförande studier, liksom för pedagogiska diskussioner. De borde även kunna utnyttjas direkt som gäster vid ordinarie lärares föreläsningar. Insatser av detta slag borde kunna göras till låga kostnader, men det kräver planering. På samma sätt bör inresande studenter kunna användas, dvs. i klassrummet och integrerat i kursen. Rätt använt kan detta fungera som en utbildning för läraren. Göteborgs universitet berättar om de ökade kontakterna med utländska studenter och de internationella impulser som detta ger, också till de lärare som av olika anledningar inte deltar i utbyte eller andra utlandsvistelser. Det kan dessutom innebära ett sätt att skapa delaktighet för utländska studenter. Bedömargruppen är övertygad om att utländska lärare kan spela en betydligt viktigare roll för den akademiska verksamheten vid svenska lärosäten än vad de gör idag.

Från tillvaratagandet av internationella lärares och studenters kunskaper och erfarenheter är steget inte långt till motsvarande insatser när det gäller egna studenter, lärare och annan personal som deltagit i utbyten. Att lärosätet tillgodogör sig deras kunskaper och erfarenheter bör ses som ett självklart sätt att utveckla arbetet med internationalisering, inte minst som ett sätt att inspirera och uppmuntra andra till internationell verksamhet. Bedömargruppen saknar initiativ på detta område. Visserligen nämner flera lärosäten att det är obligatoriskt att lämna rapporter efter utlandsvistelser, men det sker i allmänna termer och exempel på mer systematiskt arbete av detta slag lyser med sin frånvaro.

Bedömargruppen menar att arbetet med IaH generellt sett förefaller att utvecklas på ett mycket positivt sätt. Nästa steg bör vara att förbättra systema-

tiken när det gäller att utveckla IaH. Det kan bland annat ske genom bättre utnyttjande av kunskaper och erfarenheter hos studenter och lärare, såväl bland utresande som inresande, och genom andra vägar för uppföljning.

Information och erfarenhetsutbyte

Sammanfattning av kapitlet

I stort sett alla lärosäten har reviderat sin information om internationalisering på webben. Det gäller information på såväl svenska som engelska. Lärosätenas hemsidor har också i stor utsträckning målgruppsanpassats så att man kan välja ingång och information.

Vid sidan av elektronisk information utvecklas också både tryckt och muntlig information. Flera lärosäten pekar på behovet av studenternas direkta möte med lärare eller med andra studenter som deltagit i vistelser utomlands för att locka till mobilitet.

Också för att öka lärarmobiliteten behövs mer information. Bland annat behöver spridningen av erfarenheter utvecklas bättre. Vidareutveckling behövs även när det gäller de internationella studenternas utbildning i svenska språket och om den svenska kulturen. Detta är angeläget för att studenterna ska kunna fungera som ambassadörer när de återvänder hem.

Till bedömargruppens rekommendationer hör att lärosätena ska öka utländska studenters möjligheter till studier i svenska och om svensk kultur samt att intensivifiera och systematisera arbetet med spridning av lärarnas erfarenheter från utlandsvistelser till deras kollegor.

Bedömargruppen anser också att Högskoleverket bör föreslå regeringen att för lärosätena peka ut vikten av mer systematisk utbildning i svenska för utländska studenter.

Om information och erfarenhetsutbyte i granskningen 2004

I rapporten från 2004 års granskning menade bedömargruppen att lärosätenas information behövde förbättras. Det gällde såväl den som riktade sig till studenter och lärare vid det egna lärosätet som den till presumtiva studenter i andra länder. En särskild genomgång gjordes av lärosätenas webbplatser och deras engelskspråkiga sidor. Där kommenterades bland annat bristen på strategi när det gällde innehåll och uppläggning. En anpassning till olika målgrupper efterlystes också.

Ifråga om intern information och erfarenhetsutbyte mellan lärare efterlyste bedömarna dels förbättringar av dessa aktiviteter generellt sett, dels utveckling av nya kanaler för dessa ändamål. Exempel på det sistnämnda var användning av lärosätenas intranät. Dessa borde enligt gruppen vara en effektiv kanal för att främja internationalisering vid respektive lärosäte. Behovet av intern information på engelska – riktad till gästande studenter och lärare – påpekades.

Trender och tendenser inom information och erfarenhetsutbyte 2007

Bland frågorna i bedömargruppens enkät till lärosätena fanns tre som direkt handlade om information. Den första gällde kanaler för erfarenheter och information om internationalisering inom lärosätet, den andra informationen till studenter i andra länder och den tredje informationen till svenska studenter. Därutöver finns en hel del andra uppgifter om information i svaren på övriga frågor. I detta kapitel har svaren samlats och bearbetats.

Internationalisering kräver mycket information

Information med anknytning till internationalisering har flera olika funktioner. Hit hör information till presumtiva studenter i Sverige, till studenter och personal som redan finns på lärosätet, till studenter i andra länder i rekryteringssyfte, till potentiella samarbetspartner i andra länder, till lärare som kan vara intresserade av utbyte samt till egna lärare och annan personal om erfarenheter som deras kollegor gjort.

Allmänt sett kan bedömargruppen konstatera att de allra flesta lärosätena har utvecklat sin information om internationalisering avsevärt. Särskilt tydligt är det ifråga om deras webbplatser som har genomgått en omfattande förändring och utbyggnad sedan 2004. Många lärosäten har gjort en total revision av sin webb. För flera lärosäten återstår ändå en del att göra, inte minst när det gäller att underlätta navigeringen och att ge webbplatsen en attraktiv layout.

Webbplatser på engelska har utvecklats starkt

De flesta lärosäten rapporterar om stora insatser för att utveckla de engelskspråkiga delarna av sina webbplatser. Samtidigt beskriver flera också att man fortsatt att utveckla sitt tryckta informationsmaterial på engelska, men bilden är varierande. Vissa lärosäten, bland andra Lunds universitet, har ökat antalet tryckta broschyrer medan andra, t.ex. Uppsala universitet, har minskat antalet.

Bloggar, intervjuer och videofilmer hör till det som används på webbplatserna för att attrahera studenter i andra länder. Exempel på detta finns bland annat vid Mälardalens högskola och Högskolan i Kalmar. Också information om och bilder av miljön i lärosätets omgivningar och vad respektive ort erbjuder används av vissa lärosäten. Det gör bland andra Högskolan i Borås. Umeå universitet driver ett stort projekt för information och marknadsföring riktat till presumtiva utländska studenter där man lägger särskild vikt vid kulturell kompetens.

Webbplatserna är nu mer målgruppsanpassade

En tydlig trend är att lärosätena målgruppsanpassar sina webbplatser. Numera finns t.ex. i många fler fall än tidigare möjlighet att välja väg in på hemsidan. På flera lärosäten kan man välja vilken typ av information man vill ta del av, beroende på om man är presumtiv student, lärare eller representerar ett läro-

säte som vill hitta samarbetspartner. Bedömaregruppen noterar också att flera lärosäten nu gör tydlig skillnad i sin information till olika kategorier av internationella studenter, t.ex. utbytesstudenter och freemovers. Det gäller bland andra Handelshögskolan i Stockholm. Också Högskolan i Kalmar gör denna åtskillnad med syftet att undvika tidigare missförstånd omkring t.ex. skilda ansökningsvillkor. I något fall – Mälardalens högskola – anpassas dessutom informationen till freemovers beroende på om de söker till en fristående kurs eller ett program.

En särskild form för målgruppsanpassning har Linköpings universitet gjort. Där har man skapat en webbplats för sina partneruniversitet. Man har dessutom skapat ett särskilt nyhetsbrev riktat till sina partner. Även den mer traditionella informationen som skickas till partnerna, i form av årliga paket med information i tryckt och elektronisk form (t.ex. dvd-skivor) lyfts fram av några lärosäten, bland andra Danshögskolan och Malmö högskola.

Intensiv användning av e-post i rekryteringsarbetet

I sammanhanget kan nämnas de särskilda, nationella, organisationer för rekrytering som finns i bland annat Tyskland och England. Här hemma arbetar Svenska institutet nu för att forma ett samarbete mellan lärosäten för samma ändamål. Ett exempel på särskilda insatser som lärosätena själva gör för rekrytering är det samarbete som Umeå kommun och Umeå universitet bedriver i ett större gemensamt projekt.

Flera lärosäten framhåller att vid rekrytering är snabb information viktig. Malmö högskola satsar därför på att snabbt besvara förfrågningar från presumtiva studenter via e-post. Likaså har Södertörns högskola utvecklat sitt arbete via e-post, bland annat genom att svaren har standardiserats för att kunna lämnas snabbt. Högskolan på Gotland har för sin del utvecklat instruktioner för hur kommunikation med presumtiva studenter ska genomföras och Högskolan i Halmstad har satsat på att utveckla en samling frågor och svar omkring praktiska arrangemang för utländska studenter. Detta har, säger man, tydligt minskat antalet kontakter via e-post före studenternas ankomst.

Nätverk är viktiga resurser för information

Några lärosäten anger att de utvecklar sin information via de nätverk där de ingår, liksom via sina partner. Exempel på detta kan hämtas från KTH som inom nätverket Athens arrangerar intensivkurser inom olika områden. Marknadsföring och rekrytering av studenter till dessa kurser sker gemensamt mellan lärosätena i nätverket. De gör också reklam för varandra. Det pekar mot en annan trend bedömaregruppen tycker sig se, nämligen att betydelsen av att ingå i internationella nätverk ökar (se vidare avsnittet om samarbete med andra länder). Högskolan i Kalmar beskriver i sitt svar en närbesläktad tankegång. Man har inrättat ett ambassadörsprogram för att uppmuntra de internationella studenterna att när de har återvänt till sina hemuniversitet informera om Högskolan i Kalmar.

Mer information på engelska före, under och efter vistelsen

Informationen på engelska om studierna har på det hela taget blivit betydligt bättre. Fortfarande finns det dock några lärosäten som inte har kommit särskilt långt. Det handlar bland annat om lärosäten som bara har ett fåtal kurser på engelska. Men, även lärosäten med få sådana kurser kan ha glädje av bra webbplatser på engelska. Med sådana på engelska kan utländska studenter förbereda sig t.ex. under sommaren före start av ordinarie kurser och sedan följa undervisningen på svenska.

Ett ytterligare område där information på engelska behövs är möjligheterna till utbytesstudier, också för utländska studenter som t.ex. läser ett masterprogram i Sverige. Malmö högskola rapporterar att man har tagit fram sådan information på engelska.

Bland lärosäten som arbetar med att förbereda sina internationella studenter före studiestarten märks Blekinge tekniska högskola. Där har man utvecklat en nätbaserad kurs om hur det fungerar att studera vid en svensk högskola. På samma lärosäte har all personal gått en kurs i att möta andra kulturer.

Både direkta kontakter och elektronisk information ökar

Malmö högskola beskriver att kraven på information till internationella studenter ökar. Det handlar om inresande studenters bristande kunskap när det gäller det svenska utbildningssystemet, och om svårigheter med engelska. Den ökade arbetsmängden för lärare och annan personal har medfört att högskolan fr.o.m. läsåret 2007/08 erbjuder inresande freemovers en introduktionskurs. Studentkåren vid Växjö universitet pekar också på ett ökande behov av såväl information som introduktion för utländska freemovers.

Flera lärosäten har introducerat elektronisk ansökan till studier, något som också kan ses som en del i informationen. Det gäller bland annat Blekinge tekniska högskola, KI och Lärarhögskolan i Stockholm. Nästa viktiga steg i processen är att ge studenterna praktisk information före och direkt efter ankomst. Detta har lärosätena inte rapporterat så mycket om denna gång, men några lärosäten har ändå nämnt att man har utvecklat sin service via e-post till blivande studenter. Det har bland andra Högskolan i Skövde gjort. Där ser man till att ge snabba besked om antagningen, inklusive tydliga besked om när fortsatt information kommer. Det görs i syfte att hålla intresset från de sökande uppe. I några fall sköts informationen av studentkåren eller av redan etablerade internationella studenter. Ett exempel på detta är Högskolan i Gävle som nu rekryterar studenter från Kina till sin grundutbildning. Där har man med hjälp av äldre studenter etablerat en frågeservice på kinesiska till de blivande studenternas föräldrar.

Också vissa studentkårer har anpassat sig till ett ökat antal internationella studenter. Det har man t.ex. gjort vid Malmö högskola där studentkåren numera har engelska som arbetsspråk. Det underlättar de internationella studenternas möjligheter till integration och det ökar förutsättningarna för inflytande för dessa.

Få lärosäten sprider intern information om internationalisering

Användningen av intranät (eller det externa nätet) för att sprida erfarenheter av lärares arbete med internationalisering bedömdes 2004 som mycket låg. Inte heller nu sker detta – åtminstone nämns det inte i svaren mer än av något enstaka lärosäte. Detta är bekymmersamt med tanke på att de flesta bedömare är eniga om betydelsen av lärares mobilitet. Inte enbart för att de ska fungera som förebilder, utan för att de ska ha egna erfarenheter att falla tillbaka på vid diskussioner med studenterna och för att de ska få ett eget intresse för mobilitet och för internationella frågor. Vid sidan av interna eller externa nät är seminarier ett bra sätt att sprida information om erfarenheter och sådana hålls också enligt lärosätena. Växjö universitet berättar om ett årligt seminarium där återkoppling från undervisning i andra länder sker utifrån valda teman.

Att information om internationalisering lämnas via nätet beskrivs av några lärosäten. Växjö universitet presenterar t.ex. kontinuerligt information om vilka internationella lärare och andra gäster som besöker lärosätet och Högskolan i Halmstad har ett kalendarium för internationella händelser.

Informationen har en viktig roll när det gäller att få studenter att delta i utbyte. Flera lärosäten påpekar dock att det krävs personlig rådgivning, via direkta möten eller genom andra studenter, om sådan information ska få genomslag bland studenterna. Informationen kan t.ex. lämnas i form av ambassadörsverksamhet från studenter som redan är ute. De informerar andra. Mälardalens högskola har satsat på sådana studentinformatörer och Växjö universitet menar att muntlig information från lärare är nödvändig. Det räcker alltså inte med att det finns bra information på webben – det är det personliga mötet som är avgörande. Webben är enligt lärosätena nödvändig, men den fungerar främst som uppslagsbok. I sammanhanget kan noteras att Högskolan i Skövde säger sig ha blivit försiktigare i sin marknadsföring av utbyte. Orsaken är att man inte vill skapa orealistiska förväntningar eftersom befintliga avtal erbjuder ett begränsat antal platser inom vissa ämnesområden.

Allt fler insatser sker på fakultetsnivå

Vid sidan av satsningen på personliga möten finns få andra tydliga trender när det gäller information till svenska studenter. En sådan är dock att olika insatser som gjorts har skett på fakultets- eller institutionsnivå snarare än på lärosätetsnivå. Flera rapporter talar t.ex. om att återkommande informationsmöten anordnas av fakulteter och institutioner. Ett exempel är Förvaltningshögskolan vid Göteborgs universitet som har infört terminsvisa informationsmöten om utbytesstudier och Kungl. Musikhögskolan som håller systematiska institutionsmöten för ändamålet. Andra lärosäten såsom Stockholms universitet rapporterar att institutionernas internationella koordinatörer svarar för en stor del av informationen till de egna studenterna.

Till floran av insatser på andra lärosäten hör att Linköpings universitet har lagt upp en särskild utresewebb där många frågor tas upp, bland annat hur man anpassar sig till främmande kulturer. Högskolan i Kalmar anger att

man använder inresande studenter från andra länder i sin marknadsföring av utbytesvistelser. Luleå tekniska universitet gör detsamma och anger dessutom att studenterna arvoderas för sina insatser. Såväl SLU som Örebro universitet rapporterar att man använder massutskick av e-post riktad till studenterna för att marknadsföra utbyte. Blekinge tekniska högskola beskriver att en liknande insats med utskick till studenternas hemadresser prövats, men inte gett något märkbart resultat. Malmö högskola skriver att man vid lärarutbildningen har utvecklat information om vad som kan läsas på olika utländska lärosäten, vilka terminer det är lämpligt att läsa olika ämnen och vilka destinationer som lämpar sig för olika grupper av studerande.

Diskussion och slutsatser

Högskoleverket och Svenska institutet har tillsammans låtit göra en undersökning bland utländska studenter på engelskspråkiga masterprogram i Sverige³³. Svaren visar bland annat att den viktigaste informationskanalen – oavsett var i världen studenten hör hemma – är www.studyinsweden.se. Utöver den originalinformation som finns där är denna kanal beroende av den information som nås via länkar till lärosätena. Därmed är kvaliteten i lärosätenas information mycket viktig. Undersökningen pekar också på hur central en webbportal om Sverige som land är. De utländska studenterna behöver information om geografi, kultur, livsstil m.m.

Internationella studenter behöver utbildas till ambassadörer för Sverige

Utöver webben som kanal pekar den nämnda undersökningen också på betydelsen av den information som lämnas från mun-till-mun, särskilt för studenter i Asien och Afrika. Betydelsen av dessa världsdelars som områden för rekrytering av nya studenter ökar nu. Därför är ambassadörsprogram och goda erfarenheter bland tidigare studenter något som de lärosäten som vill rekrytera studenter från dessa världsdelar bör lägga stor vikt vid. Ett relativt litet land som Sverige, som har begränsade resurser att avsätta för aktiv rekrytering på plats i andra länder, måste enligt bedömarens mening ha bra information på främmande språk. Men det krävs också att studenter som återvänder hem eller fortsätter sina studier i ett annat land är nöjda med sin tid här i landet. Likaså är det viktigt att de som stannar i Sverige och kommunicerar med vänner och familj i hemlandet är nöjda. Därför är kvalitet i både information och internationalisering på hemmaplan centrala element i lärosätenas arbete. Bedömarens mening är att betydligt mer kan göras på detta område, bland annat bör mer systematisk utbildning i svenska ges och området bör av reger-

33. Free Movers i Sverige 2007 (rapport för Högskoleverket och Svenska institutet, se www.hsv.se/download/18.6df71dcd1157e4305158000550/Rapport_Svenska_Institutet_20070822.pdf)

ingen pekas ut som angeläget att utveckla. Det är mycket positivt att Högskoleverket nu har framfört detta till regeringen³⁴.

Webben behöver breddas som informationskanal

Som nämnts tidigare rapporterar de flesta lärosäten om stora insatser för att utveckla sin information på webben. Samtidigt fortsätter man på många håll att utveckla sitt tryckta informationsmaterial. Mycket talar för att detta kommer att utvecklas till att i huvudsak fungera som marknadsföring av det som presenteras i elektronisk form. Samtidigt påpekar man från flera håll att det tryckta materialet kan ge en bättre överblick än vad man kan få på datorskärmen. Det talar också för att det tryckta materialet inte kommer att försvinna i första taget. Bedömargruppen menar att en genomtänkt strategi för information om internationalisering är viktig så att de olika informationsformerna stöder varandra.

Även om undervisningen ges på engelska behövs bred information på hemsidorna om såväl utbildningen i sig som aktiviteter av olika slag såsom kultur, sport, föreningar etc. Detta tema tog dåvarande bedömargrupp upp 2005. Vissa lärosäten har tagit tag i denna fråga och lagt ned mycket arbete på att via sitt intranät informera de utländska studenterna. Ett exempel är Blekinge tekniska högskola som nu har intern information på både engelska och svenska. Bedömargruppen anser att ett flertal andra lärosäten behöver göra detsamma.

Den centrala roll som webben spelar för information om internationalisering är tydlig i lärosätenas svar. Ett område där den kan utvecklas ytterligare är för kontakter med partner i andra länder. Bedömargruppen menar att webben kan utgöra ett bra redskap för att underhålla de avtal som lärosätet har.

Också för spridning av lärares erfarenheter är nätet en bra kanal – oavsett om det gäller interna eller externa nät. Att lärosätenas rapporter innehåller så få exempel på sådan användning är bekymmersamt med tanke på vikten av att lärare deltar i mobilitet. Det behövs stimulans för att öka deltagandet och kommer den från kollegor är den troligen extra värdefull. Lärarnas mobilitet spelar stor roll, inte enbart för att de ska fungera som förebilder, men för att de ska ha egna erfarenheter att falla tillbaka på vid diskussioner med studenterna och för att de ska få ett eget intresse för internationella frågor.

Elektronisk ansökan bör användas som informationstillfälle

Information till presumtiva studenter i andra länder handlar naturligtvis inte bara om att presentera fakta för att attrahera studenterna. Det handlar också om att underlätta ansökningar. Detta har varit en av nycklarna till den framgång som lärosäten i Australien har haft i sin rekrytering. Visserligen har man haft god hjälp av agenter, men det faktum att det är enkelt för studenterna att göra sin ansökan på nätet har också spelat en viktig roll. Flera av de svenska

34. Se skrivelse 2008-04-04 till högskole- och forskningsministern: www.hsv.se/download/18.3c1b9686119162e52038000214/Uppvaktning_080404.pdf

lärosätena har kommit långt på detta område, men bedömagruppen menar att ännu fler måste ta sig an frågan. Detta måste för övrigt vara ett lämpligt område för samarbete mellan lärosätena.

Också information om lärosätets omgivning, hur det är att studera i Sverige, vilka sociala erbjudanden som finns etc. lämpar sig väl för webben. Denna typ av information – eller marknadsföring – behöver fortfarande utvecklas som en del i rekryteringsarbetet.

Spridningen av lärares erfarenheter till kollegorna verkar dessvärre inte ha utvecklats särskilt mycket sedan 2004. Visserligen redovisas t.ex. en del seminarier för detta ändamål, frågan är dock hur regelbundet de hålls. På vissa lärosäten är det sannolikt ett krav att man håller ett sådant seminarium, om man har fått medel att resa ut för. Bedömagruppen anser att med tanke på lärosätenas egen betoning på det direkta mötets betydelse borde arbetet med spridning lyftas fram. Ett sätt kan vara att nämna det, och därmed synliggöra det, i styrdokumentet.

Internationalisering för forskarstuderande

Sammanfattning av kapitlet

Lärosätenas rapporter visar att forskarutbildningen nu syns mer i de styrdokument som gäller internationalisering. Likaså finns det tecken på att forskarutbildningens internationalisering tydligare ingår i kvalitetsarbetet, åtminstone på vissa lärosäten. Internationaliseringen i sig verkar dock ha utvecklats i blygsam omfattning. Det gäller bland annat utlandsvistelser och internationaliseringen på hemmaplan.

Till bedömargruppens rekommendationer hör att lärosätena ska öka engagemanget kring forskarutbildningens internationalisering väsentligt.

Om internationalisering för forskarstuderande i granskningen 2004

I underlaget till granskningen 2004 redovisade lärosätena sitt arbete med internationalisering av forskarutbildningen mycket kortfattat. Till de vanligaste insatserna hörde att doktoranderna uppmuntrades att delta i och presentera egna arbeten vid internationella konferenser. När det gällde finansiering av utlandsvistelser fanns ett fåtal goda exempel med en fast summa pengar till varje individ för detta ändamål, liksom exempel där krav på utlandsvistelse skrevs in i den individuella planen för varje doktorand. Andra goda exempel var att doktoranderna under utlandsvistelser fick ledigt utan undervisnings-skyldighet, samt handledarutbildning liksom annat språkstöd på engelska.

I granskningen beskrevs bland annat de skilda förutsättningar som lärosätena har för internationalisering av forskarutbildning. Särskilt noterades den särställning som lärosäten utan examinationsrätt för forskarutbildning, liksom de konstnärliga högskolorna, har.

Bedömargruppens samlade rekommendation till lärosätena blev att bereda alla forskarstuderande möjlighet att genomföra del av studierna utomlands och att finansiering för detta ändamål tryggas.

Trender och tendenser i forskarutbildningens internationalisering 2007

Internationalisering av forskarutbildningen kan omfatta många olika komponenter. Till dessa hör att rekrytera utländska studenter, att doktoranderna deltar i internationella konferenser, att de genomför vissa delar av forskarutbildningen vid ett utländskt lärosäte, att de publicerar sina forskningsresultat i internationella tidskrifter, att avhandlingarna skrivs på engelska, att man anlitar utländska opponenter vid disputation och att man ger stöd till dok-

toranderna för att själva forma nätverk. Det är dock vid få lärosäten som allt detta genomförs. I detta kapitel redovisas framförallt svaren på den särskilda fråga om internationalisering av forskarutbildningen som bedömargruppen ställde.

Forskarutbildningen syns mer i styrdokument

Flera lärosäten behandlar forskarutbildningens internationalisering i sina styrdokument. Ett exempel är Växjö universitet som skriver att de, mot bakgrund av Bologna-processen, under år 2006 har genomfört en kartläggning av internationaliseringsperspektivet i forskarutbildningen. Resultatet har blivit ett antal rekommendationer för det fortsatta arbetet med att stärka och tydliggöra detta perspektiv. Man ska bland annat utveckla en handbok för doktoranders utlandsvistelse, ta fram tydliga mål för respektive ämne när det gäller doktoranders internationalisering, utveckla och tydliggöra möjligheterna till samarbete inom Norden, stärka rekryteringen av utländska doktorander samt utannonsera doktorandtjänster i internationella media. Kartläggningen pekar ut hinder för doktoranders möjlighet att delta i utbyten, men dessa är knappast unika för detta lärosäte.

Även KI nämner Bologna-processen och menar att man arbetar för fortsatt harmonisering av sin forskarutbildning i linje med den utveckling som nu kan skönjas i övriga Europa. Lärosätets styrelse för forskarutbildningen fastslår också i sin strategi att ”internationalisering av forskarutbildning bidrar till utbildningens kvalitet och ska prioriteras.”

Bland övriga lärosäten kan nämnas att Mälardalens högskola har antagit en handlingsplan för doktorander som behandlar utlandsvistelser, information m.m. och att Linköpings universitet under år 2006 påbörjade arbetet med en ny handlingsplan för forskarutbildningen. Den ska täcka den närmaste treårsperioden och syftar till att ytterligare förstärka utbildningens internationalisering. Också Malmö högskola beskriver arbete med att ta fram en ny policy för doktorandernas internationalisering.

Forskarutbildningens internationalisering inkluderas i kvalitetsarbetet

Arbetet med att internationalisera forskarutbildningen förefaller att i något högre grad än tidigare integreras i kvalitetsarbetet. Som en del i det reguljära kvalitetsarbetet har exempelvis Uppsala universitet genomfört en utvärdering av den forskarutbildning som bedrivits under åren 2002 och 2003. Av denna framgår att nästan två tredjedelar av doktoranderna ansåg att de hade uppmuntrats till att delta i någon/några internationella konferenser. Under åren 2005 och 2006 har en uppföljning av dem som disputerat gjorts vid samma universitet. Undersökningen visar att nära 60 procent är nöjda med den träning de fått i att delta i och göra presentationer på internationella konferenser.

KI har redan idag en stor internationell verksamhet och hög andel internationella forskarstuderande. Man menar därför att de mål som ställts upp syftar till att stärka kvaliteten snarare än kvantiteten. För att skapa goda förutsättningar för internationella samarbeten och uppföljning av dessa har bl.a. en heltidstjänst för övergripande internationaliseringsfrågor inrättats, liksom en ansvarig handläggare för "Visiting Researchers Service".

Lunds universitet understryker att internationaliseringsarbetet i forskarutbildningen syftar till att stärka kvaliteten i dess innehåll samt stärka doktorandernas individuella konkurrenskraft och anställningsbarhet såväl nationellt som internationellt. Detta rimmar bra med EU-kommissionens mål i the Green Paper on ERA³⁵.

IaH för doktorander nämns sällan

Få lärosäten tar upp IaH för doktorander. Några exempel finns dock. Högskolan Dalarna pekar t.ex. i sitt svar på att utvecklingen av Internet har gett nya möjligheter för doktoranderna. De kan nu följa doktorandkurser som ges på distans vid utländska lärosäten. Deltagandet i sådana kurser ökar, även om omfattningen ännu inte är så stor. Att utbudet av kurser ökat genom Internet har enligt lärosätet varit speciellt värdefullt inom lite smalare forskningsområden, där det kan vara svårt att hitta lämpliga kurser inom landet. Umeå universitet beskriver för sin del doktorandseminarier som anordnas i form av videokonferenser gemensamt med ett universitet i Kanada.

Linköpings universitet lyfter fram att deras tekniska högskola erbjuder en internationell miljö genom att en hög andel doktorander har utländsk bakgrund (ca 20 procent) och att detsamma gäller handledarna. En hög andel doktorander med utländsk bakgrund finns för övrigt vid många universitet och tekniska högskolor.

Utlandsvistelser uppmuntras enligt lärosätena

Några lärosäten tar upp utlandsvistelser för de forskarstuderande. Sådana uppmuntras enligt svaren på olika sätt. Det svarar bland andra Uppsala universitet som menar att deras doktorander har relativt goda möjligheter att förlägga studieperioder utomlands. Utlandsvistelser uppmuntras främst genom kontakter mellan forskare och forskargrupper i enskilda discipliner, men även genom att antalet platser för doktorander vid utbytesuniversitet har ökat. Detta sätt att ordna utlandsvistelser för doktorander gäller helt säkert för flera av de större lärosätena.

Vid Blekinge tekniska högskola uppmuntras forskarstuderande att fullgöra delar av sin undervisningsplikt utomlands. Bland annat har flera forskarstuderande undervisat vid National University of Rwanda på det magisterprogram som Blekinge tekniska högskola där har utvecklat med stöd av Sida.

35. Grönbok: Europeiska området för forskningsverksamhet: Nya utsikter, EU-kommissionen, Bryssel 2007 (http://ec.europa.eu/research/era/pdf/era_gp_final_sv.pdf)

Inom vissa discipliner kan forskarstuderande åka till stora internationella anläggningar för att utföra experiment. Det nämns bl.a. av Chalmers tekniska högskola.

Lunds universitet nämner att deltagandet i EU:s ramprogram skapar stora möjligheter för de forskarstuderande att delta i internationella forskningssamarbeten och Växjö universitet har utvecklat en handbok för svenska doktoranders utlandsvistelser.

Varierande internationalisering vid forskarskolorna

Inom en del av de många forskarskolor som nu är aktiva har man utvecklat aktiviteter för att stimulera det internationella utbytet. Detta gäller t.ex. vid nationella forskarskolan i pedagogiskt arbete vid Umeå universitet och den nya forskarskolan i utbildningsvetenskap vid Örebro universitet. Centrum för utbildningsvetenskap och lärarforskning (CUL) vid Göteborgs universitet har bl.a. särskilda medel avsatta för internationalisering. Från Linköpings universitet beskrivs internationaliseringen inom forskarskolan Språk och kultur i Europa. Den har delar av utbildningen förlagd till utländska lärosäten, doktoranderna deltar i nordiska sommarskolor och internationella forskarkurser samt inbjuds att föreläsa eller ge seminarier vid utländska lärosäten.

Anställning av utländska doktorander ställer nya krav

Några lärosäten tar särskilt upp frågan om rekrytering av doktorander från andra länder³⁶. Man framhåller bland annat att man utlyser sina doktorandtjänster internationellt. Det gäller t.ex. Chalmers tekniska högskola där alla lediga doktorandtjänster skall annonseras på nätet så att de blir tillgängliga för forskarstuderande från andra länder. Också vid Örebro universitet annonseras alla doktorandtjänster internationellt, liksom för övrigt alla lärartjänster.

Linköpings universitet tar upp en särskild aspekt på rekrytering av utländska doktorander. Det är behovet av utbildning i svenska också för sådana doktorander och forskare. Man startar därför kurser för dessa grupper, med syftet att de ska integreras bättre ”i miljön på institutionerna och i det svenska samhället”. Vidare behöver särskild service erbjudas utländska doktorander. Uppsala universitet har på sin webbplats information om forskarutbildningens regelverk. Blanketter m.m. har utarbetats på engelska.

Viss utbildning av doktorander sker på uppdrag av utvecklingsländer

Enligt svaret från Uppsala universitet finns det en ökande tendens att länder som saknar egen utbildningstradition, eller som vill öka kvaliteten på sin egen grund- eller forskarutbildning, ger stöd till studenter att genomgå forskarutbildning i Sverige. Stödet utgår i form av stipendier till studenternas uppe-

36. I Sverige fanns totalt närmare 3 500 utländska doktorander under 2006. Det är en mindre ökning sedan 2004 (ca 3 400). Inget lärosäte har ökat antalet utländska doktorander markant.

hülle. I vissa fall ges också ett ekonomiskt stöd från dessa länders regeringar till handledarens institution. I uppdraget kan då ingå, förutom forskarutbildning av en viss person, att handledaren blir engagerad i att bygga upp en forskningsverksamhet (exempelvis ett laboratorium) i doktorandens hemland.

Ett exempel på satsningar från andra länder är det program som Pakistan driver genom ett avtal med Svenska institutet. Det avser att ge en hel forskarutbildning för studenter inom särskilt teknik. Programmet omfattar efter två år ca 100 doktorander vid svenska lärosäten.

Internationalisering av forskarutbildning på olika ekonomiska villkor

Sättet att stimulera internationalisering av forskarutbildningen varierar mellan lärosätena. SLU utlyser sedan år 2005 två gånger per år medel för detta ändamål. Medlen kan beviljas till doktorander för att de ska kunna utföra delar av sin forskarutbildning vid ett utländskt lärosäte eller institut, respektive för att göra studiebesök eller delta i konferenser eller forskarutbildningskurser utomlands. Under 2006 delades totalt ca 800 000 kronor ut till 56 doktorander. Också Umeå universitet har under år 2006 beslutat att avsätta medel på central nivå för att stimulera utlandsvistelser för forskarstuderande. Det har skett inom ramen för ett särskilt projekt med syfte att främja internationalisering. Handelshögskolan i Stockholm har för sin del sedan 2004 ökat anslagen för finansiering av utlandsvistelser för doktorander vilket har lett till att fler doktorander studerar utomlands.

Eftersom ansvaret för forskarutbildningens internationalisering i hög grad är ett ansvar för respektive institution eller forskargrupp skiljer sig åtgärderna åt mellan olika områden. Sålunda uppger Lunds universitet att vissa områden årligen utlyser speciella resestipendier för sina forskarstuderande och Högskolan i Borås redovisar att textilhögskolan avsätter särskilda medel för att doktoranderna ska kunna delta i internationella konferenser, workshoppar, utställningar och studieresor till andra lärosäten.

Diskussion och slutsatser

Såväl nationellt som internationellt uppmärksammas behovet och värdet av internationalisering, också för forskarutbildningen. Ett exempel är följande citat från analysorganisationen SISTER³⁷.

Den internationella prestige är viktig för universiteten och har det senaste åren fått en starkt ökad betydelse. Hur ett universitet placerar sig internationellt påverkar hur duktiga studenter det kan attrahera och vilka lärare det kan rekrytera. Ett universitet som har gott rykte, som har duktiga och namnkunniga forskare eller som på andra sätt möter omgivningens förväntningar kan

37. Underlag till seminarium om "Universitet utan gränser" (SISTER, mars 2008)

dra till sig bättre studenter och lärare ... det gäller att synas i de rätta kretsarna.

Ett annat exempel kan hämtas från Stiftelsen för internationalisering av högre utbildning och forskning (STINT). Där lät man under 2006 utvärdera sitt program "Doktoranders utlandsvistelser inom kulturvetenskaperna". I studien pekar utredarna³⁸ på en rad tänkvärda resultat, bland annat ifråga om hur handledarna ser på internationaliseringen:

De anser att de internationella erfarenheterna har gett doktorander förmåga att röra sig i nya akademiska miljöer och gett dem vidgade vyer ...

... Handledare angav ofta att "utlandsvistelsen påverkade doktorandens forskning positivt – att det skedde ett lyft eller en avgörande 'push' framåt."

... ett lyft för doktorandens forskning och positiva effekter på avhandlingen."...

... Nya kontakter har också kunnat ersätta äldre när institutionernas tidigare kontakter t.ex. gått i pension, och därmed bidragit till kontinuitet i relationerna mellan olika institutioner ...

... För 55 procent av doktoranderna anser handledarna att stipendiet bidrog till att utveckla nya internationella kontakter för institutionen.

EU-kommissionen publicerade i början av 2007 en s.k. grönbok om planeringen för att åstadkomma The European Research Area (ERA)³⁹. Där tar man bland annat upp att Europa behöver fler unga forskare och att det behövs en strategi för att attrahera nya forskarstuderande. Ett avsnitt handlar också om att förbättra forskarutbildningen. Här skriver man bland annat om forskarutbildningens innehåll och om behovet av tydlig kvalitetsstandard. Att utbildningen måste omfatta internationella kontakter är nog tämligen självklart.

Under 2005 presenterade kommissionen en rekommendation om hur rekrytering av forskare ska gå till⁴⁰. Här pekar man bland annat på vikten av mobilitet bland unga forskare för att EU:s innovationsförmåga ska kunna vidmakthållas. Detta gäller också forskarstuderande, eftersom det är där man lägger grunden till kontakter och egna nätverk. Ett EU-projekt inom området är ERA-MORE⁴¹ som startades år 2004 som ett nätverk av mobilitetscentrum för forskare i Europa.

38. Karsten Lundequist och Berit Bengtsson, Uppsala universitet.

39. Grönbok: Europeiska området för forskningsverksamhet: Nya utsikter, EU-kommissionen, Bryssel 2007 (http://ec.europa.eu/research/era/pdf/era_gp_final_sv.pdf)

40. Commission Recommendation on the European Charter for Researchers and on a Code of Conduct for the Recruitment of Researchers, Europeiska kommissionen, 2005.

41. Se webb-plats: http://ec.europa.eu/eracareers/index_en.cfm

Oroväckande att forskarutbildningens internationalisering släpar efter

Mot den bakgrund som tecknats ovan menar bedömargruppen att det är förvånande att utvecklingen gått så långsamt när det gäller internationalisering av forskarutbildningen. Internationaliseringen är en viktig del i byggandet av nätverk mellan individer och grupper. Det ger kontakter samt bygger och underlättar bra relationer med attraktiva forskningsmiljöer. Ett större och tydligare stöd och engagemang för detta krävs från lärosätena.

Ett utmärkt exempel på hur man kan arbeta med stöd till forskarstuderande och unga forskare finns vid ETH – den tekniska högskolan i Zürich. För att kunna rekrytera de allra bästa unga forskarna erbjuder universitetet en omfattande service, allt ifrån bostad och daghem för medföljande barn till försäkringar och språkkurser. Detta är nödvändigt, menar man, för att locka till sig de bästa unga forskarna. ETH:s modell borde kunna tjäna som ett bra exempel och inspiration för svenska lärosäten.

Bedömargruppen saknar åtgärder för nyanlända utländska doktorander vid svenska lärosäten. Åtminstone har inga sådana exempel lyfts fram i lärosätenas svar.

Bedömargruppen saknar också ett brett engagemang kring forskarutbildningens internationalisering och anser att de nuvarande insatserna är långt ifrån tillräckliga. Betydligt större grepp krävs. Bedömargruppen rekommenderar att lärosätena tydligare markerar vikten av forskarutbildningens internationalisering.

Jämställdhet, mångfald och studentinflytande

Sammanfattning av kapitlet

Såväl arbetet med jämställdhet och mångfald som med studentinflytande är i stort sett oförändrat sedan granskningen 2004. De flesta lärosäten hänvisar till sitt generella arbete. Det är enligt bedömargruppen inte tillräckligt eftersom internationaliseringen ställer sina egna, speciella, krav. Exempel på det som behöver förbättras är informationen till internationella studenter om likabehandling och studentinflytande.

Till bedömargruppens rekommendationer hör att både jämställdhet och mångfald ska uppmärksammas bättre i lärosätenas styrdokument för internationalisering, gärna med kvantitativa mål så att kvalitetsarbetet kan göras mer konkret samt att lärosätena ska utveckla sitt arbete med information på engelska om studenter inflytande och andra rättigheter, om hantering av diskriminering m.m.

Om jämställdhet, mångfald och studentinflytande i granskningen 2004

Lärosätenas svar var mycket knapphändiga ifråga om jämställdhets- och mångfaldsperspektiv. Bedömargruppen drog därför slutsatsen att dessa perspektiv ännu inte var integrerade i arbetet med internationalisering. Gruppen saknade analyser av vad perspektiven kan innebära för det konkreta arbetet, liksom handlingsplaner inom området, planer för systematisk kompetensutveckling och uppföljningsbara mål med koppling till internationalisering.

Trender och tendenser i jämställdhet, mångfald och studentinflytande 2007

Arbetet med jämställdhets- och mångfaldsfrågor inom internationalisering ska omfatta både svenska och internationella studenter och det ska innehålla en rad aspekter. Några exempel är att såväl jämställdhet som mångfald ska prägla åtgärder för att få egna studenter att delta i utbyte, att de internationella studenterna ska vara medvetna om de rättigheter och skyldigheter som finns på lärosätet, att individuella rättigheter inte kränks i möten mellan kulturer och att det finns en könsjämn balans i de organ vid lärosätet som fattar beslut som avser internationalisering. Här behandlas först jämställdhet och mångfald, därefter studentinflytande. Det senare har delats upp i formellt och informellt inflytande.

Arbetet med jämställdhet och mångfald är i stort sett oförändrat

Arbetet med jämställdhet och mångfald inom internationalisering har generellt sett inte förändrats sedan 2004. Lärosätena hänvisar – liksom 2004 – i enkätsvaren ofta till sitt övergripande arbete inom dessa områden och menar att internationaliseringen omfattas av detta. Några steg har dock tagits i rätt riktning och medvetenheten om jämställdhets- och mångfaldsperspektiven verkar öka. Av svaren till bedömargruppen framgår sålunda att en stor andel av lärosätena har gjort någon typ av insats, t.ex. arbete med teman som tar upp jämställdhets- och mångfaldsfrågor i undervisningen eller särskilda projekt och seminarier som belyser dessa frågor i Sverige och världen. Ett exempel är Chalmers tekniska högskola som har startat projektet ”Mat & religion” om olika religioners högtider. Man framhåller det som ett sätt att synliggöra den mångfald av religioner som finns bland såväl svenska som internationella studenter.

Några lärosäten beskriver att medvetenheten om vikten av jämställdhets- och mångfaldsperspektiven inom internationaliseringen har ökat. Det gör t.ex. Högskolan i Halmstad.

Fördelning av stipendium kan ses som en könsaspekt

När det gäller att hävda de två perspektiven för egna studenter och lärare vidtas åtgärder på flera lärosäten. Högskolan Väst rapporterar t.ex. att man numera nominerar kandidater till STINT-stipendier för lärare på ett mer medvetet sätt. Varannan kandidat ska vara kvinna och varannan man. Generellt sett är annars andelen män bland de utresande lärarna klart högre än andelen kvinnor. Männen är också överrepresenterade bland de inresande studenterna. Det kan hänga ihop med hur utbudet av kurser på engelska ser ut, eftersom det har en tydlig tyngdpunkt i teknikområdet. Å andra sidan kan utbudet vara en avspeglning av den efterfrågan som finns och som i så fall är betydligt större från männens sida.

Jämställdhets- och mångfaldsperspektiven måste tillämpas också ifråga om de inresande studenterna. Grunden för detta kan med fördel läggas redan när avtal om utbyte sluts. Vissa lärosäten rapporterar att man tar sådana hänsyn vid samarbete med lärosäten i andra delar av världen. Ett exempel är Linköpings universitet som anger att man har antagit en ny mall för internationella avtal. Denna innehåller klausuler om jämställdhet mellan könen och om mänskliga rättigheter. Det finns också exempel på lärosäten som ställer krav på ett jämställdhetsperspektiv vid uttagning av studenter för utbyten.

Information om likabehandling behövs för utländska studenter

Även i det praktiska arbetet görs insatser riktade till de inresande studenterna. Högskolan i Halmstad beskriver att dessa numera deltar i större utsträckning än tidigare i undervisning där frågor som demokrati, jämställdhet och mångfald diskuteras. För att nå de inresande har andra lärosäten översatt sina likabehandlingsplaner till engelska. Det har t.ex. Chalmers tekniska högskola

och Göteborgs universitet gjort. Chalmers tekniska högskola har på sin hemsida också information på engelska om hur ärenden om trakasserier hantearas. Stockholms universitet anordnar seminarier om jämställdhetsfrågor för internationella studenter och genomför jämställdhetsenkäter på engelska. Det innebär att internationella studenter får större kunskap om jämställdhetsfrågor samtidigt som de kan dela med sig av egna synpunkter och erfarenheter.

Malmö högskola lyfter fram att dess samordnare för studenter med funktionshinder är involverad i mottagandet av utbytesstudenter. Detta görs för att man ska kunna informera om och erbjuda stöd till studenter med särskilda behov även bland de inresande.

När fler utbildningar och kurser ges på engelska krävs en ökad medvetenhet hos lärosäten om betydelsen av stöd till de svenska studenter som har begränsade kunskaper i svenska. Det gäller ibland för studerande med utländsk bakgrund, särskilt kanske för dem som inte är födda eller har vuxit upp i Sverige. Även dessa grupper ska kunna ta del av internationaliseringen. Vid Göteborgs universitet uppmärksammas detta i den nya språkpolitiken, alltså att internationaliseringen av högre utbildning inte får hämma en breddad rekrytering.

Formellt studentinflytande även inom internationalisering

Förutsättningarna för studenterna att utöva det inflytande på internationalisering som lag och förordning anger har enligt lärosätenas rapporter inte förändrats sedan 2004. Den generella rätten för studenter att vara representerade i samtliga beredande och beslutande organ tillämpas också enligt lärosätena, även i de fora som behandlar frågor om internationalisering. Hur studentinflytandet fungerar i praktiken varierar dock mellan lärosätena. En generell ståndpunkt är att ju tydligare ansvarsfördelningen är, desto större är möjligheterna till ett fungerande studentinflytande. Exempel på detta finns vid Högskolan i Kalmar som anger att det formella studentinflytandet har ökat. Orsaken är enligt lärosätet att beslut som rör internationalisering har knutits närmare rektors beslutsmöten, och där är studentkåren representerad. Linköpings universitet skriver i sitt svar att inrättandet av internationaliseringsnämnder vid fakulteterna har bidragit till att studentrepresentationen blivit starkare, eftersom arbetet med internationalisering har blivit mer fokuserat och tydligare. På Umeå universitet ingår studenter i lärosätets internationaliseringskommitté som utgör styrgrupp för ett stort nystartat projekt som gäller internationalisering.

Få utländska studenter delaktiga i det formella inflytandet

I lärosätenas svar nämns ingenting om huruvida inresande utbytesstudenter och freemovers är representerade i lärosätenas beredande och beslutande organ. Det kan tolkas som att dessa studentgrupper sällan eller aldrig är representerade i beredande eller beslutande organ. I detta sammanhang kan nämnas att till skillnad från studenter i grundutbildning förefaller forskarstuderande nu

oftare ingå i lärosätens internationella råd eller motsvarande organ. Exempel på detta finns vid Uppsala universitet och Södertörns högskola.

En anledning till att representationen av utländska studenter i beredande och beslutande organ är låg är att studenterna endast vistas på lärosätet en kort tid. Det gör det dels svårt att hinna snabbt sätta sig in i det regelverk som gäller, dels försvåras möjligheten att bli vald till studentrepresentant. Ett annat hinder är språket. Lärosätens möten hålls till största del på svenska, vilket gör det problematiskt för en icke svensktalande person att delta. Det är för övrigt inte ovanligt att utländska studenter har bristande kunskaper också i engelska, vilket ytterligare försvårar deras möjligheter att utöva det inflytande de har rätt till.

Informella vägar prövas för att få utländska studenter delaktiga

Vid sidan av det formella inflytandet i form av studentrepresentanter finns också ett informellt sådant. Det används framför allt som ett verktyg för att nå de internationella studenterna, som sällan är representerade i lärosätets beredande och/eller beslutande organ. Inom detta område verkar dock en del ha förändrats sedan 2004. Flera lärosäten rapporterar om informella möten mellan exempelvis lärare, internationella koordinators och internationella studenter. Ett exempel är Högskolan i Borås där den internationella koordinators har startat en arbetsgrupp med representanter för utbytesstudenter och freemovers. Dessa studentrepresentanter deltar också i högskolans möten med vissa externa parter, bland annat kommunens bostadsbolag. Många lärosäten skriver också i sina svar att de internationella studenterna är representerade genom studentkårernas ordinarie arbete. Om detta innebär att deras intressen, erfarenheter och kunskaper tas till vara är dock svårt att avgöra.

Studentönskemål samlas in via enkäter

Ett sätt att ta vara på studenternas åsikter är via enkäter. Ett antal sådana har också genomförts, riktade till både utländska och svenska studenter. Ett exempel på detta är Lärarhögskolan i Stockholm. Syftet med den enkätundersökning som gjordes där var att kartlägga vilka preferenser studenterna har vid val av studieland. Lärarhögskolan i Stockholm har också kartlagt vilka anledningar är till att studenterna inte deltar i utbyte och vilka synpunkter studenterna har på IaH.

Ett sätt att ge studenter större möjlighet till påverkan på internationaliseringen av utbildningen är att låta dem medverka vid internationella möten och konferenser. KI skriver i sitt svar att studenter på universitetets arbetsterapeut- och sjuksköterskeprogram årligen deltar i COHERE, en konferens med studenter från hela Europa. Ett annat sätt är att låta studenternas önskemål styra valet av länder och lärosäten för utbyte. På Högskolan i Gävle resulterade studenters aktiva val av nya internationella samarbetspartner i att två nya avtal upprättades. Liknande aktiviteter har genomförts på flera andra lärosäten.

Kursutvärderingar i samband med att en kurs avslutas är av stor vikt, inte minst för att få de inresandes synpunkter på utbildningen i Sverige. Högskolan på Gotland är ett av flera lärosäten som rapporterar om att man infört verktyg för kursutvärdering på engelska. Syftet är att underlätta för internationella studenter att delta i kursutvärderingarna.

Slutligen kan nämnas att studentkåren vid vissa fakulteter vid Malmö högskola har valt att använda engelska som arbetspråk för att de internationella studenterna ska kunna delta i demokratiarbetet.

Diskussion och slutsatser

Enkätsvaren innehåller få åtgärder som tyder på direkt intresse för att utveckla jämställdhets- och mångfaldsarbetet inom internationaliseringen av utbildningen. Bedömargruppen tolkar detta som att arbetet inom dessa områden inte har förändrats på något avgörande sätt sedan 2004. Inget lärosäte redovisar t.ex. en genomtänkt strategi för hur internationalisering av utbildningen ska kunna kombineras med lärosätets arbete med att öka jämställdheten och mångfalden. Det finns också specifika frågor som kräver en fördjupad analys. En sådan gäller vad en allt mer internationaliserad utbildning kan komma att innebära för den breddade rekryteringen. Exempelvis behöver effekterna av det större utbudet av kurser på engelska problematiseras. Som tidigare nämnts har det framförts farhågor för att ökad användning av engelska begränsar möjligheten för studenter som har svenska som sitt andra språk att ta del av den internationella verksamheten.

Betydligt större uppmärksamhet behövs för likabehandling

Bedömargruppen anser att både jämställdhet och mångfald behöver uppmärksammas i lärosätens styrdokument för internationalisering så att dessa aspekter kan integreras i internationaliseringsarbetet. Det är inte tillräckligt att jämställdhets- och mångfaldsfrågor behandlas på ett övergripande plan. De specifika krav och förutsättningar som gäller internationalisering måste få genomslag. Också handlingsplaner för internationalisering bör innehålla tydliga mål om jämställdhet mellan könen, gärna i kvantitativa termer. Det gäller främst studenters, doktoranders och lärares mobilitet. Målen bör följas upp i samband med att de generella målen följs upp.

Likabehandling viktigt att ta upp i avtal

Några lärosäten nämner att särskilda jämställdhetskriterier tillämpas när avtal med lärosäten i andra länder ska slutas. Kriterierna gäller andelen män respektive kvinnor vid utbyte. Detta ställer höga krav på det egna lärosätet och visar på en medvetenhet gentemot samarbetspartnern utomlands. Bedömargruppen ser denna form av kvalitetssäkring av samarbetsavtalen som en del av lärosätens jämställdhetsarbete och en av de åtgärder som kan vidtas för att främja likabehandling. Sådana kriterier bör därför utvecklas på fler lärosäten.

Olika former av internationalisering passar olika studentgrupper. Det gäller inte minst vistelser utomlands. Variationen av former bör bli större. Exempelvis bör möjligheterna till korta vistelser bli fler, så att möjligheten till utlandsstudier för exempelvis studenter med barn ökar.

Kårerna behöver stöd för översättning av sin information

Att utländska studenter – såväl utbytesstudenter som freemovers – engageras som representanter i olika sammanhang är angeläget. Det kräver dock att de kan få information om vilka regler som gäller. För att de ska garanteras rättssäkerhet och möjlighet till inflytande måste de få tillgång till samma information som de svenska studenterna. I lärosätessvaren framkommer det att några lärosäten har översatt information om studenters rättigheter och att vissa studentkårer har ambitioner på detta område. Kårerna menar dock att de själva saknar resurser för att översätta sitt informationsmaterial till engelska. Ett sätt att komma till rätta med denna problematik är att lärosätena anvisar de medel som behövs för översättning, tryckning och spridning av material till utländska studenter. Bedömargruppen anser att det är angeläget att information finns lätt tillgänglig på engelska om studenters inflytande och andra rättigheter, om hantering av diskriminering m.m. På detta område bör lärosätena intensifiera sitt arbete.

Studentinflytandet behöver förbättras för utländska studenter

Att utländska studenter inte deltar i den formella delen av studentinflytandet är allvarligt. Det betyder bland annat att kompetens i allmänhet, liksom erfarenhet av andra utbildnings- och administrationssystem, inte tas tillvara och därmed inte kan bidra till utveckling av internationaliseringen. De utländska studenternas synpunkter på utbildningen, mottagandet och de praktiska arrangemangen i samband med deras vistelse i Sverige är också av stor vikt i det fortsatta arbetet med internationalisering. Sådana synpunkter kan visserligen tas tillvara via informella vägar, men det ökar risken för att inflytandet bli mer personberoende. Bedömargruppens generella ståndpunkt är att ju tydligare ansvarsfördelningen är, desto större är möjligheterna till ett fungerande studentinflytande.

Resultat av lärosätenas arbete 2004–2007

Sammanfattning av kapitlet

Ökad studentmobilitet är enligt många lärosäten det viktigaste resultatet av arbetet med internationalisering. Till andra resultat som många framhåller hör förbättrad styrning samt förändringar i attityderna till internationalisering bland personalen. Också deltagande i program som drivs nationellt och av EU syns i resultaten.

Det bedömagruppen frågade om

Som nämndes inledningsvis var en inriktning på resultat annonserad för denna uppföljning. Lärosätenas reaktion på detta var ett tydligt önskemål om att valet av resultat som skulle redovisas och sättet att redovisa dem skulle vara helt fritt. Eftersom resultaten av arbetet med internationalisering behandlades mycket kortfattat i granskningen 2004 var det trots detta angeläget att ge en bild av resultaten. Högscoleverket begärde därför inte in några enhetliga svar, t.ex. av kvantitativ natur eller inom något särskilt område. Det har medfört att variationen i svaren är stor. I det frågeunderlag som skickades ut ombads lärosätena att redovisa vilka resultat ifråga om internationalisering som man ansåg vara de mest relevanta för det egna lärosätet. Varje lärosäte fick möjlighet att peka ut fem resultat och de flesta gjorde detta.

Kategorisering av redovisade resultat

Den stora variationen i lärosätenas redovisning av sina resultat är rimlig med tanke på de skilda förutsättningar som de har för sitt arbete. Därmed blir emellertid alla försök till kategorisering mer eller mindre godtyckliga. Ett exempel är att flera av lärosätenas resultat avser mobilitet men skulle också kunna redovisas som effekter av styrning eller av samarbete med lärosäten i andra länder. Den indelning som gjorts kan alltså inte göra anspråk på att vara den enda rätta, utan ska ses som ett försök att skapa överblick.

Sammanlagt har 177 resultat redovisats. För att underlätta analysen har de klassificerats under följande rubriker (antal svar och deras andel av det totala antalet anges inom parantes):

Mobilitet bland studenter och lärare	(34 st, 19 %)
Styrning	(24 st, 14 %)
Samarbete med utländska lärosäten	(24 st, 14 %)
Internationaliseringens roll	(22 st, 12 %)
Deltagande i program och projekt	(19 st, 11 %)

Utveckling av kurser och program	(18 st, 10 %)
Kvalitetsarbete	(15 st, 9 %)
Organisation	(11 st, 6 %)
Information	(10 st, 6 %)

Redovisning av lärosätenas svar om resultaten

Resultat som gäller mobilitet är de viktigaste

De viktigaste resultaten som uppnåtts sedan 2004 är enligt lärosätena de som gäller mobilitet, åtminstone om man utgår från hur många sådana resultat som lyfts fram.

Vi har valt att föra samman resultat som gäller såväl studenters som lärares mobilitet. Intressant är dock att lärosätena redovisar dessa resultat var för sig, medan man när det gäller åtgärder för de närmaste åren ofta nämner studenter och lärare samtidigt. Om kategorin delas upp på delgrupper kan man konstatera att resultat som avser studenters mobilitet dominerar med 22 resultat. Resultat som gäller lärares mobilitet tas upp i 12 fall.

Till det lärosätena har lyft fram hör ökad mobilitet och ökat antal som ansöker om att få delta i utbyte bland studenter, förbättrad balans mellan antal in- och utresande studenter, ökat antal inresande på doktorandnivå och ökning av lärares mobilitet. Några lärosäten tar upp lärares mobilitet utifrån särskilda satsningar, bland andra Högskolan i Skövde som ställt ökade krav på aktivitet för att avtal ska behållas och Mälardalens högskola som har satsat på kortare utlandsvistelser.

Både ekonomisk och organisatorisk styrning lyfts fram

Under rubriken styrning finns resultat med koppling till sådant arbete som på en övergripande nivå påverkar internationaliseringen. Två möjliga undergrupper kan identifieras, varav den ena avser vad som skulle kunna kallas ekonomisk styrning och den andra avser strategisk och organisatorisk styrning. Flera av resultaten är dock av mer blandad karaktär.

Bland resultat av ekonomisk styrning redovisar KI att deras särskilda medel för internationalisering har haft stor effekt. Andra typer av insatser gäller inrättande av fler stipendier för studenter.

Resultat som gäller strategisk och organisatorisk styrning är till skillnad från den förra gruppen relativt enhetliga. De handlar om utveckling av nya strategier eller andra måldokument för internationalisering. Till övriga resultat hör olika utredningar, t.ex. Högskolan Kristianstad som har identifierat strategiska områden för internationella satsningar och SLU som har utrett frågan om framtida betygssystem.

Göteborgs universitet och Chalmers tekniska högskola tar båda upp resultat med anknytning till främmande språk. Det förstnämnda lärosätet har översatt sina styrdokument till engelska medan det sistnämnda bl.a. har utlyst lärartjänster på engelska.

Samarbete i nätverk blir allt vanligare

Olika former av samarbete med lärosäten i andra länder utgör en stor grupp resultat. Två relativt väl avgränsade delgrupper kan identifieras. Den ena innehåller resultat som avser uppbyggnad av strategiska samarbeten och den andra arbete i nätverk. De övriga är mer blandade, men innehåller huvudsakligen resultat med viss koppling till geografiska områden.

Flera lärosäten inom det konstnärliga området har redovisat resultat omkring arbete i nätverk. Det gäller Operahögskolan som har förbättrat och utökat sitt internationella kontaktnät, Kungl. Musikhögskolan som har utökat sitt samarbete inom nätverket Polifonia. Dessutom har såväl Kungl. Konsthögskolan som Konstfack inom sitt nordiska nätverk deltagit i vidareutveckling av särskilda kursformer som passar för utbyten. Bland övriga resultat finns flera som har en geografisk inriktning.

Förändrade attityder tillhör resultaten

Ett flertal lärosäten har bland sina viktigare resultat tagit upp förändringar när det gäller vad som kan kallas internationaliseringens roll. Två delgrupper kan urskiljas. Därutöver finns en rad andra, mer blandade, resultat som kan föras in under denna rubrik.

I den första delgruppen – ändrade attityder till arbete med internationalisering eller medvetenhet om vikten av detta – kopplar några lärosäten ökad medvetenhet till satsningen på Bolognaprocessen medan Teaterhögskolan lyfter fram att man har skapat ökat intresse bland personalen för internationalisering genom att utnyttja besökande gästlärare bättre.

Några resultat har en koppling till IaH. Ett exempel är Högskolan i Halmstad som pekar på Bolognaprocessen som har gett IaH en ökad betydelse. Två lärosäten tar upp samarbete med närsamhället som ett viktigt resultat. Högskolan på Gotland har utvecklat sitt samarbete med andra utbildningsanordnare och Högskolan i Gävle pekar på ett ökat samarbete med kommunen i internationella frågor som ett viktigt resultat.

Många deltar i EU-program och internationella projekt

Deltagande i olika slag av program och projekt med internationell anknytning är ett resultat som många lärosäten redovisar. Inom denna grupp kan tre delar urskiljas. Till den första kan föras resultat med koppling till internationella uppdrag, till den andra resultat med koppling till nationella program och till den tredje resultat med koppling till EU-program.

I den andra delgruppen finns kopplingar till nationella program för internationalisering, främst Linnaeus-Palme, Minor Field Studies och STINT:s program inriktade på Liberal Arts Education. Flera lärosäten redovisar ökat intresse för och/eller deltagande i dessa program.

I den tredje delgruppen finns resultat som hänger samman med olika program eller projekt som drivs av Europeiska kommissionen, främst Erasmus Mundus och Leonardo da Vinci. Ett av dessa lärosäten är KTH.

Snabb utveckling av kurser och program på engelska

Arbetet med utveckling av nya kurser och program pågår ständigt. Några lärosäten har tagit upp denna typ av arbete bland sina resultat. Bland dessa märks den snabba ökningen av antalet kurser och program som ges på engelska. Sammanlagt åtta lärosäten lyfter som ett viktigt resultat fram att man under perioden har utvecklat fler kurser och program på engelska. Till dessa hör Göteborgs universitet som påpekar att kurser på engelska nu utgör mer än tio procent av alla kurser vid lärosätet. Tre mindre och specialiserade lärosäten ser som ett viktigt resultat att de antingen har beslutat om sin första kursplan på engelska (Gymnastik- och idrottshögskolan), planerat för program på engelska (Konstfack) eller diskuterar att införa undervisning helt på engelska (Kungl. Musikhögskolan).

Några lärosäten framhåller att de har utvecklat nya program med internationell inriktning, några att de har satsat extra på utbildning i främmande språk, och ytterligare några att de har startat kurser om mångkultur som en del i internationaliseringen på hemmaplan.

Kvalitetsarbetets utveckling framhålls av flera lärosäten

Ett antal lärosäten nämner kvalitetsarbete bland sina resultat. De flesta avser vad som lärosätena själva kallar uppföljning, utvärdering eller kvalitetssäkring. De kan behandlas som en delgrupp. Övriga fall är av mer blandad natur. Exempel på insatser är Danshögskolan som har anställt en internationell koordinator och därmed kan följa upp sin verksamhet bättre än tidigare, medan Operahögskolan utnyttjar utländska gästpedagoger för att ge återkoppling till lärosätets ledning.

Linköpings universitet tar vara på de internationella studenternas erfarenheter via återkopplingsamtal och KTH kvalitetssäkrar sina engelskspråkiga masterprogram via enkäter till studenterna. Några lärosäten nämner som ett resultat att man använder STARS⁴² som ett instrument för sin uppföljning. Resultat i form av nytt datorstöd för att hantera avtal framhålls också som ett resultat, liksom inventering av problem i samband med lärarutbyte. Två lärosäten har som viktiga resultat redovisat arbete med utländska studenters integration.

Arbetets organisation har utvecklats på många sätt

I frågeunderlaget ombads lärosätena redovisa eventuella organisatoriska förändringar av arbetet med internationalisering. Svaren visar att många lärosäten har arbetat med sådana frågor under den gångna perioden. Detta avspeglar sig också i redovisningen av resultaten. I den grupp som kan sägas ha organisatorisk anknytning finns en delgrupp som avser förändrad organisation, medan huvuddelen är av blandad karaktär.

42. Study Abroad Report System (STARS) är ett databaserat system för uppföljning av studenter utlandsvistelser.

När det gäller förändrad organisation framhåller Linköpings universitet att man gått över till en organisation baserad på processer med tydliga ansvarsgrupper, tvärs över fakulteter och institutioner. Högskolan i Skövde menar att decentralisering av det internationella kontoret till institutionerna gett större möjligheter att involvera hela lärosätet. Södertörns högskola har genom ett nytt internationaliseringsråd åstadkommit en bättre förankring av internationaliseringen i ämnen och program.

Utveckling av information nämns av få lärosäten

Antalet resultat som avser information är ganska litet. Dessa kan fördelas på extern information, i huvudsak riktad till andra internationella studenter och intern information riktad till studenter och/eller lärare vid det egna lärosätet.

Flera lärosäten framhåller som resultat att man har förbättrat sin information till internationella studenter. Det har i stor utsträckning skett via vidareutveckling av engelskspråkiga webbplatser. Linköpings universitet framför som resultat att man har utvecklat informationen till sina partnerlärosäten, via bland annat egen ingång för dessa på sin webbplats och ett återkommande nyhetsbrev riktat till denna grupp.

Diskussion och slutsatser

De resultat för perioden 2004–2007 som har redovisats från lärosätena är av mycket varierande slag, vilket är vad som kunde förväntas utifrån den allmänt formulerade frågan. Det är dock tydligt att mobiliteten har varit helt central i internationaliseringsarbetet, även om resultaten inte haft någon stor effekt på nationell nivå. Samtidigt lyfter man fram det arbete som gjorts med verksamhetens organisation och styrning. Resultaten på det området handlar utöver sådant som förbättrade styrdokument också om breddning och fördjupning av arbetet, t.ex. när det gäller den direkta utformningen av kurser och program.

Inom mobiliteten är resultaten ifråga om lärare betydligt färre än ifråga om studenter. Det är kanske naturligt eftersom studentmobiliteten är väl inarbetad och stöds av flera olika nationella och internationella program. Dessutom är studenterna ofta mer lätttröliga. För lärare finns fler hinder, bland annat familjesituation, ekonomi och inte minst deras undervisningsskyldighet.

Styrning av internationalisering egentligen vanligaste resultatet

För att nyansera bilden något ska det påpekas att om förändringar i organisation och kvalitetsarbete inkluderas i styrning så blir denna typ av resultat klart dominerande, också i förhållande till resultat som avser mobilitet. Det stämmer också väl med de iakttagelser som bedömargruppen redovisat tidigare i rapporten, nämligen att de flesta lärosäten har arbetat aktivt med dessa frågor.

De förändringar ifråga om styrdokument som redovisas på annan plats i rapporten får också genomslag i vilka resultat som redovisas. Lärosätena framhåller antingen de nya dokument som utvecklats eller vad som kan betecknas som förarbeten i form av utredningar. Likaså gör svaren på frågan om vad som hänt när det gäller samarbete med lärosäten i andra länder avtryck i redovisningen av resultaten. De resultat som avser strategiska samarbeten är visserligen ganska få, men det är också en lång väg att gå innan sådana samarbeten har etablerats och fått både bredd och djup.

Attitydförändringar tillhör de intressantaste resultaten

Flera lärosäten redovisar attitydförändringar vid lärosätena, vilket är intressanta resultat. Det är inte förvånande eftersom globaliseringen och internationaliseringen fått ett tydligt ökat utrymme i massmedierna och i den allmänna debatten. Den viktigaste förklaringen är dock troligen att engagemanget på ledningsnivå har ökat, vilket svaren på våra övriga frågor visar. Det bör påpekas att denna kategori svar i vissa avseenden överlappar andra, inte minst styrning. Medvetenheten kan ju ha många orsaker, t.ex. att antalet utländska studenter på campus har ökat eller att ledningen har gjort särskilda insatser när det gäller strategi och organisation.

Bedömargruppen är lite förvånad över att resultat som gäller information kommer så långt ner på listan. Som redovisats tidigare i rapporten verkar lärosätena ha gjort stora insatser på detta område och de kan nog antas vara en förklaring till förändrade attityder.

Program för internationalisering är ett bra stöd

Deltagande i program som drivs nationellt och av EU redovisas bland resultaten. Som bedömargruppen kommenterat tidigare kan denna typ av program fungera som ett viktigt stöd för verksamheter som inte – åtminstone hittills – hört till kärnverksamheten för lärosätena. Hit hör internationalisering. Samtidigt kan programmen naturligtvis ses som en styrning av lärosätenas arbete. Det rimligaste är dock att se stödet som till helt övervägande del positivt. Det kan också noteras att lärosätena förefaller att ha ökat den del av finansieringen som hämtas från externa källor, bland annat de nämnda programmen.

Också nätverkens roll bör nämnas. Att de syns i redovisningen av resultat och är viktiga är knappast förvånande, nu när vår kommunikationsteknologi ständigt öppnar nya möjligheter. Intressant är också att nätverken förefaller att vara särskilt viktiga för konstnärligt inriktade lärosäten och för små eller ämnesmässigt specialiserade lärosäten.

Sammanfattningsvis menar bedömargruppen att redovisningen av de viktigaste resultaten bekräftar den bild av ett brett och omfattande arbete med internationalisering under den gångna perioden som övriga delar av lärosätenas rapporter har givit.

Lärosätenas prioriterade insatser för de närmaste åren

Sammanfattning av kapitlet

Liksom ifråga om resultat är variationen stor bland de prioriterade åtgärderna. Även för framtiden kommer dock åtgärder för ökad mobilitet att spela en dominerande roll, särskilt åtgärder för att öka lärarnas mobilitet. Därutöver tar lärosätena upp utveckling av och rekrytering till masterutbildningar, utveckling av styrdokument, kvalitetsarbete, organisation och rutiner för internationalisering, samarbete med utländska lärosäten samt IaH.

Det bedömagruppen frågade om

I det frågeunderlag som skickades ut inför uppföljningen bad bedömagruppen lärosätena att redovisa vilka åtgärder ifråga om internationalisering som man avser att prioritera de närmaste åren. Varje lärosäte fick möjlighet att peka ut tre åtgärder och de flesta gjorde detta. Tanken med frågan har varit att få en uppfattning om färdriktningen de närmaste åren, snarare än en detaljerad redovisning av vad som planeras. Detta betyder att även om få lärosäten har angivit ett särskilt åtgärdsområde som prioriterat behöver detta inte tolkas som negativt, alltså t.ex. att området är bortglömt, och det ger inte grund för kritik från bedömagruppens sida. Inte heller är kategoriseringen av svaren invändningsfri.

Kategorisering av prioriterade åtgärder

Sammanlagt har 127 prioriterade åtgärder angivits. De kan klassificeras under följande rubriker (antal svar och deras andel av det totala antalet anges inom parantes):

Mobilitet bland studenter och lärare	(23 st, 18 %)
Styrning	(19 st, 15 %)
Utveckling av och rekrytering till utbildning på engelska	(15 st, 12 %)
Kvalitetsarbete	(14 st, 11 %)
Organisation och rutiner	(14 st, 11 %)
Samarbete med utländska lärosäten	(13 st, 10 %)
Internationalisering på hemmaplan (IaH)	(11 st, 9 %)
Riktade samarbeten	(7 st, 6 %)
Information	(7 st, 5 %)
Forskarutbildning	(4 st, 3 %)

Man kan notera att åtgärder som gäller IaH kommer först på sjunde plats. Samtidigt bör det påpekas att i svaren på frågan vad som hänt sedan 2004 ifråga om IaH, lyfter många lärosäten fram utveckling av masterprogram som en av de viktigaste åtgärderna. Att öka antalet utländska studenter på campus ses alltså som en del i IaH. Det kan vara en orsak till att ganska få lärosäten har lyft fram det som bedömargruppen valt att placera i den särskilda kategorin för IaH.

Liksom ifråga om resultaten kan valet av grupper diskuteras. Flera av de prioriterade åtgärder som redovisas under kategorin ”utbildning på engelska” skulle t.ex. ha kunnat föras in under den första och – redan innan – största kategorin ”mobilitet”. Bedömargruppen har ändå valt att särskilja åtgärder som rör masterprogram eftersom denna inriktning i sig utgör en så tydlig trend i internationaliseringen av svensk högre utbildning. Liknande gränsdragningsproblem finns mellan andra grupper.

Redovisning av lärosätenas svar om insatser de närmaste åren

Mobilitet bland egna studenter och lärare högst prioriterat

Det område som har prioriterats i flest fall är mobilitet bland lärosätets egna studenter och lärare. Inom denna grupp gäller det stora flertalet av prioriteringarna åtgärder för att utveckla eller öka mobiliteten för en eller båda delgrupperna. Något fler åtgärder avser lärare än studenter, men de anges i flera fall tillsammans. I tre fall anges åtgärder som gäller specifikt för studerande på lärarutbildningar.

Även om åtgärderna har klassificerats under rubriken mobilitet, finns det variationer på temat. Exempel på sådana är arbete för att stimulera lärares mobilitet vid sidan av etablerade mobilitetsprogram och att underlätta personalens deltagande i utbyte genom att erbjuda språkutbildning. Två lärosäten – Högskolan på Gotland och Operahögskolan – ska i första hand rikta in sina ansträngningar på mobilitet inom närområdet (Östersjöområdet respektive Norden). Också när det gäller typen av mobilitet finns det skillnader i vad lärosätena ska prioritera. Så avser t.ex. Luleå tekniska universitet att stimulera sina studenter till att göra praktik utomlands.

Utbildning på engelska planeras

Den grupp åtgärder som är den näst vanligaste avser utbildning på engelska, främst masterutbildningar. Inom denna grupp är direkta satsningar på rekrytering av utländska studenter det vanligast förekommande, sex lärosäten lyfter fram detta som ett prioriterat område. Bland dessa märks Chalmers tekniska högskola som pekar på att den egna ökningen av masterprogram (från 25 till 40) kräver nya och mer aktiva insatser för rekrytering utomlands. Man vill bland annat bygga fler strategiska samarbeten med rekrytering som ett av syftena.

Flera lärosäten ska prioritera insatser för att utveckla masterprogram och andra kurser på engelska, det gäller t.ex. några mindre lärosäten som ännu inte är så långt komna på detta område. Vidare ska Högskolan i Halmstad prioritera utveckling av sammanhängande utbildningsblock om minst en termins studier på engelska och Högskolan på Gotland ska för sin del satsa på fortsatt utveckling av nätbaserade kurser på engelska för en internationell marknad.

Styrdokumentet ska utvecklas ytterligare

I den kategori som bedömargruppen har kallat styrning handlar en majoritet av svaren om utveckling av styrdokument. Det handlar om att fakulteter eller andra enheter ska utveckla egna strategier och/eller handlingsplaner för internationalisering. En annan, mindre, undergrupp innehåller satsningar på att utveckla tydliga, kvantitativa, mål för internationaliseringen. Vid Högskolan i Halmstad kombineras dessa två inriktningar genom att alla sektioner under perioden 2008–2010 ska formulera kvantitativa mål för mobilitet ifråga om bland annat studenter och lärare.

I ett par fall prioriterar lärosätena att utveckla strategier för internationalisering på hemmaplan. Bland övriga insatser kan nämnas att Handelshögskolan i Stockholm ska införa en språkpolicy och att Teaterhögskolan redovisar en mycket ambitiös och precis prioritering, nämligen att senast år 2009 avsätta minst 1,5 procent av sin totala budget till åtgärder för internationalisering.

Kvalitetsarbete är tydligt prioriterat

Kvalitetsarbete i olika former är ett tydligt prioriterat område. En undergrupp utgörs av åtgärder för uppföljning och utvärdering. I några andra fall prioriterar man att internationaliseringen ska integreras bättre i institutionernas reguljära kvalitetsarbete. I denna senare grupp finns bland andra Lunds universitet som prioriterar att utveckla kurser och program tillsammans med sina strategiska partner.

Till uppföljning och utvärdering har bedömargruppen bland annat räknat olika insatser för att utveckla rutiner, verktyg eller modeller för detta. Hit hör Luleå tekniska universitet som ska utveckla kriterier för att välja ut universitet att bilda allians med och Teaterhögskolan som ska utveckla egna former för att ta vara på de erfarenheter som studenter och personal under utbyten och andra resor utomlands.

Mycket organisationsarbete ska ske på centrala nivå

Också åtgärder som avser förändringar i lärosätets interna organisation eller de rutiner som tillämpas hör till det som prioriteras. Några lärosäten kommer att prioritera omorganisation, resursförstärkning eller liknande åtgärder som gäller arbete på den centrala nivån, t.ex. vid deras internationella kontor och några ska satsa på åtgärder som har direkt koppling till olika utbytesprogram. Hit hör bland annat uppföljning av studenters vistelse inom ramen för programmet Linnaeus-Palme. Bland övriga åtgärder märks nya former

för språkstöd till studenter och lärare, liksom bildande av en internationell alumniförening. Södertörns högskola ska för sin del satsa särskilt på infrastruktur för att underlätta för både forskning och grundutbildning att delta i nätverk inom EU.

Strategiska samarbeten planeras med utländska lärosäten

Liksom inom de ovan nämnda områdena finns det också ifråga om samarbete ett par ganska tydliga undergrupper. Den ena gruppen utgörs av fyra lärosäten som anger att de ska prioritera åtgärder som syftar till strategiska samarbeten och tre av dem anger explicit att de ska satsa på fördjupade samarbeten med ett fåtal utländska lärosäten. Den andra gruppen redovisar att de ska prioritera samarbete med koppling till masterprogram.

Bland övriga prioriterade åtgärder kan Mälardalens högskola nämnas som avser att satsa på att i samverkan med utländska lärosäten utveckla utbildningsformer som passar icke-mobila studenter. Två av de konstnärliga högskolorna redovisar också prioriteringar inom detta område. Det är dels Kungliga Konsthögskolan som avser att prioritera stöd till internationella workshoppar för sina studenter, dels Danshögskolan som prioriterar fortsatt stimulans till forskningssamverkan med lärosäten i andra länder.

IaH finns med på listan över prioriterade insatser

Som bedömargruppen konstaterade i kapitlets inledning kan uppdelningen på olika kategorier vara lite tveksam när det gäller IaH, eftersom många lärosäten inkluderar rekrytering av studenter på campus i IaH. Flera lärosäten har dock tagit upp åtgärder som handlar om andra inslag. Fyra lärosäten väljer t.ex. att lyfta fram arbete med IaH som sådant och några andra lärosäten anger att de ska prioritera den del som gäller ökning av antalet gästlärare. Bland övriga åtgärder kan nämnas Högskolan Dalarna som prioriterar utveckling av en kursmodul med inriktning på IaH som ska kunna läggas in i olika program vid lärosätet och Mälardalens högskola som prioriterar att utveckla personalens kompetens med internationell inriktning. Göteborgs universitet avser att stärka IaH genom att utveckla nya former för återföring av erfarenheter från lärare och studenter som varit utomlands.

Satsning på samarbeten inriktade på regioner och forskning

En mindre grupp åtgärder har bedömargruppen kallat riktade samarbeten. Gemensamt för dessa är att respektive lärosäte pekar ut samarbete med en specifik region eller med annan särskild inriktning. Två lärosäten rapporterar att man ska prioritera Östeuropa (Högskolan Dalarna och Södertörns högskola) och två lärosäten prioriterar projekt i utvecklingsländer (Dramatiska institutet i Marocko och Syrien samt SLU mer allmänt i utvecklingsländer). Nämnas kan också Mälardalens högskola som prioriterar att inom sina starka forskningsområden samverka med utländska lärosäten, gärna också med regional inriktning – alltså med de utländska lärosätenas omkringliggande regioner.

Information planeras som stöd för andra åtgärder

De prioriterade åtgärder som återfinns under rubriken Information har mycket nära kopplingar till andra grupper av åtgärder, t.ex. mobilitet och kvalitetsarbete, det senare i form av intern rapportering. Eftersom åtgärderna uttalat handlar om information har bedömargruppen ändå valt att samla dem här. Här kan särskilt nämnas två lärosäten – Umeå universitet och Högskolan i Kalmar – som ska inrikta sig på att synliggöra sina internationella aktiviteter. Det ska ske via förbättrad intern rapportering med bl.a. nyckeltal.

Diskussion och slutsatser

Med tanke på att lärosätena kommit olika långt i sitt arbete med internationalisering och att de har vitt skilda förutsättningar för detta är det inte förvånande att de gör olika prioriteringar i det fortsatta arbetet. Mot den bakgrunden kan en klassificering av insatser så som bedömargruppen gjort hjälpa till att skapa överblick.

Mobiliteten är avgjort viktigaste prioriteringen

Antalet svar inom de olika grupper som bedömargruppen har identifierat visar att det är åtgärder för att öka eller förbättra mobiliteten bland studenter och lärare som lärosätena prioriterar under de närmaste åren. Bilden förstärks om hänsyn tas till inte bara den första kategorin – mobilitet bland egna studenter och lärare – utan också prioriterade åtgärder inom andra grupper, särskilt den som gäller masterprogram. Detta är knappast förvånande då mobilitet i mångt och mycket kan sägas utgöra kärnan i internationalisering.

Utöver mobilitet är också frågor om styrning av arbetet med internationalisering i fokus på många lärosäten. Och liksom ifråga om resultaten så svarar detta område för den största andelen prioriteringar om även organisation och kvalitetsarbete räknas in. Styrning måste ju grunda sig på god kunskap om hur verksamheten och dess resultat ser ut, alltså på bl.a. uppföljning och utvärdering, och sådana åtgärder redovisas av flera lärosäten. Kanske kan också sättet att organisera verksamheten räknas som delar av styrningen och då blir bilden av lärosätenas fokus på detta område ännu tydligare.

Få överraskningar bland prioriteringarna

Allmänt sett är det bedömargruppens uppfattning att lärosätenas prioritering för de närmaste åren inte innehåller några större överraskningar och mycket lite av nytänkande. Det kanske kan tillskrivas den generellt sett mycket stora arbetsbördan och det faktum att arbete med Bolognaprocessen med nödvändighet varit prioriterat under den gångna perioden och även fortsatt kommer att kräva engagemang. Dock kan man fundera på vad avsaknaden av nya grepp innebär när konkurrensen i den akademiska världen hårdnar. Bedömargruppen anser att de förändringar som görs och de profiler som väljs behöver synas betydligt bättre än hittills.

Lärosäten med den starkaste utvecklingen

Sammanfattning av kapitlet

I bedömargruppens uppdrag ingick att lyfta fram det eller de lärosäten som hade utvecklat sitt arbete med internationalisering starkast sedan 2004. Resultatet blev att fyra lärosäten ansågs ha utvecklats särskilt bra. Dessa är Göteborgs universitet, Karolinska institutet (KI), Kungl. Tekniska högskolan (KTH) samt Linköpings universitet. Alla fyra lärosätena har arbetat systematiskt med såväl styrning som praktiskt arbete. De har dock utvecklats från olika positioner. Göteborgs universitet och Linköpings universitet var inte så långt komna 2004 medan både KI och KTH redan då var framstående.

Om bedömningen 2004

I kvalitetsgranskningen 2004 hade bedömargruppen i uppdrag att kartlägga och beskriva arbetet med internationalisering vid de svenska lärosätena. Dessutom skulle gruppen utse det lärosäte som arbetade på bästa sätt. För att utföra det sistnämnda uppdraget gjordes inledningsvis försök med betygsättning baserad på ett stort antal indikatorer. Detta visade sig inte hanterligt, mycket beroende på svårigheterna att avgöra vilka indikatorer som kunde ge en någorlunda sann bild av god internationalisering. I stället övergick gruppen till individuella helhetsbedömningar baserade på jämförelser mellan de 39 lärosätena. De individuella bedömningarna gjordes inom i huvudsak fyra områden; mål och strategier, organisation och stödsystem, verksamheten och dess innehåll samt vad man uppnått. Dessa bedömningar användes sedan för att via en successiv utslagningsprocess kora det bästa lärosätet. Det blev Uppsala universitet och på delad andraplats kom KI och Malmö högskola.

Den nya bedömningen

I uppföljningen har uppdraget varit annorlunda än vid den tidigare kvalitetsgranskningen. Denna gång har det gällt att redovisa hur internationaliseringsarbetet har förändrats samt att utse de lärosäten som har haft den starkaste utvecklingen inom området sedan granskningen 2004.

Metoden bygger på sammanvägda individuella bedömningar

Uppdraget denna gång upplevdes som om möjligt svårare än 2004. Bland annat var det i flera fall svårt att avgöra vilka förändringar som har skett sedan 2004, eftersom mycket av informationen från lärosätena var en blandning av nya insatser och sådant som har existerat i en längre tid. Trots detta var

det möjligt att urskilja vissa förändringar som viktigare än andra. Det som bedömarna lade vikt vid var förändringarnas kvalitet och kvantitet. Införande av nya rutiner för beredning av avtal med andra lärosäten vägde exempelvis tyngre än en utökning av programmet under en internationell vecka. Likaså vägde en förändring av strategin för ett lärosäte tyngre än motsvarande förändring vid en fakultet eller institution.

Liksom 2004 bedömde gruppen att det skulle vara en praktisk omöjlighet att finna en gemensam måttstock mot vilken alla förändringarna kunde mätas. I stället valdes en metod som liknade den tidigare tillämpade, dvs. individuella bedömningar och successiv utslagning. Och liksom då valde gruppen att göra bedömningsarbetet sent i arbetsprocessen. Det sparades till dess att varje lärosäte diskuterats i allmänna termer, utan jämförelse med övriga. Vidare var rapportens huvuddrag och de generella iakttagelserna klarlagda innan bedömningsarbetet gjordes.

Bedömningsprocessen innefattade upprepade läsningar av rapporterna och stegvisa nomineringar från var och en av bedömarna. Slutresultatet blev att fyra lärosäten återstod som relativt jämnstarka. Det är dessa som nu framhålls för att deras arbete sedan 2004 präglas av stark utveckling.

Fyra lärosäten har haft särskilt stark utveckling sedan 2004

Bedömargruppen vill denna gång lyfta fram fyra lärosäten som gruppen anser har haft den starkaste utvecklingen sedan 2004. Det är Göteborgs universitet, KI, KTH och Linköpings universitet. Gemensamt för de fyra lärosätena är att de har arbetat systematiskt med såväl utveckling av strategier, riktlinjer och rutiner som med praktiskt arbete. Det finns dock skillnader mellan de fyra. Två av lärosätena, Göteborgs universitet och Linköpings universitet, var inte så långt komna 2004. Nu har emellertid dessa två genom systematiskt arbete flyttat fram sina positioner avsevärt. KI och KTH var båda framstående 2004. KI placerades då på en delad andra plats medan KTH särskilt omnämndes för sin satsning på främmande språk. Därutöver var detta lärosäte länge en kandidat till någon av de främsta platserna. Båda två har nu arbetat vidare på ett imponerande sätt. Eftersom de redan 2004 var framstående, har det ställts stora krav för att deras fortsatta förbättringar skulle kunna väga upp vad andra lärosäten har åstadkommit.

När det gäller Göteborgs universitet vill bedömargruppen särskilt framhålla deras ingående processanalys av arbetet med utbyte, deras utveckling och fastställande av en sammanhållen språkpolitik, den breda satsningen på språkutbildning där mer än 140 lärare studerat engelska, franska eller tyska och där även doktorander varit inbjudna att delta, samt satsningen på översättning till engelska av regelsamlingar, rättighetskataloger m.m. riktade till internationella studenter vid universitetet.

De insatser vid KI som bedömargruppen särskilt vill framhålla är utvecklingen av en rad kurser för lärare om olika aspekter på att undervisa i mångkulturella grupper, utveckling av programanpassade kriterier för val av samarbets-

partner, att en särskild strategi för forskarutbildningens internationalisering har tagits fram samt en undersökning om hur utresande lärares och studenters erfarenheter tas till vara vid hemkomsten.

Ifråga om KTH vill bedömargruppen särskilt framhålla ett aktivt engagemang i fem Erasmus Mundus-projekt, det erbjudande om en nybörjarkurs i svenska på distans som ges till antagna internationella studenter, att olika ingångar erbjuds på webbplatsen beroende vilken studieriktning en presumtiv utländsk student valt samt stimulans till mobilitet genom särskilda bidrag till utresande studenters och lärares institutioner för att täcka extra kostnader.

Av de insatser som Linköpings universitet har gjort vill bedömargruppen särskilt framhålla den översyn som gjorts av hela arbetet med mobilitet, den nya organisation med grupper för strategiska respektive praktiska frågor inom internationalisering som har införts, samlandet av all administration omkring utresande studenter vid en central funktion så att institutionerna kan ägna sig åt akademiska frågor kopplade till utbytet samt den information om lärosätet som riktats till partneruniversitet via bland annat en särskild ingång på webbplatsen och ett återkommande nyhetsbrev.

Andra lärosäten kan vara lika bra

Avslutningsvis ska sägas att uppgiften för gruppen i denna uppföljning var att peka ut de lärosäten som har svarat för den starkaste utvecklingen sedan 2004. Det skulle kunna innebära att andra lärosäten totalt sett är mer framstående ifråga om internationalisering. För att bedömargruppen skulle kunna uttala sig om detta hade det emellertid krävts betydligt mer omfattande insatser än denna uppföljning.

Avslutande reflektioner

Att internationaliseringen är viktig inom högre utbildning är de flesta eniga om. Det är numera närmast en självklarhet att varje lärosäte ska arbeta med denna aspekt, däremot diskuteras innehållet, uppläggningsen och den framtida utvecklingen allt intensivare. Bedömargruppen kan i lärosätenas rapporter konstatera att man på flera håll nu tar sig an dessa frågor med större allvar än tidigare. Samtidigt menar vissa att internationalisering är inbyggd i högre utbildning och att frågorna därför inte behöver diskuteras i särskild ordning – utvecklingen går mer eller mindre av sig själv.

Oavsett hur man ser på internationalisering finns det anledning till eftertanke. Visst finns det ett slags egenvärde i att studenter får erfarenhet från andra kulturer, inte minst andra ämneskulturer eftersom inget ämne är fritt från kulturella influenser. Men de frågor som nu diskuteras är mer preciserade än tidigare. En av de tydligaste är vilket bidrag som internationaliseringen ger till det egna lärosätets ämnesmässiga utveckling och till lärosätets situation i den internationella konkurrensen.

I detta sammanhang bör det påpekas att bedömargruppen vare sig i frågeunderlaget eller i rapporten har berört Bolognaprocessen som sådan mer än marginellt. Flera av de sakfrågor som tas upp i rapporten är dock integrerade delar av denna process, och det är på sakfrågorna som gruppen har velat lägga tyngdpunkten. Det ska dock sägas att flera lärosäten har tagit upp Bolognaprocessen i sina svar. Några framhåller processen som internationalisering i sig, medan andra lyfter fram att man som en viktig aspekt har tagit upp hur processen kommer att inverka på internationaliseringen och hur den kan utnyttjas i detta syfte. Synen på Bolognaprocessens relation till internationaliseringen är alltså delad. Dess påverkan på medvetenheten om internationella frågor är dock ovedersäglig.

Utvärderingen har bidragit till utveckling

Klart är att internationaliseringens kvalitetsmässiga bidrag inte uppstår med automatik, utan kräver planering och insatser av olika slag. Det gäller i synnerhet när många intressen konkurrerar om tid och pengar vid lärosätena. Därför blir strategi och prioritering allt viktigare, liksom uppföljning av gjorda insatser för att utveckla internationaliseringen.

Bedömargruppens intryck är att Högskoleverkets rapport från 2005 har haft betydelse för utvecklingen av arbetet med internationalisering. Några lärosäten säger detta direkt i svaren på vår uppföljning, medan gruppen själv tycker sig se tydliga spår i svaren från andra lärosäten. Oavsett om iakttagelserna är sanna eller ej är det tydligt att vissa trender som bedömargruppen pekade ut i förra rapporten nu verkar ha vuxit sig starkare. En del av dessa har bedömargruppen tagit upp i beskrivningen av vad som nu sker i Sverige och jämförelser

har gjorts med övriga Europa. När resultatet av uppföljningen nu presenteras är det bedömagruppens förhoppning att även beskrivningarna av utvecklingen, tillsammans med gruppens rekommendationer, ska vara användbara. Utvecklingen av arbetet med internationalisering bör dock följas upp även fortsättningsvis.

Utvecklingsarbetet imponerar men nya grepp efterlyses

Det finns anledning att upprepa att ett imponerande förnyelsearbete har gjorts sedan 2004 vid nästan alla lärosäten. Många har tagit tag i de viktiga strategiska frågorna, men det har också skett många förbättringar av det handfasta vardagsarbetet. Svaren från lärosätena till bedömagruppen är av mycket varierande omfång och innehåll, men totalt sett är det en omfattande textmassa. Där finns också många intressanta frågor behandlade och en rad trender som gruppen har försökt att beskriva. Samtidigt saknas en hel del.

Som bedömagruppen framhållit tidigare är det tunnsått med nya idéer, nya grepp och spännande projekt. En del sådana finns förvisso redovisade, men inom flera centrala områden är det magert med nytänkande. Ett sådant område är lärarnas mobilitet och meritvärdet av detta. Med tanke på att nya grupper av studenter – främst från Asien och Afrika – nu rekryteras till svenska lärosäten hade det också varit önskvärt att se mer av problematisering när det gäller mottagande av och stöd till studenter, i allt från den svenska synen på fusk och plagiat till bostadsförsörjning. I grunden ligger att alla utländska studenter inte är lika, lika lite som att alla jordens kulturer är lika. Det saknas också i stort sett resonemang omkring vad en ökad satsning på rekrytering utomlands innebär i form av nya krav på den befintliga organisationen och nya krav på strukturen för master- och forskarutbildningen. I rättvisans namn ska sägas att de frågor som bedömagruppen ställde kan ha verkat begränsande på rapporternas författare, men besvikelsen kvarstår.

Lärarmobiliteten är fortfarande ett problem

Att internationalisering står och faller med lärarna är vid det här laget klart för de flesta. Det gäller ifråga om såväl språk och kultur som ämnesmässig kunskap. Lärarnas mobilitet bör därför ges en speciell uppmärksamhet från såväl lärosätenas som regeringens sida. I lärarmobiliteten ingår också de inresande lärarna. Dessa bör kunna användas betydligt mer systematiskt än vad som nu verkar vara fallet, både direkt i undervisning och för att ge lärosätets egna lärare stimulans och nya perspektiv. Förhoppningsvis kan också den utveckling mot ett allt intensivare strategiskt samarbete som bedömagruppen beskrivit resultera i större trafik av lärare i båda riktningarna. Bedömagruppen menar dock som framgått på flera ställen i rapporten att den nuvarande lärarmobiliteten till och från Sverige är alltför liten för att internationaliseringen ska bli effektiv. En ökad insats krävs på detta område.

Internationaliseringen är svag inom forskarutbildningen

De svenska lärosätena har de senaste åren varit mycket engagerade i Bologna-processen och dess inverkan på utbildningens olika nivåer. Arbetet har tagit mycket tid och kraft. Forskarutbildningen är en viktig del i processen och en bred internationalisering av nivån är oerhört viktig för framtiden. I granskningen 2004 redovisade lärosätena sitt arbete med internationalisering av forskarutbildningen mycket kortfattat. Mot den bakgrunden är det förvånande hur lite arbetet med detta ökat fram till 2007. Bedömargruppen saknar fortfarande ett brett engagemang kring forskarutbildningens internationalisering. Det kommer t.ex. att bli än viktigare i framtiden att ge forskarstuderande alla möjligheter att bygga sina egna nätverk.

Mätningar av effekter blir en allt viktigare uppgift

Som nämndes i inledningen var det redan när kvalitetsgranskningen genomfördes 2004 Högskoleverkets avsikt att uppföljningen skulle fokusera på resultaten. Så blev det dock inte. En viktig orsak var bristen på jämförbara data om internationaliseringen. Visserligen finns det statistik av god kvalitet som visar mobiliteten för studenter, men som denna rapport visar är detta bara en av flera komponenter i internationaliseringen.

Det saknas idag, vid sidan av student- och lärarmobiliteten, erkända sätt att mäta resultaten av internationaliseringen. Att behoven föreligger börjar dock bli allmänt erkänt och frågan tas allt oftare upp på internationella konferenser. Flera svenska lärosäten har också efterlyst stöd för utveckling av verktyg för att mäta resultaten. Det skulle t.ex. kunna handla om nyckeltal eller allmänt accepterade frågebatterier som kan inkluderas i lärosätenas egna enkätundersökningar bland studenter och personal. På detta område behöver lärosätena stöd i arbetet.

Strategierna har en central roll för internationaliseringen

Bedömargruppen framför en rad rekommendationer för att internationaliseringen av den högre utbildningen ska utvecklas och förbättras. Många av dem handlar om olika instrument för styrning av internationaliseringen. Gruppens motiv för denna tyngdpunkt är främst de stora och snabba förändringar som sker inom universitetsvärlden. Dessa gör det viktigt för lärosätena att ha en god beredskap för att hantera nya situationer. Ett sätt att skapa detta är via arbete med strategier, styrdokument, skriftliga riktlinjer och system för kvalitetssäkring. Särskilt värdefullt blir detta arbete om det baseras på breda diskussioner inom lärosätet.

Att man har utvecklat strategier och andra styrinstrument säger naturligtvis ingenting om det verkliga tillståndet när det gäller internationaliseringen. Förekomsten av instrumenten pekar emellertid på en ambition att ge lärare och annan personal stöd i deras arbete och bedömargruppen har tagit det som ett tecken på att processen verkligen är igång.

Strategier och andra styrdokument är också motiverade utifrån att internationalisering består av många olika komponenter. Dessa kan och ska stödja varandra och det kräver ett genomtänkt agerande. För de flesta lärosäten krävs dessutom prioriteringar och val av tyngdpunkt i arbetet med internationaliseringen.

Internationalisering bidrar till kvalitetsutvecklingen

Avslutningsvis finns anledning att än en gång ta upp kvalitetsaspekten, något som lärosätena nu är mer engagerade i än vid granskningen 2004. Att internationaliseringen bidrar till att utbildningens kvalitet utvecklas är närmast en självklarhet och det är heller ingen tvekan om att ökat samarbete med andra lärosäten ger nya möjligheter till sådan utveckling. Men att i konkreta termer och i enskilda frågor bevisa effekterna på kvaliteten innebär svårigheter. Trots att mätinstrumenten i stor utsträckning saknas vågar bedömargruppen dock påstå att sambandet finns. Det framgår av titeln på denna rapport.

Samlade rekommendationer och förslag

I de tidigare kapitlen har bedömargruppen redovisat sin syn på den utveckling som skett sedan 2004 och vad som nu behöver förbättras. De viktigaste rekommendationerna och förslagen återges nu här i samlad form, tillsammans med referenser till de kapitel där respektive fråga diskuteras.

Rekommendationer till lärosätena

Bedömargruppen rekommenderar ifråga om

styrning

- att internationaliseringen görs mer synlig i lärosätens övergripande styrdokument (se kapitlet om styrning),
- att både jämställdhet och mångfald uppmärksammas bättre i lärosätens styrdokument för internationalisering, gärna med kvantitativa mål så att kvalitetsarbetet kan göras mer konkret (se kapitlet om språk och språkpolitik),
- att lärosätens styrdokument i större utsträckning än idag baseras på undersökningar inom det egna lärosätet (se kapitlet om styrning),
- att lärosätena inventerar möjligheter och hinder för IaH samt hur dessa kan utnyttjas respektive undanröjas (se kapitlet om internationalisering på hemmaplan),
- att lärosätena utarbetar riktlinjer för uppföljning och kvalitetssäkring som passar för internationalisering, (se kapitlet om styrning),
- att lärosätena utvecklar en egen språkpolitik (se kapitlet om språk och språkpolitik),
- att lärosätena utvecklar riktlinjer för och uppföljning av kontakterna mellan hemmavarande lärare och utbytesstudenter (se kapitlet om styrning),
- att lärosätena utvecklar riktlinjer för tillgodoräknande av studier utomlands (se kapitlet om mobilitet),

studentutbyte

- att lärosätena intensifierar sin information till studenterna om hur tillgodoräknande av kurser utomlands fungerar (se kapitlet om mobilitet),
- att lärosätena ger det akademiska värdet av de egna studenternas utbyten ökad uppmärksamhet, bland annat genom medverkan av hemmavarande lärare samt bättre uppföljning och utvärdering av avtalen (se kapitlet om mobilitet),
- att lärosätena utökar utländska studenters möjligheter till studier i svenska och om svensk kultur (se kapitlet om information och erfarenhetsutbyte),

- att lärosätena utvecklar sitt arbete med information på engelska om studenter inflytande och andra rättigheter, om hantering av diskriminering m.m. (se kapitlet om jämställdhet, mångfald och studentinflytande),

avtal

- att lärosätena planerar för hur de strategiska avtalen ska samverka med och/eller komplettera utbytesavtalen (se kapitlet om samarbete med utländska lärosäten),
- att lärosätena arbetar för att skapa överblick över såväl sina avtal som andra former för samarbete (se kapitlet om samarbete med utländska lärosäten),
- att lärosätena utvecklar kvalitetskriterier och tydliga hanteringsordningar för sina avtal samt förbättrar uppföljningen av dem (se kapitlet om samarbete med utländska lärosäten),

lärares mobilitet

- att lärosätena inventerar möjligheter och hinder för lärarnas mobilitet (se kapitlet om mobilitet),
- att lärosätena intensifierar och systematiserar arbetet med spridning av lärarnas erfarenheter från utlandsvistelser (se kapitlet om information och erfarenhetsutbyte),
- att meritvärdet av lärarnas arbete med internationalisering och deras egen mobilitet lyfts fram och ges genomslag i samband med anställning, befordran och lönesättning (se kapitlet om mobilitet),
- att lärosätena förbättrar sina rutiner för rapportering av lärarnas utbytesvistelser (se kapitlet om mobilitet) samt

forskarutbildning

- att lärosätena ökar engagemanget kring forskarutbildningens internationalisering väsentligt (se kapitlet om internationalisering för forskarstudier).

Förslag till regeringen

På vissa områden av internationaliseringen behövs åtgärder där regeringen har makten att besluta eller kan ge nödvändig tyngd åt argumentationen. Bedömmargruppen anser att Högskoleverket ska föreslå regeringen

- att skyndsamt skapa möjligheter också för svenska lärosäten att delta i utfärdande av gemensamma examina, s.k. joint degrees (se kapitlet om samarbete),
- att överväga hur incitament för en ökad mobilitet bland lärare ska kunna skapas (se kapitlet om mobilitet),
- att för lärosätena peka ut vikten av mer systematisk utbildning i svenska för utländska studenter, inte minst med tanke på deras roll som framtida

ambassadörer för Sverige (se kapitlet om information och erfarenhetsutbyte), samt

- att ge Högskoleverket i uppdrag dels att följa upp den fortsatta utvecklingen inom ett urval av de områden som behandlas i rapporten, dels att stimulera lärosätena att öka sin samverkan omkring internationalisering (se kapitlet om styrning).

Bilaga I: Frågeunderlag

Samtliga universitet och högskolor

Gunnar Enequist
MISSIVBREV

2007-03-06
Reg.nr 643-3629-06

Uppföljning av kvalitetsgranskning: Internationalisering av grund- och forskarutbildning

Bakgrund

Högskoleverket genomförde år 2004 en tematisk kvalitetsgranskning av lärosätenas arbete med internationalisering av grund- och forskarutbildning. Resultatet presenterades i rapporten *En gränslös högskola? Om internationalisering av grund- och forskarutbildning* (Högskoleverkets rapportserie 2005:1 R). Som vi informerade om i höstas (2006-09-19) är det nu dags att följa upp utvärderingen.

Liksom för kvalitetsgranskningen är syftet denna gång att bidra till utveckling inom området. Med detta i åtanke inledde Högskoleverket uppföljningen med en startkonferens i november 2006. I konferensen deltog nästan alla universitet och högskolor samt några myndigheter. De synpunkter som då framfördes har Högskoleverket försökt ta hänsyn till. Resultatet är bland annat att studenterna är representerade i bedömargruppen samt att lärosätena själva avgör vilka resultat som ska redovisas. Högskoleverket har också tagit del av lärosätenas rapportering om internationalisering i årsredovisningen. Dessa är mycket varierande i inriktning och omfattning. Det har därmed inte varit möjligt att helt utesluta några frågor i vår uppföljning, vilket framfördes som önskemål vid startkonferensen. Om lärosätet så önskar kan man dock välja att istället för att svara på en eller flera av frågorna hänvisa till lämpliga delar i årsredovisningen.

Uppföljningen kommer att bygga på lärosätenas skriftliga rapporter. Inga möten med lärosätena kommer att genomföras. Beroende på hur arbetet utvecklas kan dock en hearing bli aktuell under hösten 2007. Om så erfordras kan också enstaka frågor komma att ställas via telefon eller e-post i de fall svaren behöver förtydligas.

Instruktioner

Svar på bifogade frågor ska vara Högskoleverket tillhanda senast den 1 juni. De ska lämnas på papper (5 ex.) och som Word-fil. Svaren skickas till *Högskoleverket*, att. Gunnar Enequist, Box 7851, 103 99 Stockholm samt via e-post: gunnar.enequist@hsv.se.

För att underlätta fortsatta kontakter med lärosätet ber vi att en kontaktperson utses och att kontaktuppgifter (namn, telefon, e-post) skickas på ovanstående adress snarast möjligt.

Svaret bör omfatta högst 20 sidor, även om viss hänsyn kan tas till lärosätets storlek. Antalet bilagor bör begränsas och det ska vara möjligt att få en övergripande bild av förändringarna av internationaliseringsarbetet utan att ta del av eventuella bilagor.

Vi ser gärna att studenterna vid respektive lärosäte medverkar i rapporteringen. Vi vill därför uppmana lärosätet att engagera studentkåren/-kårerna, till exempel genom att de deltar i utarbetande av svaren eller ges utrymme att lämna separata yttranden.

Frågor om uppföljningen kan ställas till undertecknad projektledare på adresserna ovan eller på tfn 08-563 085 59.

Med vänlig hälsning

Lennart Ståhle
Kanslichef

Gunnar Enequist
Projektledare

Frågor om internationalisering av grund- och forskarutbildning

Introduktion

Projektgruppen

Högskoleverket följer under år 2007 upp lärosätenas arbete med internationalisering av grund- och forskarutbildning. Till projektet har knutits en bedömaregrupp som består av Mari-Anne Roslund, vice verkställande direktör för Stiftelsen för internationalisering av högre utbildning och forskning (STINT); Ida Borg, student, utsedd av Sveriges förenade studentkårer (SFS); Ulf Lie, tidigare direktör för Senter for internasjonalisering av høyere utdanning (SIU), Norge samt Gunnar Enequist, Högskoleverket (projektledare). Nedan refereras till bedömaregruppen som ”vi”.

Uppdraget

Gruppens uppdrag är att följa upp den utvärdering som genomfördes 2004. Det gör vi genom att ställa frågor om utvecklingen sedan 2004 och om hur våra rekommendationer från utvärderingen har hanterats av lärosätena. Dessutom är vi intresserade av konkreta resultat av arbetet med internationalisering. I vårt uppdrag ingår att bedöma vilket eller vilka lärosäten som har lyckats bäst med sin internationalisering. Bedömningen kommer att bygga på hur arbetet har utvecklats sedan 2004.

Frågornas inriktning

Vår uppföljning koncentrerar sig på några områden som Högskoleverkets bedömaregrupp i utvärderingen ansåg vara särskilt viktiga. I centrum står de rekommendationer som gavs till lärosätena i slutrapporten. Utöver de direkta svaren tar vi gärna emot synpunkter på rekommendationerna, t.ex. hur lärosätet uppfattade dem och hur de har använts. Lärosätet är också välkommet att i sitt svar beröra andra frågor som rör internationalisering, t.ex. tankar om insatser som skulle kunna utveckla arbetet med internationalisering.

Generellt sett gäller frågorna förändringar som har inträffat sedan utvärderingen 2004. Lärosätet bör därför så långt möjligt avstå från att redovisa sådant som är oförändrat. Om beskrivningen av förändringarna kräver en bakgrund bör lärosätet i första hand hänvisa till relevanta delar i den rapport man lämnade till Högskoleverket 2004.

Vi avstår från att ställa frågor om lärosätets marknadsföring av sin utbildning utomlands. Motivet är att det pågår ett omfattande utvecklingsarbete på detta område, med Svenska institutet som samordnare. Vi avstår också från särskilda frågor om arbetet med Bolognaprocessen. Motivet är i detta fall att arbetet nu är av stor omfattning vid alla lärosäten samt att det bara till en del kan karaktäriseras som internationalisering.

Svarens utformning

Vi ber er att så långt möjligt besvara frågorna i den ordning de ställs, samt att ge svaret en tydlig och överskådlig struktur, gärna med våra frågor som rubriker.

Om lärosätet väljer att på en eller flera frågor hänvisa till uppgifter som redan har lämnats i årsredovisningen, ber vi er ge tydlig sidhänvisning i denna.

Frågor

I. Styrning

a. Har lärosätets mål för internationalisering förändrats?

Beskriv om och i så fall hur de mål för internationalisering som gäller lärosätets övergripande har förändrats sedan 2004. Om målen varierar (t.ex. beroende på att organisationen är decentraliserad) vill vi att lärosätet redovisar på vilka nivåer målen sätts.

b. Har styrdokumentet förändrats?

Beskriv om och i så fall hur de styrdokument som lärosätet har för internationalisering har förändrats sedan 2004. Beskriv också

- under vilken tid de nuvarande dokumenten är giltiga,
- om det är dokument som gäller separat för internationalisering eller om området t.ex. ingår i övergripande styrdokument samt
- om lärosätet har riktlinjer för rekrytering av utländska studenter.

Vi ber er bifoga relevanta styrdokument.

c. Har kvalitetssäkringen av arbetet med internationalisering förändrats?

Beskriv om och i så fall hur lärosätets kvalitetssäkring av arbetet med internationalisering har förändrats sedan 2004. Vi är särskilt intresserade av hur uppföljningen av mål och strategier går till, inklusive hur ni bedömer måluppfyllelse (med strategi avser vi här planer för hur målen ska uppnås).

d. Har internationaliseringens förankring i lärosätets ledning förändrats?

Beskriv om och i så fall hur förankringen i ledningen av lärosätets arbete med internationalisering har förändrats sedan 2004. Exempel på förändringar kan vara att nya tjänster har inrättats på central nivå eller på fakultetsnivån (eller motsvarande) med särskilt ansvar för frågan eller att någon form av särskilt rådgivande eller samordnande organ har inrättats för ändamålet. Med ledningen menar vi här den verkställande ledningen, t.ex. rektor, prorektor, vice-rektor och motsvarande.

e. Har rollen för det internationella kontoret förändrats?

Om rollen för lärosätets internationella kontor (eller motsvarande) i hög grad har förändrats sedan 2004 ber vi er beskriva förändringen. Exempel på sådana väsentliga förändringar skulle kunna vara att samarbetet med lärare, ämnesansvariga m.fl. har utökats och systematiserats, att kontoret har fått nya uppgifter utöver mobilitet eller att uppgifter har överförts till andra organ.

2. Lärarnas roll i internationaliseringen

a. Har några åtgärder vidtagits för att öka mobiliteten bland lärare?

Beskriv eventuella åtgärder som sedan 2004 vidtagits för att öka lärares mobilitet, både när det gäller egna lärares utlandsvistelser och gästande utländska lärare (vi avser här undervisning och pedagogisk utveckling). Exempel på åtgärder kan vara att hinder av ekonomisk, praktisk eller organisatorisk natur har undanröjts, eller att program för att få fler utländska gästlärare har inrättats.

b. Har lärosätet skapat kanaler och/eller forum för att internt sprida erfarenheter av och information om internationalisering?

Beskriv eventuella kanaler som lärosätet sedan 2004 har utvecklat för att internt sprida information om pågående internationaliseringsaktiviteter samt lärarnas erfarenheter av internationalisering, t.ex. av utbytesvistelser vid andra lärosäten. Exempel på kanaler kan vara intranät, seminarier och andra former för direkta möten samt skriftserier.

c. Har lärosätet vidtagit åtgärder som stöd för lärarnas språkutbildning?

Beskriv om och i så fall hur lärosätets stöd till lärarna när det gäller deras utbildning i främmande språk har förändrats sedan 2004. Det vi framförallt tänker på är utbildning för att kunna undervisa i kurser och program som erbjuds på främmande språk.

3. Internationalisering på hemmaplan (IaH)

a. Har lärosätets arbete med IaH förändrats i avgörande grad?

Beskriv om och i så fall hur lärosätets arbete med IaH har förändrats i strategiskt avseende sedan 2004. Exempel på sådana förändringar kan vara att en samlad strategi för IaH har utvecklats eller att publikationer som stöd för det interna arbetet har tagits fram. Vi är också intresserade av om lärosätet har satt upp mål för IaH.

b. Har studenternas och lärarnas roller förändrats?

Beskriv om och i så fall hur lärosätet sedan 2004 har arbetat för att förändra rollerna för lärare och studenter när det gäller internationalisering. Vi avser här såväl egna lärare och studenter med utländskt ursprung som internationella

lärare och studenter. Exempel på förändringar kan vara att deras utländska erfarenheter utnyttjas aktivt i utbildningen genom att de medverkar på kurser och program också utöver sin egen undervisning eller sina egna studier samt att de medverkar i sociala sammanhang.

c. Har arbetet med integrering av internationella studenter förändrats?

Beskriv om och i så fall hur arbetet för att utveckla integrationen av internationella studenter har förändrats sedan 2004. Frågan avser både integration i ett akademiskt och/eller ämnesmässigt sammanhang och i ett socialt sådant. Exempel på åtgärder kan vara uppmuntran till gemensamma projektarbeten för svenska och internationella studenter, motverkan av segregering i boendet, skapande av mötesplatser för svenska och internationella studenter samt stöd för internationella studenters kontakter med omgivningen, t.ex. i form av familje- och studiebesök

4. Samarbete med andra lärosäten och reglering av detta

a. Har lärosätets strategiska samarbete med lärosäten utomlands förändrats?

Beskriv om och i så fall hur det strategiska samarbetet tillsammans med lärosäten i andra länder har förändrats sedan 2004. Med strategiskt samarbete avser vi här samarbete med innehåll utöver studentutbyte, t.ex. gemensamma kurser, program eller examina, samarbete omkring utvärdering samt utvecklingsarbete av olika slag.

b. Har avtalen med lärosäten i andra länder förändrats i väsentlig grad?

Om karaktären på avtalen med lärosäten i andra länder, eller sättet att arbeta med dessa avtal, har förändrats på avgörande sätt sedan 2004 ber vi er beskriva dessa förändringar. Exempel på förändringar skulle kunna vara större översyner som resulterat i färre avtal totalt sett, indelning i olika typer av avtal, krav på uppföljning och utvärdering som skrivits in i avtalen, nya instruktioner om hur avtalen ska skrivas etc.

5. Information till studenter

a. Har lärosätet förändrat sin information till utländska, presumtiva, studenter?

Beskriv om och i så fall hur lärosätet sedan 2004 har förändrat sitt sätt att ge information till studenter i andra länder. Beskriv både förändringar i informationens innehåll och uppläggning samt ifråga om hur den görs tillgänglig. Vi är inte i första hand intresserade av lärosätets arbete med marknadsföring (t.ex. deltagande i rekryteringsmässor), även om gränsen mellan marknadsföring och information kan vara svår att dra.

b. Har lärosätet förändrat sin information till blivande och nuvarande studenter i Sverige?

Beskriv om och i så fall hur lärosätet sedan 2004 har förändrat sitt sätt att ge information till studenter. Frågan avser såväl information om möjligheten till studier i andra länder, som information för den som förbereder eller genomför en utlandsvistelse. Beskriv både förändringar i informationens innehåll och uppläggning samt förändringar ifråga om hur den görs tillgänglig.

c. Har arbetet med tillgodoräknande av studier utomlands förändrats?

Beskriv om och i så fall hur rutiner och system för att studenterna ska få tillgodoräkna sig de kurser som de läst utomlands har förändrats sedan 2004. Vi är särskilt intresserade av vilken roll lärarna har i sammanhanget, vilka rutiner som finns för kontakter mellan hemmavarande lärare och lärosätets studenter utomlands samt hur arbetet inom detta område är kvalitetssäkrat.

6. Internationalisering för forskarstuderande

Beskriv om lärosätet sedan 2004 har vidtagit åtgärder för att stimulera forskarstuderande till utlandsvistelser och för att underlätta dessa samt vad åtgärderna i så fall har bestått i. Frågan avser såväl studier utomlands under utbildningstiden som deltagande i seminarier, konferenser m.m. Exempel på åtgärder kan vara att särskilda medel har avsatts för detta ändamål. Frågan riktar sig till alla lärosäten, även dem som saknar vetenskapsområde.

7. Jämställdhet och mångfald

Beskriv om lärosätet sedan 2004 har vidtagit åtgärder för att utveckla jämställdhet och mångfald i arbetet med internationalisering och vad dessa i så fall har bestått i. Exempel på åtgärder kan vara riktade insatser för rekrytering till utbytesstudier av tidigare underrepresenterade kön eller kategorier av studenter.

8. Studentinflytande

Beskriv om lärosätet sedan 2004 har vidtagit åtgärder för att utveckla studentinflytandet i arbetet med internationalisering och vad dessa i så fall har bestått i. Exempel på åtgärder kan vara att de svenska studenterna har engagerats mer i valet av vilka länder och lärosäten som samarbete ska sökas med. Vi är också intresserade av de internationella studenternas formella representation vid lärosätet.

9. Resultat av arbetet med internationalisering

Vi ber lärosätet att redovisa de resultat av arbetet med internationalisering som är relevanta för det egna lärosätet. Resultaten kan vara av många slag, såväl kvantitativa som kvalitativa och gälla allt från översyn av kursplaner till åtgärder för att öka lärarnas mobilitet. Eftersom det alltså kan finnas ett stort

antal konkreta resultat, ber vi er prioritera de fem resultat som lärosätet anser vara de viktigaste sedan 2004.

10. Lärosätets prioriterade insatser kommande år

Vi vill i vår kommande rapport förmedla en övergripande bild av vilken riktning som utvecklingen av lärosätenas arbete med internationalisering kommer att ta de närmaste åren. Vi ber er därför att i korthet redovisa de tre viktigaste insatser och/eller förändringar som ni planerar att genomföra under de närmaste två åren.

11. Underlag till litteraturöversikt

I samband med utvärderingen 2004 samlade Högskoleverket in och publicerade en rad goda exempel på internationalisering vid svenska lärosäten. Något motsvarande kommer inte att göras i uppföljningen. Däremot har vi ambitionen att göra en enkel sammanställning av rapporter och andra publikationer som givits ut de senaste åren. Tanken är att den ska kunna vara ett stöd för lärosätena i fortsatt utvecklingsarbete. I sammanställningen ska ingå såväl internationella som nationella och lokala publikationer. Vi vill därför att lärosätet redovisar eventuella egna studier, t.ex. uppföljningar och utvärderingar av arbetet med internationalisering, eller rapporter om utvecklingsarbete som färdigställts sedan 2004.